

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TERÖRİZM VE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİN
ULUSLARARASI GÖÇ ÜZERİNE ETKİLERİ: ÜST ORTA
GELİRLİ ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Teslime YILDIRIM

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Veysel YILMAZ

TOKAT-2022

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğretim Üyesi Veysel YILMAZ danışmanlığında hazırlamış olduğum “Terörizm ve Makroekonomik Göstergelerin Uluslararası Göç Üzerine Etkileri: Üst Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizi” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

09 / 05 / 2022

Teslime YILDIRIM

TEŞEKKÜR

Tez çalışması esnasında değerli zamanını ayırarak sağladığı akademik katkılardan dolayı danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Veysel YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım. Yaptığı bilimsel katkılar ve bu süreçte verdiği emeklerden dolayı sayın Doç. Dr. Türker ŞİMŞEK'e çok teşekkür ederim.

Tez savunması esnasında gösterdikleri yapıcı yorum ve önerilerden dolayı tez yazımına büyük katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimin bütün aşamalarında sonsuz destekleriyle yanımda olan ve bana huzur veren annem Gülsema YILDIRIM'a, babam Murat YILDIRIM'a, kardeşlerim Dilek, Leyla ve İbrahim YILDIRIM'a şükranlarımı iletiyorum.

Son olarak tez yazım sürecinde rahmetli olan ve manevi desteğini hiç esirgemeyen, her zaman yanımda hissettiğim babaanneme ve halen varlığının bile yardımcı olmaya yettiği büyükbabama minnetlerimi sunuyorum.

TERÖRİZM VE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİN ULUSLARARASI GÖÇ ÜZERİNE ETKİLERİ: ÜST ORTA GELİRLİ ÜLKELER ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ

Teslime YILDIRIM¹

Özet

Vatandaşları oldukları ülkede yeterli hayat standartlarını yakalayamayan kişiler uluslararası göçü bir çıkış yolu olarak görmekteyiz. Bunun yanında küreselleşme olgusunun da uluslararası göçü artırdığı bilinmektedir. Düşük ücretler, geçimlik ekonomiye sahip olamama, işsizlik, şiddet, çatışma, savaşlar, dini baskılar, azınlık psikolojisi ve zayıf hükümet yapısı nedeniyle birçok insan göç etme arzusu içerisinde. Bunun yanında yüksek gelir beklentisi, kişisel gelişim ve kariyer imkanlarının fazla olması, aile bütünlüğünün yeniden sağlanması, özgürlük, siyasi özgürlük ve daha güvenli bir yaşam beklentisi gibi olanaklar uluslararası göçün çekici özellikleri arasındadır. Dünya’da son dönemlerde yaşanan terör saldırıları, iç çatışmalar ve savaşlar, mülteci ve sığınmacı sayısını artırarak göç hareketliliğini artırmıştır. Birleşmiş Milletler’in Uluslararası Göç 2020 Öne Çıkanlar raporunda Türkiye’nin de yer aldığı üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin uluslararası göç hareketliliğinde önemli yeri olduğu vurgulanmaktadır. Bu yüzden çalışmada uygulama alanı olarak üst-orta gelir grubunda yer alan ve veri temininde sıkıntı yaşanılmayan 55 ülke tercih edilmiştir. Üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelere uluslararası göçün itici ve çekici yönlerinin belirlenmesi ve göç hareketliliği neticesinde yaşanan sorunlar veya gerçekleşen fırsatların ortaya konulması uluslararası göç kavramının anlaşılması açısından gerekli görülmektedir. İlgili literatürde uluslararası göçü üst-orta gelir grubu özelinde inceleyen çok az sayıda çalışma bulunması ve ampirik sonuçlarla desteklenen bulgular açısından literatüre katkı sağlayacak olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışma ile birlikte uluslararası göç hareketliliği ve makroekonomik göstergeler arasında etkileşimin ortaya ampirik bulgularla konulması ve politika karar vericilere göç konusunda izlenecek politikalarda önermelerde bulunmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada terörizm ve makroekonomik göstergelerin uluslararası net göç üzerine etkileri statik ve dinamik panel veri yöntemleri kullanılarak analiz edilmektedir. Analiz sonucunda uluslararası net göçü terör saldırıları, işsizlik, dış ticaret açıkları ve enflasyon negatif etkilerken, kamu harcamaları, ekonomik büyüme ve uluslararası net göçün bir dönem gecikmesinin pozitif etkilediği bulgularına ulaşılmaktadır. Bu bulguların göz önünde bulundurularak göç politikalarının şekillendirilmesi ekonomik etkinlik açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Net Göç, Makroekonomik Göstergeler, Terör Saldırıları, Panel Veri Analizi

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, teslime.ela@gmail.com

THE EFFECTS OF TERRORISM AND MACROECONOMIC INDICATORS ON INTERNATIONAL MIGRATION: A PANEL DATA ANALYSIS ON UPPER MIDDLE INCOME COUNTRIES

Teslime YILDIRIM²

Abstract

People who cannot achieve adequate living standards in their country of citizenship see international migration as a way out. In addition, it is known that the phenomenon of globalization increases international migration. Many people want to migrate because of low wages, the inability to have a subsistence economy, unemployment, violence, conflict, wars, religious oppression, minority psychology and weak government structure. In addition, opportunities such as high income expectations, high personal development and career opportunities, restoring family integrity, freedom, political freedom and a more secure life expectancy are among the attractive features of international migration. The recent terrorist attacks, internal conflicts and wars in the world have increased the migration mobility by increasing the number of refugees and asylum seekers. In the United Nations' International Migration 2020 Highlights report, it is emphasized that countries in the upper-middle income group, including Turkey, have an important place in international migration mobility. For this reason, 55 countries, which are in the upper-middle income group and where there is no problem in providing data, were preferred as the application area in the study. Determining the repulsive and attractive aspects of international migration in the countries in the upper-middle income group and revealing the problems or opportunities experienced as a result of migration mobility are considered necessary in order to understand the concept of international migration. The fact that there are very few studies examining international migration in the upper-middle-income group in the relevant literature and that it will contribute to the literature in terms of findings supported by empirical results reveals the importance of this study. With the study, it is aimed to reveal the interaction between international migration mobility and macroeconomic indicators with empirical findings and to make suggestions to policy decision makers on the policies to be followed on migration. For this purpose, the effects of terrorism and macroeconomic indicators on international net migration are analyzed using static and dynamic panel data methods. As a result of the analysis, it is found that terrorist attacks, unemployment, foreign trade deficits and inflation affect international net migration negatively, while public expenditures, economic growth and international net migration have a positive effect for a period of time. Considering these findings, shaping immigration policies is important in terms of economic efficiency.

Keywords: Net International Migration, Macroeconomic Indicators, Terrorist Attacks, Panel Data Analysis

² Tokat Gaziosmanpaşa University, Institute of Graduate Studies, Department of Economics, teslime.ela@gmail.com

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	4
GÖÇ KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÖÇ KURAMLARI.....	4
1.1. GÖÇ KAVRAMI	4
1.2. GÖÇ TÜRLERİ.....	8
1.2.1. İç Göç.....	8
1.2.2. Uluslararası Göç (Dış Göç)	10
1.2.3. Zorunlu Göçler.....	11
1.2.4. Gönüllü Göçler (İsteğe Bağlı Göçler).....	12
1.3. ULUSLARARASI GÖÇÜN NEDENLERİ.....	12
1.3.1. Ekonomi Nedenli Yapılan Göçler	13
1.3.2. Çevresel Faktörlerden Kaynaklı Yapılan Göçler.....	14
1.3.3. Siyasi Nedenlerle Yapılan Göçler	16
1.3.4. Eğitim Amacıyla Yapılan Göçler	17
1.3.5. Emeklilik Nedeniyle Yapılan Göçler.....	18
1.4. ULUSLARARASI GÖÇ KURAMLARI.....	19
1.4.1. Ravenstein Göç Kanunları	19
1.4.2. Everett Lee (İtme-Çekme) Göç Kuramı	22

1.4.3. Kesişen Fırsatlar Kuramı	23
1.4.4. Petersen Göç Tipolojisi Kuramı	24
1.4.5. Merkez-Çevre Kuramı (Bağımlılık Okulu)	25
1.4.6. Göç Sistemleri Kuramı	26
1.4.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	27
II. BÖLÜM.....	29
ULUSLARARASI GÖÇÜN EKONOMİ POLİTİK ETKİLERİ.....	29
2.1. Uluslararası Göçün Sosyo-Politik Etkileri	29
2.2. Uluslararası Göç ve Enflasyon Oranı Arasındaki Etkileşim	32
2.3. Uluslararası Göç ve İşgücü Piyasası Arasındaki Etkileşim.....	34
2.4. Uluslararası Göç ve Dış Ticaret Arasındaki Etkileşim	36
2.5. Uluslararası Göç ve Kamu Harcamaları Arasındaki Etkileşim.....	39
2.6. Uluslararası Göç ve Terörizm Arasındaki Etkileşim	40
2.7. Uluslararası Göç ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Etkileşim	47
III. BÖLÜM	51
ULUSLARARASI GÖÇ, TERÖRİZM VE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	51
3.1. Literatür Taraması	51
3.2. Ekonometrik Yöntem	52
3.3. Veri ve Ekonometrik Model.....	57
SONUÇ	70
KAYNAKÇA.....	74

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Uluslararası Göçün İtici ve Çekici Faktörleri.....	13
Tablo2: Ekonometrik Modellerde Yer Alan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	59
Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri Sonuçları	60
Tablo 4: Pesaran (2007) CIPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları	61
Tablo 5: Pedroni ve Kao Panel Eşbütünleşme Testleri Sonuçları	62
Tablo 6: Statik Panel Veri Tahminçileri Sonuçları.....	63
Tablo 7: Arellano-Bond Dinamik Panel GMM Tahminçisi Sonuçları.....	66

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
ADF	Augmented Dickey Fuller (Genişletilmiş Dickey Fuller)
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
APEC	The Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği)
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ATU	Action Against Terrorism Unit (Terörle Mücadele Birimi)
BM	Birleşmiş Milletler
BMG	Business Mobility Group (APEC İş Hareketliliği Grubu)
CD	Cross-section Dependence (Yatay Kesit Bağımlılığı)
CICTE	Inter- American Committee against Terrorism (Amerikalılar Arası Terörizme Karşı Komite)
CIPS	Cross-Sectional Augmented Im, Pesaran and Shin (Yatay Kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin)
CTAP	Counter-Terrorism Action Plans (Terörle Mücadele Eylem Planları)
CTC	Counter-Terrorism Committee (Terörle Mücadele Komisyonu)
CTED	Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (Terörle Mücadele Komitesi İcra Müdürlüğü)
CTTF	Counter- Terrorism Task Force (Terörle Mücadele Görev Gücü)
DTA	Dış Ticaret Açığı
EKK	En Küçük Kareler

ENF	Enflasyon-Tüketici Fiyat Endeksi
EUROPOL	European Police Office (Avrupa Polis Teşkilatı)
FGLS	Feasible Generalized Least Squares (Uygulanabilir Genelleştirilmiş En Küçük Kareler)
FRONTEX	Frontières extérieures (Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı)
GMM	Genelleştirilmiş Momentler Methodu
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
INTERPOL	International Criminal Police Organization (Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı)
KH	Kamu Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı
LM	Lagrange Multiplier (Lagrange Çarpanı)
LSDV	Least Square Dummy Variable (En Küçük Kareler Kukla Değişken)
M.S.	Milattan Sonra
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MLE	Maximum Likelihood Estimation (Maksimum Olabilirlik Tahmini)
OAS	Organization of American States (Amerikan Devletleri Örgütü)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
PP	Phillips-Perron
RMAL	Regional Movement Alert List (Bölgesel Hareket Uyarı Listesi)

SDR	Special Drawing Rights (Özel Çekme Hakları)
SLTD	Stolen and Lost Travel Document (Çalınan ve Kayıp Seyahat Belgesi)
SPP	The Security and Prosperity Partnership of North America (Kuzey Amerika Güvenlik ve Refah Ortaklığı)
STAR	Securing Trade in the APEC Region (APEC Bölgesinde Ticaretin Güvencesi)
TERÖR	Terör Saldırıların Sayısındaki Artış Oranı
U	İşsizlik Oranı
UGÖÇ	Uluslararası Net Göç
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
vd.	Ve Diğerleri
YLSY	Yurt Dışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Adayları Seçme ve Yerleştirme
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

İnsanların uluslararası sınırları aşan hareketi olan uluslararası göç hem göç veren hem de göç alan ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçlar doğurması nedeniyle küresel politika gündeminin en önemli konularından biri olmaya devam etmektedir. Uluslararası Göç Küresel Komisyonu'nun Birbirine Bağlı Bir Dünya'da Göç başlıklı raporuna göre, uluslararası alanda yaklaşık 200 milyon göçmen var ve bunların yaklaşık %60'ı gelişmiş ülkelerde ve diğer %40'ı da gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır. Raporda ayrıca gelişmiş ülkelerde yaşayan her 10 kişiden birinin göçmen olduğu kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin her yıl 2 milyondan fazla göçmen aldığı ve bu rakamında nüfus artışının yaklaşık üçte ikisini oluşturduğu belirtilmektedir. Son dönemde yaşanan küresel ekonomik krizler, iç çatışmalar ve savaşlar bu rakamları günümüzde daha da artırmaktadır.

İnsanlar vatandaşı oldukları ülkede elde edilmesi imkansız olan daha iyi hayat standartlarını yakalayabilmek için bir çıkış yolu olarak göçü görmüşlerdir. Hedef ülkelerde ihtiyaç duyulan emek gücü göç hareketliliği ile karşılanmıştır. Bununla birlikte, ekonomik, demografik ve politik gelişmeler, işgücü arzının geleceğine ilişkin artan endişelerle birleştiğinde, politika yapımcıların işgücü göçü konularına olan dikkatlerini çekmiştir. Gelişmiş ülkelerde oluşan iyi ekonomik koşullar, düşük işsizlik oranları ve demografik unsurlarda yaşanan gelişmeler, emek piyasasında yaşanan bir işgücü oluşturmakta ve çalışma çağındaki nüfus giderek azalmaktadır. Böylelikle gelişmiş ülkelerdeki işverenler gerek duydukları işgücünü bulmakta zorluk çekmeye başladılar. Bu durum göçmen işçilerin hizmetlerine yönelik ilgiyi artırdı. Küresel anlamda büyüyen işsizlik krizi ile birlikte insanlar gelir elde etme arzusuyla gelişmiş ülkelerin işe alım çağrılarına büyük bir istekle karşılık verdiler.

Dünya'da küreselleşme ile beraber göç eden insan sayısında da artışlar meydana gelmektedir. Düşük ücretler, geçimlik ekonomiye sahip olamama, işsizlik, şiddet, çatışma, savaşlar, dini baskılar, azınlık psikolojisi ve zayıf hükümet yapısı nedeniyle birçok insan göç etme arzusu içerisinde. Bunun yanında yüksek gelir beklentisi, kişisel gelişim ve kariyer imkanlarının fazla olması, aile bütünlüğünün yeniden sağlanması, özgürlük, siyasi özgürlük ve daha güvenli bir yaşam beklentisi gibi olanaklar uluslararası göçün çekici özellikleri arasındadır. Günümüzde üniversite mezunu bireylerin sayısı gün

geçtikçe arttığı için lisansüstü eğitim amacıyla gerçekleştirilen göç sayısında da önemli bir artış vardır. Eğitim koşullarının yeterli düzeyde olmaması ve daha iyi bir eğitim alarak iş bulma olasılığının artırılması düşüncesi bireylerin göç etme isteğini artırmaktadır. Son dönemlerde gelişmiş ülkelere yapılan eğitim amaçlı göçlerin büyük bir bölümü gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan üst-orta gelirli ülkelerden yapılmaktadır.

Dünya’da son dönemlerde yaşanan terör saldırıları, iç çatışmalar ve savaşlar, mülteci ve sığınmacı sayısını artırarak göç hareketliliğini artırmıştır. Birleşmiş Milletler’in Uluslararası Göç 2020 Öne Çıkanlar raporunda Türkiye’nin de yer aldığı üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin uluslararası göç hareketliliğinde önemli yeri olduğu vurgulanmaktadır. 2020 yılında düşük ve orta gelirli ülkeler Dünya’daki mülteci ve sığınmacıların % 80’inden fazlasına ev sahipliği yapmıştır. Mülteciler ve sığınmacılar, yüksek gelirli ülkelerdeki tüm uluslararası göçmenlerin yaklaşık % 3’ünü oluştururken, orta gelirli ülkelerde bu oran % 25’i bulmaktadır. Bu yüzden uluslararası göç olgusu üzerinde önemli bir yer olan Dünya Bankası gelir sınıflandırmasına göre üst-orta gelir grubunda yer alan ülkeler çalışmanın analiz kısmına dahil edilmiştir. Üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerde uluslararası göçün itici ve çekici yönlerinin belirlenmesi ve göç hareketliliği neticesinde yaşanan sorunlar veya gerçekleşen fırsatların ortaya konulması uluslararası göç kavramının anlaşılması açısından gerekli görülmektedir. İlgili literatürde uluslararası göçü üst-orta gelir grubu özelinde inceleyen çok az sayıda çalışma bulunması ve ampirik sonuçlarla desteklenen bulgular açısından literatüre katkı sağlayacak olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulguların dikkate alınarak göç politikalarının izlenilmesi makroekonomik göstergelerde etkinliğin sağlanması açısından da önem arz etmektedir. Çalışma ile birlikte uluslararası göç hareketliliği ve makroekonomik göstergeler arasında etkileşimin ortaya ampirik bulgularla konulması ve politika karar vericilere göç konusunda izlenecek politikalarda önermelerde bulunmak amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde göç kavramı, türleri ve nedenleri açıklandıktan sonra uluslararası göç teorilerine yer verilmiştir. İkinci bölümde uluslararası göçün ekonomi politik etkileri üzerinde durulmuştur. Öncelikle uluslararası göçün sosyo-politik etkileri incelenmiştir. Sonra uluslararası göç ile enflasyon, işgücü, dış ticaret, kamu harcamaları, terörizm ve ekonomik büyüme gibi makroekonomik

göstergeler ve terör faaliyetleri arasındaki etkileşim ele alınmıştır. Üçüncü bölümde uluslararası göç ile makroekonomik göstergeler ve terörizm arasındaki ilişki ekonometrik yöntemler ile analiz edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak bu alanda yapılmış ilgili literatüre yer verilerek konu ile ilgili önceden yapılan çalışmaların içeriği aktarılmıştır. Böylelikle çalışmada elde edilen bulguların benzerlik ve farklılıkları daha iyi anlaşılmış olacaktır. Sonrasında statik ve dinamik panel veri analizlerinde kullanılan veriler ve ekonometrik model açıklanmıştır. Son olarak sonuç bölümünde çalışmada elde edilen bulguların gerekçelendirmesi ve önerilere yer verilerek çalışma hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

I. BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE ULUSLARARASI GÖÇ KURAMLARI

Günümüzde önemli bir olgu haline gelen küreselleşme göç ve göçü etkileyen faktörler açısından önem arz etmektedir. Küreselleşmenin sosyo-ekonomik, kültürel ve politik açıdan meydana getirdiği değişimler ve anlayışlar göç kavramını ve göç eden kişilerin algılarını doğrudan etkilemektedir. Giderek artan salgın hastalıklar ve terör saldırıları sosyal bilimlerle uğraşan kişilerin, göç kavramını inceleyerek literatüre katkı sağlama ihtiyacını doğurmuştur. Bu yüzden bu bölümde göç kavramı, türleri, nedenleri ve uluslararası göç teorilerinden bahsedilecektir.

1.1. GÖÇ KAVRAMI

Göç kavramı insanların doğuşuna kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. Göç olgusu ile beraber kişiler ya da toplumlar coğrafi açıdan geçici veya kalıcı yer değiştirmişlerdir. Bu yer değiştirme sonucunda insanların yanında getirdikleri maddi ve manevi bütün dokümanlar bireylerin veya toplumların kültürel olarak etkileşim içerisinde bulunmalarını sağlamıştır. İnsanlık tarihi açısından önemli buluşlar, yazının icat edilmesi, salgın hastalıklar ve bu salgın hastalıklara yönelik tedaviler, ticaret ve diğer ekonomik gelişimler bunların hepsi göçler aracılığıyla meydana gelmiştir (Yılmaz, 2014, s. 3 ; Çağlayan, 2006, s. 89).

Göç kavramı bir kişinin veya bir grup insanın kendi ülkesi içerisinde bir yerden başka bir yere gitmesi ya da ülke sınırlarını geçerek başka bir ülkenin sınırları içerisinde bulunması olarak tanımlanabilir. Göç kavramının süresi, şartları, yapısı ve nedenleri göz önünde bulundurulmaksızın meydana getirdiği nüfus hareketlerinin genel olarak göç olduğu kabul edilir. Kısacası, göç bir yer değiştirme durumudur. Bu yer değiştirme durumu kısa süreli olabileceği gibi uzun süreli de yani kalıcı da olabilir. Literatürde eğitim veya çalışma amacıyla geçici olarak yer değiştirilmesi gibi hareketlerin de göç olarak sayılabileceği belirtilmektedir. Göç ister gönüllü ister zoraki olsun insanların yaşadığı toplumun sosyo ekonomik yapısı ve çevresel faktörlerin de etkisiyle daha iyi bir hayat sürdürebilmek için belirli bir yerden başka bir yere kalıcı ya da geçici olarak yapılan yer değiştirme işlemi olarak tanımlanabilir (Çiçekli, 2013, s. 39 ; Sağlam, 2006, s. 34).

Birleşmiş Milletler'in 1951 yılında Cenevre'de imzalanan mülteciler sözleşmesine göre “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” *mülteci* olarak kabul edilir. Mülteci kavramı kişilerin özgürlük veya güvenlik ihtiyacını karşılayabilmek için yaşaması zor olan katlanılmaz koşullardan kaçmaya çalışan kişileri ifade etmektedir. Mülteciler ülkelerinden baskı, şiddet, terör olayları, ekonomik nedenler veya demokrasiye yakışmayan uygulamalar nedeniyle göç etmelerine rağmen göç ettikleri ülkelerde de benzer sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Günümüzde milyonlarca insan 3. Dünya ülkeleri diye tabir edilen az gelişmiş ülkelere doğru göç etme arzusu içerisindeyler (Steinbock, 1998, s. 733).

Türkiye zorlu hayat şartlarından kaçan mültecilere sınır kapılarını açan çeşitli imkanlar sunan dünyaya örnek olabilecek düzeyde misafirperverlik sergileyen bir ülkedir. Türkiye'nin sergilemiş olduğu bu iyi niyetli davranışlara rağmen birçok mülteci Amerika veya Avrupa'daki bazı gelişmiş ülkelere göç etmek isterken Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak görmektedirler. Bazen resmi yollarla ülkeyi terk etmek yerine illegal yollarla geçiş ülkelerinden kaçmaya çalışan mülteciler deniz kazaları veya riskli geçiş yollarından dolayı hayatlarını kaybetmektedirler. Başta Türkiye olmak üzere geçiş ülkesi olarak görülen ülkelere Amerika Birleşik Devletleri ve birçok Avrupa Birliği ülkesi tarafından uyarılar, siyasi baskılar ve yaptırımlar uygulanmaya çalışılmaktadır. Üzerine düşen insanlık görevini yerine getiren Türkiye gibi ülkelerde bu mülteci sorununun sadece kendi problemleri olmadığını Dünyayı ilgilendiren sosyo-ekonomik bir problem olduğunu vurularak ilgili ülkelere bu süreçte kendilerine maddi yardımda bulunmalarını talep etmektedirler. Ancak beklenen maddi ve manevi yardımların başta Avrupa Birliği olmak üzere diğer gelişmiş ülkelere istenilen düzeyde gelmediği bürokratların ve siyasilerin yaptıkları açıklamalardan anlaşılmaktadır (Kolukırmak, 2009 ; Özyakışır, 2013, s. 43).

Dünyada mülteci sayısının yaşında salgınlar, savaşlar ve terör olayları dolayısıyla giderek arttığı bilinen bir gerçektir. Ancak bu sayının artmasından ziyade göç eden mültecilerin gerek geçiş ülkelerindeki gerekse göç etmeyi düşündükleri kalıcı ülkelere sosyal koşulları ve genel davranışları asıl problem olarak görülmelidir. Mültecilere verilen destek ne yazık ki birçok ülkede sadece barınacak yer verilmesinden ibaret olmaktadır. Beşerî açıdan sosyal bir sermaye olarak görünmeyen, eşit davranılmayan ve sınırlı destek verilen mülteciler geri kazanım sürecinde sıkıntılar yaşamakta ve illegal yollara başvurmaktadırlar (Kolukırk, 2009, s. 2-15). 1930’lu yıllarda Nazi zulmünden kaçan ünlü ekonomistler Alexander Rüstow, Gerhard Kessler ve Wilhelm Röpke Türk üniversitelerinde iktisat kürsüsünün kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Görüldüğü üzere o dönemin sığınmacıları Türkiye’de bilime katkı sunmuşlardır. Benzer şekilde de günümüzde ülkeler mültecilerin nitelik durumuna bakarak beşeri sermaye olarak eğitim veya işgücü piyasalarında değerlendirebilirler.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüye de *şartlı mültecilik* denilmesi gerektiğini belirtmektedir. Türkiye 1951 Cenevre sözleşmesi ile birlikte mekan bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak “coğrafi kısıtlama” ile kabul edilmiştir. Bu sözleşmeye göre şartlı mülteciler, Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle mülteci tanımındaki şartları haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan kişilerdir (Adıgüzel, 2018).

Gündelik hayatta mültecilik ve sığınmacılık kavramları birbirine karıştırılmaktadır. Sığınmacılar mültecilik için başvuruda bulunmuş, fakat henüz mültecilik statüsü karara bağlanmamış olan ve süreci bekleyen kişilerdir. Başka bir ifadeyle uluslararası bir koruma talebi olan ve statüsü henüz resmiyete dökülmemiş kişilere *sığınmacılar* denir. Sığınmacılar, başvurularını sadece hükümetlere değil

Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'ne de yapabilirler. Sığınmacılar vatandaşı oldukları ülkeye zorla tekrar gönderilemezler ve haklarının korunmaları gerekir (BM, 1951 ; Işıkcı, 2017).

Mülteci, şartlı mülteci ve sığınmacı kavramlarından sonra bir diğer önemli kavram olarak göçmen/göçmenler kavramı ve diğer göçmenlik kavramlarının tanımlanması konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Birleşmiş Milletler *göçmenleri*, göç sebebi ne olursa olsun, düzenli veya düzensiz olmasının önemi olmaksızın ikamet ettikleri ülkenin dışında yabancı bir ülkede bir yıldan fazla bir süre yaşayan bireyler olarak tanımlamaktadır. Kısacası ülkesinde yaşadığı zor şartlardan kurtulmak adına yabancı bir ülkede yaşamayı tercih eden kişilere göçmen denilmektedir. Yaşadığı ülkede sosyoekonomi koşullarından dolayı rahatsızlık duyan ve daha iyi ekonomik koşullara ulaşabilmek adına diğer ülkelere göç eden kişilere ekonomik göçmenler adı verilmektedir. Ekonomik göçmenlerin mültecilik statüsünden yararlanma hakları yoktur (Adıgüzel, 2018, s. 5 ; Olcay, 2012, s. 232).

İmkanlar konusunda yaşanan maddi ve manevi sıkıntılar ve suç kaydının kötü olması gibi nedenlerden dolayı yaşadığı ülkeye terkedip legal olmayan yollarla başka bir ülkeye geçen bu ülkede oturma hakkı bulunmayan ve ilgili ülkenin kanunlarını yok sayarak ülkeye illegal yollardan giriş yapan kişilere *düzensiz göçmen* adı verilir. Literatürde devletlerin kontrolü dışında gerçekleşen sınır ötesi insan hareketliliğine düzensiz göç denilmektedir (Aras, 2013). Başka bir ifade ile sınır kontrollerinden gizlice kaçan, sahte belgeler kullanan veya yasal yollarla girmesine rağmen çalışma izni olmadan çalışan kişiler düzensiz göçmen statüsünde yer almaktadır. Maalesef son dönemlerde yaşanan salgın hastalıklar ve savaşlar düzensiz göç olgusunu giderek artırmaktadır.

Göç ile ilgili bütün bu kavramların dışında bir de vatansız olarak adlandırılan kişiler vardır. Kendi ülkelerinin yasaları ona göre herhangi bir ülke tarafından vatandaş olarak kabul edilmeyen kişilere *vatansız* adı verilir. Vatansızlar devletin temel fonksiyonları olan eğitim, sağlık ve güvenlik gibi imkanlardan yararlanamadıkları için maddi ve manevi olarak çöküntüler yaşamaktadırlar. İnsan Hakları Evrensel bildirgesine göre herkesin bir vatandaşlık hakkı vardır ama yaşadığı ülkede kanunlardan dolayı Vatandaşlık hakkını kaybeden kişilerin artması mevcut refah durumu azaltmaktadır. Birleşmiş Milletler'in Vatansız Kişilerin Korunmasına yönelik 1954 yılında yapmış

olduğu sözleşme ile vatansızlık statüsünde bulunanların güvensizlik ortamlarına terk edilmemesi konusunda kararlar alınmıştır. Yine Birleşmiş Milletler'in 1961 yılında imzaladı vatansızlığın azaltılmasına dair sözleşme ile de vatansızların azaltılması için bazı önleyici tedbirler ve araçlar ülkelere sunulmuştur Güney Kıbrıs, Estonya, Malta, Polonya ve Portekiz gibi ülkeler 1954 yılında imzalanan sözleşmeye taraf olmamışlardır. Bunun yanında çok az sayıda Avrupa Birliği ilkesini de konu ile ilgili farkındalığa sahip olduğu Son dönemlerde yaşanan olaylardan görülmektedir (Gyulai, 2012).

Göç ile ilgili bu kavramlar açıklandıktan sonra acaba göçmen ve mülteci arasında ne gibi farklılıklar olduğunun belirtilmesi konunun bütünlüğü açısından önemlidir. Mülteciler zorlu hayat koşullarını terkedip bütün mal varlığını geride bırakarak vatandaşı olduğu ülkeden göç eden kişileri ifade ederken; göçmenler daha çok ekonomik nedenleri göz önünde bulundurarak gönüllü bir şekilde ülkeyi terk eden kişileri ifade etmektedir. Mülteciler yaşadıkları zorlu hayat koşulları nedeniyle göçmenlere göre daha riskli ve daha az güvenilir ortamlarda göç faaliyetlerini gerçekleştirirken; göçmenler daha rahat ve daha güvenli ortamlarda diğer ülkelere yolculuk yapmaktadırlar. Ayrıca göçmenler vatandaş oldukları ülkeler koruma faaliyetlerinden resmi belgeler aracılığıyla yararlanabilirken; mülteciler Daha çok illegal yollara başvurdukları için vatandaşı oldukları ülkelerin de korumasından faydalanamamaktadırlar (Olcay, 2012, s. 232-233).

1.2. GÖÇ TÜRLERİ

Literatürde yapılan çalışmalarda göç kavramı birçok sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Bu çalışmada göç türleri temelde dört başlık altında ele alınacaktır. Bunlar iç göç, dış göç başka bir ifade ile de uluslararası göç, zorunlu göç ve gönüllü göç başlıklarıdır.

1.2.1. İç Göç

İç göç, belirli bir zaman aralığında belirli bir yerde ikamet eden kişilerin kendi istek ve arzularıyla yaşam yerlerini ikamet ettikleri alanın dışına taşıyanların genel olarak miktarı şeklinde tanımlanır. Bir başka tanıma göre ise iç göç bir ülke içerisinde belli değil bölge, şehir veya kırsal yerlerden başka bir yere yerleşme amacı ile yapılan hareket şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s. 40-63). Kentleşme Şurası (2009: 8) ise iç göç kavramını “yurt içinde beş ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun, iki genel nüfus sayımı

arasındaki dönemde ikametgâhının farklı olması durumunda gerçekleşen göçlerdir. İkametgâhı bilinmeyenler, mevsimlik göçler, ikametgâh değişikliği yurt dışı olanlar ve sayımlar arasında birden fazla ikametgâh değişikliği yapanlar iç göç kapsamına dâhil değildir” şeklinde ifade etmektedir. Ekonomik yapısı daha çok tarıma dayalı olan Türkiye gibi ülkelerde, çiftçilikle uğraşan kişilerin göç etme kararı alması genellikle gönüllü veya kendi isteği ile olmamaktadır. Hayat şartlarını daha iyi hale getirme daha çok kazanma veya toprakla ilgili sorunlardan dolayı başka yerleşim yerlerine göç etmek isteyebilirler. Buradan çıkarılacak bir sonuç ise iç göç olgusunun genellikle giderek modern sanayi toplumu haline gelen yerlerde görülen bir kavram olmasıdır (Tekeli, 2008, s. 173).

İç göç kavramı farklı şekillerde gerçekleşebilir ve iç göçün üç türünden bahsedilir. Bunlardan birincisi geçici göçlerdir. Geçici göçler, belirli ve sınırlı bir süre içinde kalıcı olması amaçlanmayan ve genellikle belirli bir amaç için ülke içinde veya başka bir ülkeye yapılan göçtür. Buradaki genel amaç, göç eden kişilerin ekonomik refah seviyelerini arttırabilmek için bulunduğu yerleşim yerini terk etmesi ve istenilen düzeye geldiklerinde eski yaşadığı yerlere dönüş yapmasıdır. Geçici göç amaçları arasında turizm, ziyaret, tıbbi tedavi, eğitim, vasıflı çalışma, çalışma tatilleri ve diğer uzmanlık faaliyetleri gibi daha özel amaçlar da sayılabilir. Diğer bir iç göç türü ise mevsimlik göçlerdir. Mevsimlik göçler günlük veya kısa dönemli olan, genel olarak bakıldığında ise bir yılın altındaki zaman diliminde gerçekleşen göçleri ifade etmektedir. İnsanların mevsimsel olarak bir yerden veya başka bir yere taşınması söz konusudur. En yaygın olarak emek talebindeki mevsimsel değişimler nedeniyle ortaya çıkar. İç göç türlerinden sonuncusu ise transfer göçleridir. Çalıştıkları işteki görevleri nedeniyle bulundukları yerleri değiştirip başka bir yere göç etmek zorunda kalan kişilerin yaptıkları göçlere transfer göçleri denilmektedir (Bayraklı, 2007, s. 19).

İç göç olgusu tanımı içerisinde yer alan zaman ve mekân gibi önemli iki kavram bakımından incelendiğinde literatürde tartışmalara neden olmaktadır. Mekân veya yerleşim yerinin değiştirilmesi denildiğinde, kişilerin çalıştığı işyerlerinin mi yoksa yaşadığı konutların mı düşünülmesi gerektiği konusunda fikir ayrılıkları vardır. Ancak genel düşünce kişilerin işyerlerini ya da emeklerini mevcut pazarın dışına çıkarması ile birlikte konutlarını da çalıştığı yere yakın bir yere taşıyacağı yani işyeri ve konutun eşzamanlı olarak yer değiştireceği sanayi toplumları tarafından kabul edilmektedir

(Tekeli, 2008, s. 173). İç göç kavramı zaman bakımından değerlendirildiğinde ise tanımında yer alan belirli bir zaman aralığı ifadesinin alt ve üst sınırlarının ne olması gerektiği araştırmacılar tarafından incelenmekte ve herhangi bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu konuda çalışan araştırmacılara göre iç göçün 1 yıl veya 1 yıldan uzun bir dönemi kapsamalıdır. Ancak iç göçün zaman bakımından alt sınırının bir yıl olarak kabul edilmesi mevsimlik göçler gibi nüfus hareketlerini de göç kapsamına dışına itecektir. Bu yüzden konunun iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Göç sayımlarında kullanılan referans dönemleri ise bir diğer tartışma konusunu oluşturmaktadır. Genellikle referans dönemleri 1, 5 veya 10 yıl olarak kabul edilir. İki sayım döneminde farklı yerleşim yerlerinde ikamet eden kişilerin, göç etmiş kişiler olduğu kabul edilmektedir (Özcan, 1998, s. 80).

1.2.2. Uluslararası Göç (Dış Göç)

Uluslararası göç, uluslararasıda olağan ikametgâh değişikliği anlamına gelen bir terimdir. Uluslararası göçmenlerin sayısı her zaman uluslararası sınırlarda seyahat eden toplam insan sayısından çok daha azdır. Çünkü bu tür gezginlerin büyük bir çoğunluğu olağan ikamet yerlerini değiştirmek istememektedir. Uluslararası göç, bir ulus içindeki olağan ikamet değişikliğine atıfta bulunan iç göçle zıttır. Milletler arasında ikametgâhını değiştiren kişilerin sayısını belirlerken, ulusal istatistik kurumları olağan ikamet yerlerindeki bir değişikliğin anlamını belirtmelidir. Birleşmiş Milletler (1978), bir yıldan uzun sürmesi beklenen uluslararası hareketlerin uluslararası göç olarak sınıflandırılmasını önermektedir. Ancak Dünya’da uluslararası göçün nasıl tanımlanacağı konusunda bir fikir birliği yoktur. Buna kanıt olarak birbirleri arasında göç akışı olan ülkelerin resmi olarak açıkladıkları göç rakamlarının birbirinden farklı olması gösterilebilir. Örneğin, Meksika hükümetinin verilerine göre, 1973 yılında 46.000 Meksikalı ABD’ye göç etmiş iken; ABD hükümetinin verilerine göre, Meksika’dan gelen kalıcı yasal göçmenlerin sayısı 72.000 civarındaydı (BM, 1978). Burada şunu da belirtmek gerekir ki hükümetler tarafından yayınlanan göçle ilgili tüm veriler sadece yasal göç anlamına gelmektedir. Yasadışı veya belgesiz göç ile ilgili veriler tablo haline getirilemez. Petersen (1975) özgür, zorlanmış ve zorla göç ettirme kavramları arasında çok faydalı ayrımlar yapmaktadır. Serbest göçte, göçmenin iradesi ana faktördür. Zorlanmış göçte, göçmenin

iradesi diğer kişilerin iradesine tabidir. Zorla göçte ise diğer insanların iradesi çok önemlidir ve göçmen iradesinin hiç ağırlığı yoktur.

Özetle kişilerin yaşadıkları ülkeyi terk ederek başka bir ülkede geçici ya da kalıcı olarak çalışmak ve eğitim gibi amaçlar adına yaptıkları göç hareketlerine uluslararası göç adı verilmektedir. Uluslararası göç olabilmesi için göç eden kişinin bir yıl veya daha fazla bir şekilde göç ettiği ülkede yaşaması gerekir. Uluslararası göçler göç veren ülkenin nüfusunda bir azalmaya yol açar. Uluslararası göç faaliyetinde bulunan kişilerin niteliği de göç veren ülkenin ekonomisi açısından önemlidir. Göç eden kişiler nitelikli kişiler ise başka bir ifade ile beyin göçü gerçekleşmiş ise ülke ekonomisi bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşayan nitelikli bireyler gelişmiş ülkelerde daha iyi ekonomik şartlara veya çalışma alanlarında daha iyi imkanlara ulaşmak adına göç etmek isteyebilirler. Uluslararası verilere bakıldığında beyin göçü olarak tanımlanan nitelikli eleman göçünün son yıllarda giderek arttığı gözlemlenmektedir (Özyakışır, 2012).

1.2.3. Zorunlu Göçler

Zorunlu göç kavramı kişilerin kendi istekleri dışında zorlama yoluyla ikamet ettikleri yerlerden başka yerlere göç etmesine denir (Tekin, 2011, s. 93). Başka bir ifade ile insanların kendi özgür düşüncelerine bırakılmadan devletler tarafından belirli olaylardan dolayı zorunlu olarak göç ettirilmelerini ifade eder (Koçak ve Terzi, 2012, s. 71). Bu göç hareketleri sadece bir devlet zorlamasıyla gerçekleşmeyebilir. Yaşanan doğal afetler, gıda ve besin yetersizliği, kuraklık, açlık, savaşlar, terör olayları, sosyal hizmetlerdeki eksiklikler, baraj ve yol yapımı gibi nedenler bireyleri göç etmeye zorlayabilir. Toplumsal olarak yapılması kaçınılmaz olan bu göç hareketlerine zorunlu göç adı verilmektedir. Bunların yanında bir devletin yönetiminde meydana gelen otorite boşlukları, dini veya siyasi baskılar nedeniyle de kişiler göçe mecbur bırakılmak suretiyle zorunlu göçe tabi olabilirler (Özbaş, 2014, s. 13).

1980’li yıllardan sonra Türkiye’de terör olaylarının giderek artması ve doğal afetlerin gerçekleşmesi sebebiyle zorunlu göçler olduğu görülmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan yoğun terör saldırıları, bölge halkının ekonomisini ve psikolojisini doğrudan etkilediği için kişileri zorunlu göç hareketine

mecbur bırakmıştır. Bu görüşler sonrasında bölgedeki şehir merkezlerinin ve kırsal kesimin sosyo ekonomik ve kültürel yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir (Özer, 2004, s. 24). Terör saldırılarının bölgedeki istihdam olanaklarını olumsuz yönde etkilemesi ve piyasalarda oluşturduğu belirsizlik ortamından dolayı yatırımların azalması, kişilerin iş bulma konusunda sıkıntı yaşamasına neden olmuştur. Bu yüzden bireyler ekonomik açıdan daha iyi şartlara ulaşmak adına istihdam alanlarının fazla olduğu sanayileşmiş bölgelere doğru göç etmektedirler.

1.2.4. Gönüllü Göçler (İsteğe Bağlı Göçler)

Bireyler kendi istekleri doğrultusunda ikamet ettikleri yerden farklı bir yere göç etmek isteyebilirler, bu duruma gönüllü-isteğe bağlı göç denilmektedir. İnsanların aile fertlerinden birisi, akrabaları veya yakın çevresinden tanıdıkları yurtdışında bir ülkeye giderek daha iyi iş bulması halinde geride kalan vatandaşların da aynı şartları yakalayabilmek adına göç etme arzusu içerisine girmesi gönüllü göçe bir örnektir (Özyakışır, 2012, s. 12). 1960'lı yıllarda başlayan Türkiye'den Almanya'ya uluslararası işgücü göçü de isteğe bağlı göçlere örnek olarak gösterilebilir.

Bunun dışında Avrupa Birliği'ne katılan ülke sayısı arttıkça gelir grubu olarak nispeten daha düşük durumda olan üye ülke vatandaşları İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya gibi ülkelere göç etmeye karar verdiler. Örneğin, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti (Çekya) gibi ülkeler 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katıldıktan sonra 2004 ve 2006 yılları arasında İngiltere'de 600.000 kişiye yaklaşık Doğu Avrupalı göçmenin olduğu belirlendi ve bunların birçoğu inşaat ve perakende ticaretinde kendi ülkelerinde olduğundan beş kat daha fazla iş imkânı buldular. İngiltere'de kazandıkları paraları kendi ülkelerine gönderdiler. Daha iyi yaşam koşulları, sağlık hizmetlerine erişim, iyi eğitim olanakları, daha iyi istihdam beklentileri ve yüksek ücretler gönüllü göçün temel nedenleri arasında sayılabilir.

1.3. ULUSLARARASI GÖÇÜN NEDENLERİ

Uluslararası göç hareketleri genel olarak zorunlu sebeplerden dolayı gerçekleşmektedir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere refah düzeyi yüksek olan gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen uluslararası göç hareketliliğinin asıl nedeni hedef ülke ile göç edilen ülke arasındaki gelir düzeyi farkıdır. Ekonomik nedenlerden dolayı

göç eden kişiler ailelerine daha iyi yaşam standartları kazandırtmak ve güzel imkânlarla sahip iş bulmak için göç etmektedirler. Tablo 1 uluslararası göçün itici ve çekici olarak sınıflandırılan belirleyici faktörlerini göstermektedir.

Tablo 1: Uluslararası Göçün İtici ve Çekici Faktörleri

	İtici Güçler	Çekici Güçler
Ekonomik ve Demografik Faktörler	• Doğum oranlarında ve nüfusta yaşanan artış • Düşük seviyedeki ücretler • Eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden yoksunluk • İstihdamda yaşanan sıkıntılar • Yoksulluk	• Yüksek Faydalanma Beklentisi • Yüksek Gelir Beklentisi • Kişisel gelişim imkanlarının yüksek olması • Kariyer imkanlarının yüksek olması
Politik Faktörler	• İnsan hakları ihlali • Şiddet, güvensizlik • Zayıf hükümet	• Aile bütünlüğünün yeniden sağlanması • Irkla ilişkili olan ülkeler • Hürriyet
Sosyal ve Kültürel Faktörler	• Etnik, dinsel ve cinsiyet gibi konularda yapılan ayrımcılık	• Politik Özgürlük • Güvenlik

Kaynak: Kara, 2008, s. 22.

Uluslararası göçün temel belirleyicilerine Tablo 1’de yer verilmiştir. Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için uluslararası göçün nedenlerini belirli başlıklar altında daha ayrıntılı bir şekilde açıklamak yararlı olacaktır.

1.3.1. Ekonomi Nedenli Yapılan Göçler

Ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyleri arasındaki fark uluslararası göçün en önemli ekonomik nedeni olarak literatürde gösterilir. Daha yüksek gelir düzeyine sahip olarak yaşam standartlarını yükseltmek isteyen kişiler göç etme arzusu içerisindeyler. Gelişmekte veya az gelişmiş olan ülkeler artan nüfusa karşılık yeni istihdam alanları oluşturmada genellikle yetersiz kalmalarından dolayı vatandaşlarına sosyal ve ekonomik açıdan istenilen imkanları sağlayamayabilirler. Buna karşılık gelişmiş ülkelerde hayat standartlarının yüksek olması, sağlık ve eğitim gibi konularda iyi durumda olmaları nedeniyle beklenen ömür yılının giderek artması başka bir ifadeyle yaşlı nüfusta

gözlemlenen artış işgücü açığı doğurmaktadır. Bu emek gücü açığı gelişmekte veya az gelişmiş ülkelerden yapılan göçlerle kapatılarak ekonomik açıdan göç hareketliliğine ortam hazırlanmaktadır. Göç eden kişiler hedef ülkelerden elde ettikleri dövizini kendi ülkelerine göndererek vatandaşı oldukları ülkeye finansal açıdan destek olmaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık ve güvenlik gibi temel alanlarda daha iyi hizmet alarak gelir seviyesi yüksek olan hanehalkları ile aralarındaki eşitsizliğin azalmasını sağlarlar. Bunlara ek olarak göç edilen ülkede yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilecek yeni kültürel faktörlerin edinilmesi, işçi gelirine bağımlı hale gelinilmesi, kara para aklama gibi yasal olmayan faaliyetler içerisine girebilme ihtimali ve sıla-i rahim denilen vatan özleminin getirdiği psikolojik etmenler gibi olumsuz etkilerinin olabileceği de unutulmamalıdır (Yılmaz, 2014, s. 11).

Yurtdışına göç eden vatandaşlar hedef ülkede öğrendikleri teknik ve mesleki bilgileri kendi ülkelerine taşıyabilir ve ülkelerinin ekonomik büyümesine katkı sağlayarak toplumsal açıdan iyi anlamda değişikliklerin oluşması sürecini hızlandırabilirler. Ülkelerine geri dönüş olmasa bile hedef ülkenin ekonomisine katkı sağladıkları ve kendi kültürlerini bu ülkelere taşıdıkları da bir gerçektir. Buna karşılık göç eden kişilerin nitelikli işçiler olmaması durumunda kişiler sadece kendilerine gelir sağlayarak yaşamlarını idame ettirirler. Çalıştırıldıkları iş gereği bilgi edinme imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı kendi ülkelerinin teknolojik ve ekonomik açıdan gelişimine katkı sağlayamazlar.

1.3.2. Çevresel Faktörlerden Kaynaklı Yapılan Göçler

İklim koşulları ve doğal afetler gibi etmenlerden dolayı kişilerin göç etme isteğinin ortaya çıkması ile açıklanabilen göç hareketliliğidir. Günümüzde küresel ısınma konusunda insanoğlunun giderek bilinçlenmesi, çevresel faktörlere yönelik yapılan araştırmaların artmasına neden olmaktadır. Özellikle göç ve iklim-çevre koşulları arasındaki ilişkinin analiz edildiği çalışmalar yapılmaktadır.

Ekonomik yapısı tarıma dayalı olan ülkelerde çevresel faktörlerden kaynaklı göç eğilimi daha fazla görünmektedir. Sanayi gelişmediği için tarıma elverişli bölgelere doğru göç hareketliliği gözlemlenir. Tarım faaliyetlerini sürdürerek kişiler en azından geçimlik ekonomi düzeyine kavuşurlar. Benzer şekilde tarım ile uğraşan kişilerin kuraklık ve

çevresel faktörlerden kaynaklı ikamet ettikleri yerleri değiştirme isteği de ortaya çıkabilir. Yağış alan, tarıma daha elverişli olan bölgelere doğru kişiler göç ederek hayatlarını sürdürebilir. Gerçekleştirilen bu göç hareketlilikleri de mevcut göç yollarının potansiyelini artırır veya yeni göç yollarının oluşmasına neden olabilir (Cai vd., 2016, s. 137).

Göçler tarihine bakıldığında çevresel faktörler ile göç arasında kuvvetli bir bağ olduğu görülmektedir. Örneğin, M.S. IV. yüzyılda gerçekleşen Hun göçleri bölgede yaşanan kuraklık sonucu gerçekleşmiştir. Yine saldırılar ve iklim koşullarının etkisi ile M.S. IX. yüzyılda Uygurlar tarıma daha elverişli olan Kansu ve Turfan gibi yerleşim yerlerine göç etmişlerdir. Öyle ki Türklere ait meşhur “Göç Destanı” bu göç hareketliliğinin etkisiyle ortaya çıkmıştır.

Ülkesinden olumsuz iklim koşulları ve doğal afetler gibi çevresel faktörlerden dolayı göç etmek zorunda kalan insanlara literatürde “çevre mültecileri” adı verilmektedir. Bu kavram Hihnnawi tarafından 1985 yılında yazılan Birleşmiş Milletler raporunda yer almaktadır. Çevre mültecilerinin amacı çevresel konuda güvenilir bir yaşam ortamı arayarak olumsuz iklim koşullarının ortaya çıkardığı risklerden mümkün olduğunca uzaklaşmaktır (Algan ve Künçek, 1998, s. 85). 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesinde mültecilerin ülkeden ayrılma nedenleri arasında çevresel faktörler gösterilmemiştir. Bu önemli konuya nihayetinde 1985 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’nin hazırladığı bir raporda yer verilmiştir. Bu raporda çevre mültecileri “... *doğal ya da insan kaynaklı eylemler nedeniyle ortaya çıkan çevre zararları yüzünden varlıkları tehlikeye düştüğü ya da yaşam kaliteleri ağır bir biçimde kötüleştiği için geleneksel çevrelerini geçici ya da sürekli olarak terk etmeye zorlanan...*” insanlar olarak tanımlanmıştır (El Hinnawi, 1985).

Küresel ısınma nedeniyle giderek bozulan iklim koşulları insanları kitleler halinde göçe zorlamaya başlamaktadır. Son dönemlerde bunun en güzel örneği Güneydoğu Asya’da yer alan Tuvalu Adası’ndaki kişilerin artan su seviyesi nedeniyle 30 yıl içerisinde zorunlu olarak Yeni Zelanda ülkesine göç etmesi konusunda 2014 yılında imzalanan mülteci anlaşması gösterilebilir (Sipahi ve Tekin, 2016, s. 59). Benzer şekilde ABD Pennsylvania’nın Centralia bölgesinde dev kömür madenlerinin yanlışlıkla tutuşturulması sonucu halen devam eden yangınlar neticesinde bölge halkı başka yerlere

yerleştirildi. Çevresel sorunlar genellikle insan kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Endüstriyel ve tarım alanında üretim esnasında çevreye verilen zararlar ve teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar çevre kirlenmesinde etkili olmaktadır. 1986 yılında yaşanan Çernobil nükleer enerji santrali felaketi, ABD'nin 1970'lerin sonlarına doğru Marshall Adaları'nda yaptığı nükleer testlerin atığını temizlemek için radyoaktif toprakları Runit Adaları'na getirerek bölgede yaşamsal faaliyetleri azaltması, Okyanuslarda bulunan yedinci kıta olarak da adlandırılan çöp adalar, Çin'in Guiyu bölgesinde bulunan elektronik çöplüğü, Aral gölü, Berkeley çukuru, Oklahoma Picher ve Java Adası gibi yerlerde yapılan maden ve sondaj çalışmaları sonucu yaşanan birçok gaz ve zehirli su sızıntıları ve son olarak Meksika Körfezi'ndeki petrol platformu Deepwater Horizon'un patlaması sonucu her gün yüzlerce varil petrolün okyanusa dökülerek doğal hayatın uzun bir süre boyunca eski haline dönemeyeceği çevresel bir felaketin yaşanması insan kaynaklı yaşanan çevre kirlenmelerine örnek olarak gösterilebilir.

1.3.3. Siyasi Nedenlerle Yapılan Göçler

Uluslararası Göç Örgütü 2020 Dünya Göç Raporu'na göre doğum yerlerinin dışında yaşayan ve Dünya nüfusunun %3.5'ini oluşturan yaklaşık 272 milyon insan bulunmaktadır. Bu insanların çoğu göçmen işçiler olup daha iyi ekonomik fırsatlar arayışıyla göç etmişlerdir. Ancak ekonomik faktörlerin dışında, insanların kendi ülkelerinden başka bir ülkeye taşınmalarına neden olan politik faktörler de vardır. Savaş, zulüm ve siyasi hakların yokluğu göçte baskın siyasi faktörlerdir (IOM, 2020, s. 21).

Devlet zulmü, hükümetleri ile aynı fikirde olmayan, azınlık dini inançları veya etnik kökenleri olan kişilere yönelik taciz, ayrımcılık ve işkenceyi içerir. Ülkelerindeki koşullar güvensiz olduğu için bu insanlar daha güvenli ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadırlar. İltica başvurusu, siyasi göçmenlerin baskıcı bir devletten daha demokratik bir ülkeye çıkışının doğrudan bir sonucudur. Örneğin Göç Politikası Enstitüsü, Birleşik Krallık'ın en yüksek sığınma başvurusunu aldığını belirtmektedir. 2002 yılında toplam küresel sığınma başvurularının %15'i Birleşik Krallık'a yapılmıştır. Ancak Türkiye 2020 yılı itibarıyla 4 milyondan fazla mülteciye ev sahipliği yaparak yedi yıldır üst üste Dünya'da ilk sırada yer almaktadır. Bunda Suriye, Irak ve Afganistan devletlerinde yaşanan iç karışıklıkları ve savaşların etkisinin yanında Türki devletlerden

daha iyi yaşam standartlarını yakalayabilmek için gelen göçmen işçilerin de etkisinin olduğu açıktır (ILO, 2020).

Siyasi özgürlüklerin ve hakların eksikliği ve yerel yolsuzluk gibi etmenler daha fazla özgürlük arayan göçmenler için itici faktörler olarak görülmektedir. Doğum yerlerinde zulme uğramasalar da insanların özgürlüklerini kısıtlayan endişeler onların ülkeyi terk etmelerine neden olmaktadır. Siyasi ortam düşmancaysa, ekonomik durum muhtemelen kötü tutumdan olumsuz etkilenecektir. Bu durum, siyasi ve ekonomik nedenlerle göçü tetikleyen bir nedendir. Göçmenlerin çoğu, daha iyi kariyer, eğitim ve özgürlük arayabilecekleri daha demokratik ülkelere doğru göç hareketliliğini başlatmaktadırlar (Bank vd., 2017, s. 12-18). Kültürel çeşitliliğin neden olduğu siyasi istikrarsızlık, belirli bir kültürel bağlılığa sahip kişilerin ülke içinde göç etmelerine veya ülkelerinden tamamen uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Savaşlar veya etnik çekişmelerin bir sonucu olarak, başlangıçta ayrılan etik gruplar aynı coğrafi sınırlar içinde zorlanabilirler. Bir kültürel grubun akışı başka bir grubu yerinden edebilir. Hükümetler ayrıca, daha az kültürel çeşitliliğe sahip olma konusunda siyasi avantaj elde etmek için kültürel grupları bir yerden diğerine (ülke içinde veya dışında) hareket ettirmeye zorlayabilir (Somerville vd., 2009).

1.3.4. Eğitim Amacıyla Yapılan Göçler

İnsanların daha iyi eğitim almak için yaptıkları göçü ifade etmektedir. Burada önemli olan kişinin eğitim almak için katlanacağı maliyetin eğitimi aldıktan sonra sağladığı faydadan daha düşük olmasıdır. Fayda maliyet analizi sonrası insanlar eğitim almak için ikamet yerlerinden göç ederler.

Eğitim alma faaliyeti bittikten sonra kişiler ikamet yerlerine geri dönebilecekleri gibi eğitimi aldıkları göç edilen yerde de yaşamlarını sürdürmek isteyebilirler. Bazı insanlar eğitimi yurt dışına göç etmek için veya yurtdışında belirli bir süre yaşama imkânı elde edebilmek için kullanmaktadırlar. Eğitim amacıyla yurtdışına göç eden kişiler genellikle ek işlerde çalışma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu durumda göç edilen ülkede işgücü piyasasına katılımı artırarak ülke ekonomisinin gelişmesinde katkıda bulunmaktadır. Bunun yanında uluslararası öğrenciler daha önceden alınan eğitimin

yetersizliğinden dolayı göç edilen ülkede eğitim kalitesinin azalmasına da yol açabilmektedirler (Mihi-Ramirez ve Kumpikaite, 2014, s. 522) .

Türkiye özneline değerlendirme yapılacak olunursa ülkede artan üniversite sayısının göç hareketliliği üzerinde önemli bir etkisi vardır. Başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin yanında artık Anadolu'nun her şehrinde yer alan Üniversitelerde eğitim amaçlı göç alan yerlerdir. Bu üniversiteler bulundukları bölgenin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Ekonomisi canlanan bu yerlerde yeni yatırımlar meydana gelerek yeni istihdam alanlarının oluşmasına ve dolaylı olarak eğitim amaçlı göçün ekonomik göç olgusuna dönüşmesine yol açabilmektedir. Artık gelir elde edebilmek için kişiler bu yeni istihdam alanlarına yönelerek bu bölgelere göç etme isteğinde olacaktır. Bu iç göç hareketliliğinin dışında Türkiye'den de birçok öğrenci eğitim almak için başta ABD olmak üzere birçok Avrupa ülkesine göç etmektedirler. Bu göç bazen ailelerin kendi imkanlarıyla olduğu gibi bazen de devlet destekli de olabilmektedir. Devlet ihtiyaç duyduğu alanlarda uzman yetiştirebilmek için MEB-YÖK ortaklaşa olarak planladıkları yurt dışında lisansüstü öğrenim görmek üzere gönderilecek öğrencileri seçme ve yerleştirme (YLSY) gibi programlar aracılığıyla burslu olarak öğrencileri yurtdışına göndermektedir. Son dönemlerde yurtdışına eğitim amacıyla giden kişilerin tekrar ülkelerine dönmemesinden dolayı yaşanan nitelikli işgücü kaybı nedeniyle Devlet beyin göçü olarak tanımlanan bu durumun üzerinde dikkatle durmaktadır. Beyin göçü eğitim kaynaklı yaşanan göçün devamında gerçekleşebileceği gibi ülkede nitelik kazanmış kişilerin daha iyi bir gelecek ve gelir düzeyine sahip olabilmek için göç etmeleri şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Türkiye halen beyin göçü veren ülkeler arasında yer almaktadır. Bunun en önemli nedenleri üniversite mezunlarının yaşadığı işsizlik baskısı, Ar-Ge harcamalarının yetersizliği, uygun çalışma ortamının eksikliği ve gelir beklentilerinin göç ettikleri ülkelerde daha yüksek olmasıdır. Özellikle gelişmekte olan veya az gelişmiş olan ülkeler nitelikli işgücünü kaybetmemek için vergilendirme ve vize kısıtlaması gibi politikalar uygulayarak beyin göçünü azaltmak istemektedirler (Özden, 2006, s. 201; Bakırtaş ve Kandemir, 2010, s. 966).

1.3.5. Emeklilik Nedeniyle Yapılan Göçler

Anavatanında emekli olan göçmenler, içinde bulundukları şartlardan daha iyi bir hayat standardı yakalamak için başka bir ülkeye göç etmek isteyebilirler. Bu göç

hareketliliğini gerçekleştiren göçmenler genellikle orta veya üst gelir grubuna sahip olma, genç yaşta emekli olma ve emeklilik dönemlerinde daha aktif ve iyi bir yaşam geçirme gibi özellikleri taşırlar. Emekli göçmen alan ülkenin sağlık, eğitim, güvenlik ve genel olarak ekonomik şartları göçmenlerden dolayı etkilenmektedir. Bu tarz göçlere en güzel örnekler Kuzey Amerika ve Kuzey Avrupa ülkelerinde yaşayan erken yaşta emekli olan kesimin yaşamlarının geri kalanlarını sürdürebilmek için Florida gibi Güney Amerika sahillerine veya ülkelere ya da Güney Avrupa sahillerine veya ülkelere yaptıkları göçlerdir (Özerim, 2012, s. 3 ; Balkır vd., 2009, s. 8).

Dwyer (2000)'e göre Avrupa Birliği üyesi ülkelerde emekli olan göçmenler iki grupta tanımlanabilir. Bunlardan birincisi, emekli olduktan sonra başka ülkeye göç eden göçmenlerdir. İkincisi de emekli olduktan sonra kendi soyunun geldiği anavatanına geri göç eden göçmenlerdir. 1980'li yıllarda yaygınlaşan emekli göç hareketliliğine Türkiye özelinde bakıldığında ise özellikle 1990'lı yıllardan sonra Almanya ve Rusya gibi ülkelere Türkiye'nin Akdeniz ve Ege kıyılarına doğru birinci grupta yer alan göçler yaşanmaktadır. Benzer şekilde Türk vatandaşı olan Avrupa'da yaşayan gurbetçiler emekli olduktan sonra anavatan özlemiyle Türkiye'ye göç ederek ikinci grup göçmenlere örnek olmaktadır.

1.4. ULUSLARARASI GÖÇ KURAMLARI

Uluslararası göç hareketliliğinin bütün sürecini anlatabilmek adına literatürde göç teorileri bulunmaktadır. Bu göç teorilerinin incelenmesi uluslararası göç sürecinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.4.1. Ravenstein Göç Kanunları

Robert Malthus ve William Farr gibi iktisatçıların göç teorilerine yönelik çalışmaları olmasına rağmen göç akımları ile ilgili araştırmalar yapan ve bu konuda kanunlar ortaya koymaya çalışan ilk kişi Earnst Georg Ravenstein'dir.

Ravenstein 1885 ve 1889 yıllarında yazdığı Göç Kanunları isimli eserlerinde sanayileşme ve ticareti göç akımlarının temel nedenleri olarak göstermiştir. Sanayileşme ve beraberinde gelen kentleşme ve ticaret gibi olguların sosyo-ekonomik açıdan olumlu gelişmelere yol açtığını ifade etmiştir. Bu gelişmelerin yeni istihdam alanları oluşturarak

iş gücü talebini artırdığı, işsizliği azalttığı ve ulaşım imkânlarını artırdığı eserlerinde vurgulanmıştır. Milyonlarca insanın gelir elde etme amacıyla yaşadıkları bölgeleri terk edip iş gücü talebinde bulunan göç merkezleri olan Kuzey Amerika ve Avrupa gibi sosyo-ekonomik açıdan daha gelişmiş olan bölgelere doğru göç ettiklerini belirtmiştir.

Ravenstein (1885, 1889) çalışmalarında yedi maddeden oluşan ve Göç Kanunları adını verdiği uluslararası göç akımlarını açıklamayı amaçlayan önermelerde bulunmuştur. Ravenstein'in göç kanunlarını maddeler halinde şu şekilde açıklayabiliriz:

i. Göç ve Mesafe: Bütün göç teorilerinin alt yapısını oluşturan göç ve mesafe arasındaki ilişkiyi Ravenstein sanayileşme durumuna bağlamaktadır. Sanayileşme konusundaki ilerlemiş olan bölgelerin cazibeleri kırsal kesimde yaşayan ve refah seviyesini arttırmak isteyen insanlar için bir çekim unsuru haline gelmektedir. Nüfusun yer değiştirmesinin yeni göçleri de beraberinde getireceğine vurgu yapan Ravenstein, bu durumun ispatı olarak kırsal kesimde yaşayan insanların nüfusuna oranla şehir merkezlerinde yaşayan insanların nüfusunun büyük bir patlama yaşamasını göstermektedir. Ravenstein genel olarak göçmenlerin kısa seyahatleri uzun seyahatlere tercih edeceğini belirtir. Uzun seyahatlerde bulunan ve uzak mesafelere göç eden göçmenlerin durumunun bir istisna olduğunu ve bunun bir kural olmadığını vurgular. Göçmenlerin daha çok kısa mesafelere göç ettiğinin kanıtlanan bir gerçek olduğunu savunan Ravenstein, göçmenlere cazip gelen büyük sanayi ve ticaret merkezlerinin uluslararası göç hareketlerinin odak yerleri olması ve nüfusun yer değiştirmesinin göç akımlarının temel belirleyicileri arasında yer aldığını söylemektedir.

ii. Göç ve Aşamaları: Sanayileşme ve ticaretin giderek gelişmesinden dolayı kentlerde meydana gelen ekonomik açıdan düğme özellikle Kırsal kesimden şehir merkezlerine doğru göç hareketliliğini başlatmaktadır. Göç hareketliliği neticesinde kırsal bölgelerde yaşanan nüfustaki azalma, uzak bölgelerden gelen göçmenler ile doldurulmaktadır. Uzak bölgelerden göç eden insanların yaşadıkları bölgede nüfusun azalması da o bölgeye yakın kısa mesafeli göç eden göçmenler ile doldurulacaktır. Başka bir deyişle aşamalı bir şekilde nüfusta gözlemlenen seyrelmeler göç ile doldurulacaktır. Hızlı bir şekilde büyüyen şehir merkezlerinin cazibeli çekici gücü aşama aşama ülkenin en uzak yerlerinde bile hissedilecektir.

iii. Yayılma ve Emme Süreci: Göç sürecinde yayılma ve emme süreçlerini birbirlerinden ayırılmış kavramlar olarak düşünmek doğru değildir. Bu iki süreç birlikte ve iç içe geçmiş bir şekilde işlemektedir. Bu süreçlerin ortak noktasını ulaşılmak istenen amaç oluşturmaktadır. Ravenstein, kişilerin sırf yer değiştirmek adına göç etmeyeceğini asıl amacın daha iyi hayat standartları yakalama ve daha fazla gelir elde etme olduğunu vurgulamaktadır. Göç edilmek istenen yerde sanayileşmenin daha iyi durumda olması ve insanların sanayileşmenin getirdiği getirilerden pay alma istekleri yayılma sürecini desteklemektedir. Hedef yerdeki sanayileşme hareketliliğinin artması işgücüne olan talebi de artırmaktadır. İhtiyaç duyulan işgücü gerçekleşen göçlerle karşılanarak sanayi merkezleri tarafından absorbe edilir, başka bir ifade ile göç hareketliliği göç edilen yer tarafından emilir. Lee (1966) bu göç hareketliliğinin ekonomik koşullara göre değiştiğini ve net göçün daha iyi ekonomik koşulların olduğu yerde yoğunlaşacağını belirtmektedir.

iv. Göç Akımı ve Karşı Göç Akımı: Ravenstein'a göre her göç akımı, mutlaka aynı hacimde olmasa da zıt yönde bir telafi edici karşı akım oluşturmaktadır. Örnek olarak Ravenstein, kırsal kesimden kentlere doğru göç hareketliliğinin genel olarak daha fazla yaşanmasına rağmen aynı oranda olmasa da kentten kırsala doğru bir karşı göç hareketliliğinin de olacağını ve bu iki nokta arasındaki net göçün her zaman kırsaldakinden daha az olduğunu belirtmektedir. Böylelikle göç veren bir bölgenin aynı zamanda göç alan bir bölge olduğu da görülmektedir. Bu süreç zincirleme bir şekilde devam ettiği için literatürde bu hareketliliğe *göç zincirleri* adı da verilmektedir.

v. Doğrudan Göç: Ravenstein bu kanuna kadar olan süreçte kısa ve basamaklı göç hareketliliğinden bahsetmektedir. Oysa her göç akımı kısa ve basamaklı olmayabilir. Bu kanunda Ravenstein, önceki kanunların tersine uzun ve basamaksız bir göç hareketliliğinden bahsetmektedir. Doğrudan göç kanununda insanların ticaret ve endüstrinin gelişmiş olduğu merkez bölgelere doğru uzun ve basamaksız bir şekilde doğrudan göç edebilecekleri vurgulanmaktadır.

vi. Kırsal-Kent Yerleşimcileri Farkı: Ravenstein kırsal kesimde yaşayanların kentlerde yaşayanlara göre daha fazla göçmen olduğunu söylemektedir. Kentsel ve kırsal sakinler arasında farklı göç eğilimlerinin olması net iç göç akımlarının

normalde kırsal kesimden kentlere doğru olduğuna yönelik bir düşünce oluşturmaktadır. Kentlere yapılan göçler kentlerde yaşayan yerleşimcileri göç etme eğilimine sokmazken; kırsal bölgeden bir başka kırsal bölgeye yapılan göçler yerleşikleri göç etme eğilimine sokarak basamaklı göç akımları oluşturmaktadır.

vii. Kadın-Erkek Farkı: Ravenstein bu kanunla kadınların kısa süreli göçmenler arasında daha baskın olduğunu belirtmektedir (Ravenstein, 1889, s. 288). Kısa mesafeli göçmenlerinin çoğunun kadın olduğunu erkeklerin ise daha çok uzun mesafeli göçmenleri oluşturduklarını vurgulamaktadır. Göçün cinsiyet ve yaş gibi belirli sosyo-demografik özelliklere göre şekillendiği bu kanunla ifade edilmektedir. Göç hareketliliğinin seçime dayandığı ve insanların başlangıç ve varış noktalarındaki itme-çekme faktörlerine farklı tepkiler verdikleri söylenir. Bunda insanların göçü farklı algılamalarını sağlayan farklı kapasite ve özellikte olmalarının önemli bir yeri vardır (Lee, 1966).

1.4.2. Everett Lee (İtme-Çekme) Göç Kuramı

Everett Lee 1966 yılında *Bir Göç Teorisi-A Theory of Migration* isimli eserinde Ravenstein'den sonra gerçekleştirilen çalışmaların göçmenlerin demografik yapısını ortaya koymaktan başka herhangi bir katkıda bulunamadığını belirterek göç olgusuna göçmenlerden daha fazla yer vermektedir. İtici güç olarak istihdamda yaşanan sıkıntılar yani işsizlik ve bundan dolayı yaşanan düşük gelir seviyesi gösterilirken; çekici güç olarak ise iş imkanları ve yüksek gelir seviyesi gösterilmektedir. Lee (1966) göç sürecinin başlangıç (çıkış) ve bitiş (varış) noktaları olduğunu belirtmektedir. Başlangıç yerine yönelik faktörler, bitiş yerine yönelik faktörler, ara faktörler ve bireysel faktörler göç sürecinde etkili olan etmenler olarak gösterilmektedir. Kişilerin başlangıç (çıkış) yerlerinde kamalarını sağlayan etmenlere pozitif (+) faktörler, kişileri göç etmeye mecbur bırakan etmenlere negatif (-) faktörler ve kişilerin göç sürecine başlamada herhangi bir etkisi olmayan etmenler ise nötr (0) faktörler olarak tanımlanmaktadır. Örneğin yüksek gelir seviyesi gibi genel kabul görmüş etmenlerin dışında kalan faktörler kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Bunun yanında iyi eğitim veren okulların olduğu bir yer okul çağında çocuğu olan aileler için pozitif bir faktör oluştururken, çocuğu olmayan aileler için pozitif bir faktör oluşturmayabilir (Özyakışır, 2013, s. 51).

Göç sürecinde kişilerin yaşadıkları yer ile göç etmeyi düşündükleri yer arasında bazı engelleyici faktörler de bulunabilir. Lee (1966) çalışmasında bu engelleyici faktörleri iki sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Birincisi mikro faktörlerdir ki daha çok kişisel faktörlere dayanmaktadır. Örneğin göç edilmesi düşünülen mesafe, ulaşım bedeli veya kişisel hastalıklar bu duruma örnek gösterilebilir. İkincisi makro faktörlerdir, kişisel olmayan faktörlere dayanmaktadır. Buna örnek olarak göç kanunları, göç sistemleri, belirli bölgelerden gelen göçlere getirilen kısıtlamalar ve üst düzey faktörler gösterilebilir.

Lee (1966) çalışmasında tarımsal toprak yetersizliğinin, gelir dağılımındaki dengesizliğin, makineleşmenin ve işsizlik olgusunun kırsal kesimden kente doğru göçü artırdığını vurgulamaktadır. Düşük gelir seviyesi ve işsizlik bir diğer itici güç olarak gösterilmektedir. Kentlerde ikamet edenlerin istihdam olanaklarından dolayı gelirlerinin artması kırsaldan kentlere doğru bir göç akımı doğurabilmektedir. İtici güçler arasında gösterilen son etmen ise arızı olaylardır. Bir bölgede yaşanan terör olayları, suç unsurlarının yüksekliği, kaos ve kargaşa ortamı kişileri göç etmeye zorlayabilir. Çekici güçler arasında ise yüksek gelir seviyesi ve iş imkanı ilk etmen olarak gösterilir. Bunun yanında ekonomik gelişmişlik seviyesi de göç için çekici bir güç olarak görülmektedir. Ekonomik kalkınmanın sağlandığı bölgeler iş imkanları açısından da fırsat doğurduğu için net göç alan yerler olarak görülmektedir (Çelik, 2006, s. 151-155).

1.4.3. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Samuel A. Stouffer 1940 yılında yazdığı *Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Kuram-Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance* başlıklı çalışmasında göç ve mesafe arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak göçü kesişen fırsatlar ile açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmada göç edilen yerdeki fırsatların sayısı ile göç eden kişi sayısı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu belirtilirken kesişen fırsatların sayısı ile göç eden sayısı arasında ters orantılı bir ilişkinin olduğu vurgulanmaktadır. Başka bir ifadeyle göç edilmesi düşünülen bölgedeki ekonomik fırsatlar ve iş imkanları ne kadar fazla ise o bölgeye doğru göçmen sayısı da o kadar fazla olacaktır. Bu kuramda dikkat edilmesi gereken üç unsur vardır: göç mesafesi, hedef yerdeki imkanlar ve bu imkanların sayısı. Stouffer bunların arasında en önemli unsur olarak göç edilen mesafeyi göstermektedir. Göç sürecinde etkili olan çekme faktörlerinin

de belirleyicilerinin olduğu ve bunlar arasında en önemli belirleyici faktöründe mesafe olduğu özellikle Stouffer (1940) tarafından vurgulanmaktadır. Göç edilecek mesafenin az olması göçmenleri cesaretlendirerek göç etme arzusunun olumlu yönde etkilemektedir. İş bulma imkanlarının fazla olması ve mesafenin kısa olması göç sayısını artırırken; kesişen fırsatlar ve diğer çevre yerlerdeki fırsatlar göç sayısını azaltmaktadır. Stouffer (1940) çalışmasında ABD, Meksika ve Avrupa'dan gelen göçmenleri incelemiş ve bu göçmenlerin göç mesafesine bakarak yaşadıkları fiziki ve hukuki zorlukları kesişen fırsatlar penceresinden ele alarak ortaya koymaya çalışmaktadır. Burada göçmenlerin devlet sınırlarında yaşadıkları prosedür zorlukları göç sürecini de olumsuz etkilemektedir.

1.4.4. Petersen Göç Tipolojisi Kuramı

William Petersen 1958 yılında yazdığı *Genel Bir Göç Tipolojisi-A General Typology of Migration* isimli eserinde kendisinden önce yazılan göç çalışmalarını bir kenara bırakıp insanların aynı olmadıklarını bu yüzden göç olgusunun anlaşılabilmesi için yapılan genellemelerin doğru olmayacağını savunmaktadır. Nasıl ki insanların davranışları farklılık gösteriyorsa göç tiplerinin de çeşitlilik göstereceğini belirtmektedir. Petersen göçün tek bir kuramla açıklanmasının yani tek tip bir göç olgusunun varlığının aslında insanların da tek tip olacağının ve her insanın göç etme eğiliminde bulunacağının bir göstergesi olduğu açıklamaktadır (Petersen, 1958, s. 258). Bu sebeple Petersen göçü beş kategoriye ayırarak açıklamaktadır:

i. İlkel (Primitif) Göçler: Kuraklık, kötü hava koşulları ve doğal afetler gibi çevrenin oluşturduğu itme etkisi ile gerçekleştirilen göçlerdir. Mevsimlik gerçekleştirilen göçlerde Petersen'e göre bu kategoride değerlendirilmektedir.

ii. Zorunlu Göçler: Toplulukların kendi iradeleri dışında sosyal baskılar sonucu göç etmek durumunda kalmasını ifade eder. İlkel göçler de az da olsa göç süreci toplumun kontrolünde iken bu göç türünde kontrol tamamen toplumun iradesi dışındadır.

iii. Yönlendirilmiş Göçler: Sosyal ve siyasi baskısının neticesinde kendi iradeleri doğrultusunda gerçekleştirilen göçler yönlendirilebilen göç kategorisine girmektedir. Baskılara rağmen göç etme konusunda kendi iradeleri ile karar veriliyorsa bu

yönlendirilmiş göç olurken, toplumlar göç kararında kendi iradelerini kullanamıyorlarsa bu zorunlu göç tipini ortaya çıkarmaktadır.

iv. Serbest Göçler: Serbest göçlerde temel bir belirleyen vardır. Kişiler ve toplumlar üzerinde herhangi bir baskı olmaksızın göç kararlarının verildiği göçlerdir. Serbest göçler kitlesel göçlerden ziyade daha çok bireysel göçler olarak görülmektedir.

v. Kitlesel Göçler: Petersen teknolojik gelişmeyle birlikte dünyada ulaşım imkanlarının geliştiğini ve göçün kitlesel bir hal aldığını ifade etmektedir. Bu göç tipinde artık göç kolektif bir özellik göstermektedir. Öncü göçmenler ve teknolojik gelişmeler neticesinde benimsenen göçmen ağları yeni göçmenleri cesaretlendirmiş ve kitlesel göç akımları oluşturmuştur (Petersen, 1958, s. 259-263).

Petersen yapmış olduğu göç tipolojileri ile bireysel ve toplumsal motivasyonu kapsadığı, yönlendirilen ve zoraki göç ayırımını başarılı bir şekilde yaptığı ve çok sayıda faktörü göç analizinde kullandığı için göç literatürüne önemli katkıda bulunmuştur.

1.4.5. Merkez-Çevre Kuramı (Bağımlılık Okulu)

Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank tarafından geliştirilen Merkez Çevre kuramında merkez ve çevre olmak üzere dünya iki bölüme ayrılır ve bu bölümler temelinde ekonomik açıdan birbirleri ile ilişkilidir. Küreselleşme ve kapitalist zihniyetin yaygınlaşması ile birlikte ekonomik ilişkilerin temeli kapitalizme dayanmaktadır. Önceki dönemlerde bu temel sömürgeciliğe ve kolonyal ilişkilere bağlı iken günümüzde kapitalizm ve ulus-devlet temelinde ilerlemektedir. Ekholm ve Friedman (2003), McNeil (2003), Gills ve Frank (2003) gibi çalışmalar dünyada tek bir sistemin var olduğunu ve her ne kadar farklı görüntüler varmış gibi gözükse de özünde sadece uygarlıklar üstü bir sürecin ve sistemin olduğunu belirtmektedirler. Ortak bir tanımlama ile bu sistem “dünya sistemi” olarak isimlendirilmektedir. Ancak Wallerstein (2003) çalışmasında bu duruma karşı çıkarak dünya sistemi yerine dünya-sistemleri adını önermektedir. Wallerstein’e göre tarihsel zaman boyunca sadece tek bir sistem var olmamıştır. Birçok dünya sistemi var olmuştur. Örneğin, Çin İmparatorluğunda tek bir sistem yerine birbirini izleyen sistemler olmuştur. Modern dünya sistemi veya kapitalist dünya ekonomisi varolan birçok sistemden yalnızca bir tanesidir. Wallerstein, kapitalizm

ve kapitalizmin farklı görüntülerinin günümüzdeki ekonomik anlayışın temelini oluşturduğunu ifade etmektedir.

Wallerstein'in merkez-çevre kuramında, sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş olan ülkeler ve kapitalist zihniyeti benimsemiş ülkeler merkez olarak tanımlanmaktadır. Çevre ülkeler ise kapitalist ağlar ve değerlerin benimsendiği merkez ülkelere bağlı ülkelerdir. Merkez ve çevre ülkeler karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olan ülkelerdir. Çevre ülkeler merkez ülkelerin kapitalist gelişimi için olmazsa olmaz bir konumdadır. Bu durum karşılıklı bağımlılık zincirini oluşturmaktadır. Bu bağımlılık sisteminde merkez ülkeler, ucuz emek gücü, hammadde ve pazar oluşturması açısından çevre ülkelere ihtiyaç duyarlar. Böylelikle kapitalist birikimlerini geliştirirler. Çevre ülkeler de kapitalist gelişimlerini ve ekonomik refahlarını artırmak için merkez ülkeler ile bu ilişki sistemine girerler. Bu ilişki sisteminde kapitalist ağların da etkisiyle çevre ülkelerde nüfus hareketliliği oluşmaktadır. Genellikle çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru bir işgücü göçü meydana gelmektedir. Merkez ülkelerinde ucuz işgücü ihtiyacını karşılayabilmek için göçmen kabul politikalarını uyguladıkları görülmektedir. Nitelikli elemanlar kabul konusunda fazla sıkıntı yaşamamakta ve merkez ülkelerdeki üretim maliyetlerini düşürmektedirler. Merkez ülkeler ve çevre ülkeler arasındaki kapitalist ilişki zaman geçtikçe derinleşmektedir. Merkez ülkeler çevre ülkelere fabrikalar kurmakta ve işgücü çalıştırmaktadır. Bu durum çevre ülkelerdeki geleneksel üretim sistemini zayıflatmaktadır. Ucuz emek gücüne olan talebin artması kadınların da çalışma hayatına girmesine neden olarak toplumsal yapıda değişime sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu kapitalist ilişki, çevre ülkeden merkez ülkeye ve çevre ülkenin bir yerinden başka bir yerine göç akımı başlatabilmektedir (Wallerstein, 2000).

1.4.6. Göç Sistemleri Kuramı

İki veya daha fazla ülkenin anlaşarak karşılıklı göçmen değişimi sonucunda ortaya çıkan bir göç sistemi ve ilişkiler zinciridir. Bu ilişkilerin oluşmasında mesafenin çok da önemli bir yeri yoktur. ABD ve Meksika komşu ülkeler olarak göçmen değişikliğine giderek yakın mesafeli; Batı Afrika ve Fransa da uzak mesafeli göçmen değişikliklerine örnek olarak gösterilebilir. Göç değişimi ilişkisine sahip ülkelerin daha önceden de belirli düzeyde ilişkileri olmaktadır. Bu ilişkinin temeli sömürge ilişkisine, ticari ilişkilere veya siyasi-kültürel ilişkilere dayanabilmektedir. Bunların yanında askeri olarak

gerçekleştirilen işgallerde bu ilişkinin temelini oluşturabilir. ABD'nin Kore ve Vietnam ile olan göç ilişkilerinin temeli buna örnek gösterilebilir (Castles ve Miller, 1998, s. 23-24).

Göç hareketliliği göç alan ve veren ülkelerin karşılıklı makro ve mikro yapılarındaki etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Makro yapılar kurumsal faktörleri, ekonomi politiği ve hukuki ilişkileri ifade ederken; mikro yapılar göçmenlerin inanışları ve davranışlarını ifade etmektedir. Makro ilişkiler sonucu ortaya çıkan yapı göç hareketliliğinin planlanmasını kolaylaştırmaktadır. Mikro yapılar göçmenlerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri resmi olmayan sosyal ilişkilerdir. Bu ilişkiler literatürde göç zinciri kavramı ile açıklanmaktadır. Göç zinciri kavramı yalnızca göçe ait durumu açıklarken, ağ kavramı göçmenliğe ait durumu açıklamaktadır. Göç sistemleri kuramı mikro yapıların temel noktası olarak meydana gelen sosyal ağları göstermektedir. Sosyal ağların oluşmasında ise kültürel sermaye ve sosyal sermaye değerleri önemli rol oynamaktadır. Faist (2003) bu ilişkileri irdelleyerek göçün uluslararası boyutunun niteliğine odaklanmıştır. Bu çerçevede uluslararası göçlerin meydana getirdiği yeni bir alandan bahsedilmektedir. Bu alan Faist tarafından ulusaşırı toplumsal alanlar olarak adlandırılmaktadır. Göç sistemleri kuramı iki ülke veya bölge arasındaki göçün açıklanmasında kullanılan bir yöntemdir. Uzun bir tarihe sahip olan göçlerin tarihçesinin ortaya konulması, göçmen ve göç ilişkisi, göçmenliğin içeriği ve nedenlerinin neler olabileceğinin belirlenmesinde göç sistemleri kuramı analiz imkanı sunmaktadır.

1.4.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Göçmenler anavatanlarındaki akrabaları ve arkadaşlarıyla ilişkilerini devam ettirmektedirler. Bu ilişkiler olası yeni göç akımlarının risklerini ve maliyetlerini düşürmektedir. Bu tarz göç hareketliliğinin artması göçmenlerin göç edebilecekleri yer alternatiflerini çoğaltmaktadır. Wilpert (1998) çalışmasında ilişkiler ağı kuramını, göçmenlerin ana vatanları ve göç ettikleri ülkeleri/bölgeleri adeta bir köprü gibi birbirine bağlayan ve anavatandaki akrabaların ve arkadaşların ilgili ülkeye/bölgeye göç etmelerini sağlayan bir alt yapı sistemi olarak tanımlamaktadır. Öncü göçmenlerin yönlendirmesi ile göç eden yeni göçmenler eski göçmenlerin deneyimlerinden yararlanarak ağa hareketlilik kazandırmaktadır. Anlatılan ilişkiler ağı gerektiğinde göç sürecinde yaşanan sorunların

çözümü gerektiğinde de yardım amaçlı başvurulacak bir sosyal sermaye olarak görülmektedir (Çayan, 2018, s. 30).

İletişim ağı bir sosyal ağ olup uluslararası göç hareketliliğinin canlanmasına neden olmaktadır. Öncü göçmenler gittikleri ülkede bir ağ sistemi bulunmuyorsa yüksek seviyede maliyetlere katlanmak durumunda kalacaklardır. İletişim ağı göçmenlere konaklama, istihdam, kanuni prosedür işlemlerinin yerine getirilmesi ve göç sürecinin güvenli bir şekilde tamamlanması için yardımcı olmaktadır. Göç hareketliliğinin devam etmesi paylaşılan bilgi ve sosyal sermaye ile doğrudan ilişkilidir. İlk göçmenlerin göç edilen ülkede sosyal ve ekonomik anlamda belirli bir seviyeye geldikten sonra anavatandaki tanış ve akrabalarının getirilmesi için uğraşmaları iletişim ağını daha kapsamlı ve karışık bir yapıyabüründürmektedir (Çayan, 2018, s. 31). Bunun yanında öncü göçmenler iletişim ağını yeterince oluşturamayıp içine kapalı bir hayat yaşamayı tercih ederlerse göç ettikleri ülkedeki yaşam tarzına uyum sağlama konusunda zorluklar yaşayacaklardır. Kendi kültür ve yaşam tarzlarını göç ettikleri ülkede de sürdürmeye devam edeceklerdir. Buna örnek olarak 1961 yılında başlayan Türk işçilerin Almanya'ya göç etmeleri ve özellikle Kruzberg ve bazı bölgelerde Türk sokakları oluşturmaları gösterilmektedir. Hiç Almanca bilmeden bütün ihtiyaçlarının karşılanması bu kimseleri Almanca öğrenmeye ve dolayısıyla göç ettikleri ülkelerdeki vatandaşlar ile iletişime geçmeye itmemiştir.

II. BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇÜN EKONOMİ POLİTİK ETKİLERİ

Göçün günümüz modern toplumları üzerinde önemli etkileri vardır. Göçmenlerin göç etmeyi düşündükleri veya transit gördükleri ülkelere girişini kontrol etme çabası, sadece göç sürecine engel olmamakta aynı zamanda küresel sistemde ülkelerin siyasetlerini, ekonomilerini ve toplumlarını şekillendirmeye devam etmektedir. Son dönemlerde ülkelerin yaşadığı iç savaşlar ve ekonomik sıkıntılar neticesinde çok sayıda göç hareketliliği söz konusu olmuş ve göç akımları dünya ekonomilerinin önemli ölçüde birbirine bağlı olduklarını ortaya çıkarmıştır. Bireyler yeteneklerini gösterebilecekleri, bilgi edinme ve iş imkanın çok olduğu yerlere doğru göç etme arzusu içerisindeyler. Dünyanın farklı uluslarındaki insanların sahip oldukları sosyal ve ekonomik yaşam, insanoğlunun göç etme eğiliminin temel nedenidir. Göçmenlerin şekli, dini, kültürü veya ırkı değişebilir ancak sosyo-ekonomik açıdan daha yüksek refah düzeyine ulaşma çabası değişmez. Ülkelere gelen işgücü göçü ekonomik kalkınma açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Bu bölümde uluslararası göçün ülkelerin sosyo-ekonomik ve politik etkilerine değinildikten sonra uluslararası göçün makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri incelenecektir.

2.1. Uluslararası Göçün Sosyo-Politik Etkileri

İkamet ettikleri yerlerden istemeyerek zorunlu bir şekilde göç etmek durumunda kalan göçmenler, kendi arzuları ile göç eden göçmenlere göre yeterli seviyede sosyal ve politik destek alamadıkları için sosyal uyum açısından çok daha fazla etkilenirler. Aker vd. (2002) çalışmalarında bu durumu destekleyerek zorunlu göç edenlerin önemli ekonomik ve sosyo-politik sorunları olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bu sorunların aile yapılarını değiştirdiğine ve uyum konusunda zorlukların yaşandığına da vurgu yapmaktadırlar. Göçün toplumsal ve mekânsal yapı içerisinde önemli değişim ve dönüşüm oluşturduğu bilinmektedir. Örneğin, gerçekleştirilen göç hareketliliği sanayileşmeye koşut bir şekilde olmadığı için zamanla göç edilen ülkede/bölgede iş ve konaklama sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu durum da zamanla yoksulluk ve yoksunluk problemlerini oluşturarak göç edilen yerde toplumsal yapının bozulmasına neden olmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 1353). Bunun yanında göç süreci göçmenler

açısından başta sağlık riski olmak üzere çok fazla risk içermekte, olumsuz birçok olaylara maruz kalınabilmekte ve sorunlara karşı gerçekleştirilen mücadelede göçmenlerin ruh sağlıkları bozulmaktadır (Solgun ve Durat, 2017, s. 139). Göç sürecinde göçmenleri güçsüzlüğe iten vatandaşlık problemleri ve maruz kalınan gerek fiziki gerekse de psikolojik şiddet belirsizliği artırmaktadır. Başarılı göç eylemi sonrasında ilk başta göçmenler sahip oldukları umutla iyimser bir duyguya kapılırlar. Ancak göçmenler zamanla hayallerinin gerçeklememesi, beklentilerin karşılanmaması, yeterince gelire ulaşamama, yeni toplum tarafından kabul edilmeme ve depresyon gibi nedenlerden dolayı karamsar bir ruh haline bürünebilirler (Kirmayer vd., 2011). Göçmenlerin hayatlarını zorlayıcı tecrübeler ve önüne geçilememiş çatışmalar neticesinde ruhsal ve sosyal açıdan problemler yaşadıkları bilinmektedir. Bu sorunların başında verimlilikteki düşüş, davranış bozuklukları, suça meyil, hırsızlık, psikolojik sorunlar ve uyuşturucu kullanımı gibi sorunlar gelmektedir. Göçmenlerin ruhsal ve psikolojik sorunlar yaşamalarında etkili olan faktörler: ayrımcılığa uğradıkları hissi, işsizlik, dil bilmeme, kültürel farklılık, sağlık hizmetleri konusunda yaşanan sorunlar ve yakınlarından görülen şiddet şeklinde sıralanabilir (Akdeniz ve Öz, 2009 ; Shishehgar vd., 2015). Göçmen ailelerin çocuklarının geçim derdinden dolayı çalıştırılmak zorunda kalınmaları ve dolayısıyla düşük eğitim seviyesi, benlik kaygısı ve kötü sağlık koşulları nedeniyle ruhsal sağlıkları etkilenebilmektedir.

Göçmenlerin ruhsal sağlıklarının temel sosyal belirleyicisi olan göç, göçmen kadınlar için de önemli etkilere sahiptir. Dil bilmeme sorunu ve cinsiyet ayrımcılığı özellikle iş piyasasında kadınlar üzerinde negatif bir dışsallık oluşturmaktadır. Kadın göçmenler sığınma evlerine ve yiyecek yardımı gibi sosyal destek hizmetlerine hemen erişememektedirler. Çalışma imkanı genellikle ev hizmetlerine yöneliktir. Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar düşük ücretle çalışmakta ve statülerinden dolayı fiziksel veya sözlü tacize maruz kalmaktadırlar. Göçün yaşattığı strese yönelik tepkileri kadınların erkeklerden daha farklıdır. Bu tepkilerde göçün gerçekleştiği ülkedeki/bölgedeki istihdam koşulları, göç edilen yerdeki toplumun benimsemesi ve kadının toplumdaki yeri ve son olarak hâlihazırdaki sağlık ve eğitim hizmetleri koşullarına göre şekillenir. Zorunlu olarak göç ettirilen kadın göçmenlerin erkek göçmenlere nazaran daha fazla duygusal anlamda zorlandıkları görülmektedir. Sosyal destek açısından yaşanan kayıp, ekonomik açıdan artan belirsizlik, azalan sosyal hayat,

sağlık hizmetleri erişiminde gözlemlenen engeller ve hava koşullarındaki değişiklikler kadın göçmenler üzerinde duygusal çöküntülere yol açabilmektedir. Bu durum karşısında göçmen kadınlara sosyalleşme çabalarını artırmaları, koruyucu sağlık uygulamalarına sahip olmaları ve öz farkındalık gibi tavsiyelerde bulunulurken; göç edilen ülkenin de göçmenlerin mevcut koşullarını ve refah düzeylerini artırıcı ve toplumun benimsemesine yönelik politikalar izlemesi gerektiği tavsiye edilmektedir (Aksu ve Sevil, 2010, s. 135 ; Ahmad vd., 2005).

Göçün olumsuz etkilerinin yanında göç edilen yere uyum sağlayan göçmenlerin olduğu da unutulmamalıdır. İlk kuşak göçmenlerin beklenenin aksine daha az psikolojik sorunlarla karşılaştığı sonraki kuşak göçmenlerin daha çok ruhsal bozukluklar yaşadığı ve yüksek risk altında olduğu belirtilmektedir. Bu durumun altında iki kültürlü bir hayatın, kimlik arayışının ve ayrımcılığın yattığı söylenilmektedir. Göç edilen toplulukla gerçekleştirilen sosyal ilişkinin göçmenlerin psikolojilerinde olumlu etki oluşturabileceği belirtilmektedir (Pumariaga vd., 2005 ; Kumar vd., 2016). Bu bilgiler doğrultusunda göç edilen ülkenin toplumları kaynaştıracak ve sosyal desteği artıracak projelerle göçmenlerin hayatlarını kolaylaştırmaları ve işgücü piyasasındaki verimliliklerini artırarak ülke ekonomisine katkıda bulunmaları gerekmektedir.

Göç özünde sosyal ve kültürel bir değişim aracı olarak görülebilir. Kültürde yaşanan dönüşümler ailenin hayatında farklı zorlukları beraberinde getirebilir. Bu yüzden göçmenlerin kendi kültürlerini tamamen bırakmadan yaşadıkları topluma ait olan kültüre uyum sağlamaya çalışmaları gerekirken, göç edilen toplumunda bu şartların sağlanabilmesi için gerekli olan altyapıyı oluşturması gerekmektedir (Akıncı vd., 2015). Son dönemlerde Türkiye'yi de ilgilendiren göçlerde, korunmaya muhtaç ve göç verme kararında söz sahibi olmayan çok fazla sayıda çocukların olması bu grubun riskini de artırmaktadır. Göç sırasında denizde boğulma, sağlıksız beslenme, kaçırılma, şiddete ve ayrımcılığa maruz kalma, ailelerin yanlış tutumları ve politik etmenler gibi nedenlerden dolayı çocukların sağlığı ve psikolojileri derinden etkilenmektedir. Bunun yanında yaşlı yetişkinlerin göç etme eğiliminde olmalarının sebepleri nispeten değişiklik gösterebilmektedir. İşsizlik, sağlık hizmetlerinde eksiklik, dul olma veya boşanma, tek başına bir hayat sürme ve sosyal destek eksikliği gibi nedenler yaşlı nüfusun içinde bulunduğu riski artırmakta ve göç etme arzusu doğurmaktadır. Göç eden yaşlıların tanıdık çevrelerinden ayrılmalrı, dil sıkıntısı, hareket etme kabiliyetlerinin zayıf olması,

başkalarına bağlı bir hayat, tatmin edici ücretin olmaması ve eskiden sahip olduğu saygın statünün yeni yerleşim yerinde kendisine gösterilmemesi gibi olumsuz tarafları da vardır. Bütün bunlar yaşlıların sosyal düzenini bozmakta ve ruhsal durumlarını kötü etkilemektedir (Bhugra vd., 2011).

Göçün sosyal yaşama önemli etkileri vardır. Politika karar vericiler göçmenler üzerinde yerli halk ile daha uyumlu bir yaşantı sürdürebilmeleri için uygun politikaları belirlemelidirler. Göç kaynaklı yaşanan sorunlarla mücadele edebilmede önemli araç politik adımların atılması ve gerekli hizmet kontrollerinin yapılmasıdır. Bu amaçla göçmenlerin sosyal ve ruhsal sağlık durumları iyi tahlil edilerek gerekli önceliklerin belirlenmesi ve sağlık ile destek hizmetlerine erişimin artırılması gibi etkili stratejik politikaların izlenilmesi göç edilen ülke için faydalı olacaktır.

2.2. Uluslararası Göç ve Enflasyon Oranı Arasındaki Etkileşim

Milton Friedman enflasyonu her zaman ve her yerde parasal bir olgu olarak tanımlarken; Thomas Sargent enflasyonu her zaman ve her yerde mali bir olgu olarak tanımlamıştır. Bu iki zıt tanımlamanın yanlış olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Burada düşünürler enflasyonun nedeni konusunda farklı bakış açılarına sahip oldukları için enflasyon tanımlamaları birbiri ile örtüşmemektedir. Son dönemlerde yaşanan göç akımları ve özellikle de Venezüella’da gözlemlenen hiperenflasyon gibi ekonomik olaylar, ekonomik aktivite, işsizlik ve düzensiz göç hareketliliği açısından ciddi bir sosyal sorun haline gelebilmektedir. Dolayısıyla enflasyon ve göç ilişkisi giderek karmaşık bir hal almakta ve klasik tanımlamaların ötesine geçmektedir.

John (2019) çalışmasında Venezüella ülkesinde yaşanan ekonomik krizin artan yoksulluk ve suç oranlarının yanı sıra hiperenflasyonla sonuçlandığını savunmaktadır. Hiperenflasyon olgusu da insanları komşu ülkelere doğru göç etmeye zorlamıştır. Son zamanlarda dört milyon Venezüella vatandaşı başta Karayipler olmak üzere Latin Amerika ülkelerine göç etmişlerdir. Bu uluslararası göç hareketliliği ekonomik krizin dolayısıyla hiperenflasyonun doğrudan bir sonucudur. Benzer bir şekilde Burgdorfer (1931) çalışmasında Almanya’nın göç deneyimlerini analiz etmiş ve birinci dünya savaşı sonrasındaki hiperenflasyon yıllarında Almaya’dan komşu ülkelere doğru göçün önemli ölçüde arttığını belirtmektedir. Örneğin, 1922 yılında 37.000 Alman göç ederken bir yıl sonra enflasyon maksimum seviyesine ulaştığında göç 115.000 rakamlarına ulaşmıştır.

Görüldüğü üzere enflasyon uluslararası göçü etkilemektedir. Acaba uluslararası göç hareketliliği de enflasyonu etkilemekte midir? Bu sorunun cevabı literatüre bakıldığında evettir. Uluslararası göç iki şekilde enflasyonu etkilemektedir. Birincisi, uluslararası göç ile birlikte artan işgücü, büyüme potansiyelini de yükseltmektedir. Bu durumda güçlü talep baskılarının enflasyona yansımaları azaltmaya yardımcı olur. Genellikle çıktı düzeyinde gerçekleşen bir artışı, reel ücretlerde ve dolayısıyla daha yüksek enflasyona dönüşen marjinal maliyetlerde bir artış izler. Ancak ülkeye yurt dışından gelen göçler işgücü piyasasında emek arzını artırdığı için beklenildiği gibi maliyetler yüksek seyretmezler. Artan emek talebi yurtdışından artan emek arzı ile karşılanırsa enflasyon oranında bir artış gözlemlenmez. İkincisi, göçmenler daha refah bir yaşam yakalayabilmek adına yerli vatandaşlara göre daha hareketli olduklarından işgücü arzı ekonomik koşullardaki değişikliklere daha duyarlı hale gelmektedir. Bu durum, pozitif talep şoklarının mevcudiyetinde işgücü piyasasının sıkılığı azaltmaya yardımcı olur ve yukarı yönlü ücret ve fiyat ayarlamalarını yumuşatır. Bu nedenle, göçmenlerin ülkeler, sektörler ve meslekler arasında daha yüksek hareketliliği, daha iyi bir çıktı-enflasyon dengesi sağlar. Ancak göçmenlerin sınır ötesi hareketliliği, ev sahibi ülkenin göçmenlik politikalarının ne kadar katı olduğundan büyük ölçüde etkilenir. Göçmenlerin evlerine dönme konusunda daha istekli oldukları bir ortamda veya yeniden ülkeye girişin kolay olduğu bir göç sürecinde göçmenler kendilerine geçici bir alternatif varış noktası seçerek oraya göç ederler. Bu durumda uzun süre kalmayı düşünmeyen ve çalışma arzusunda olmadıkları için işgücü piyasasında yer almayan göçmenler ülke içerisinde talebi artırmakta ve emek arzının sınırlı olmasından dolayı maliyetler yükselmektedir. Neticede uluslararası göç gerek maliyet gerekse talebin artması dolayısıyla enflasyonu yükseltmektedir. Hükümetler bu durumu dikkate alarak politikalar izlemelidirler. Ayrıca ülkeler arasında koordinasyonun hızlandırılması da ekonomik etkinliğin sağlanması ve enflasyon gibi olguların oluşmaması adına önemlidir (Ordenez, 2007, s. 3).

Uluslararası göç hareketliliği küresel ekonomik refah açısından büyük faydalar sağlamasına rağmen yüksek düzeyde gerçekleşen göç akımları sadece göçmenlerin sosyal asimilasyon sorunu yaşamalarını değil aynı zamanda birçok sağlık ve ruhsal sorunu da beraberinde getirmektedir. Burada göç oranını doğru seviyelerde tutmak için hükümetlerin etkili politikalar izlemeleri gerekmektedir. Göçmen işgücü akımının

azalmasının ekonomideki enflasyon üzerindeki olumlu etkilerinin de azalmasına yol açacağı unutulmamalıdır. Göçmenler daha iyi ekonomik şartlarla hayatlarını sürdürmek istediklerinden yerli halka göre çalışma istekleri ve süreleri daha fazladır. Gelir gelmez yüksek düzeyde çalışmaya başladıklarından ilerleyen zamanlarda emek arzı ücretlerdeki değişikliklere karşı giderek duyarsızlaşacaktır. Bu durumda enflasyon oranında ani dalgalanmalar yaşanmasının önüne geçecek ve hatta azalmasına neden olabilecektir. Sonuç olarak uluslararası göç ve enflasyon arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğu görülmektedir.

2.3. Uluslararası Göç ve İşgücü Piyasası Arasındaki Etkileşim

İşgücü piyasasında yaşanan rekabet kişisel çıkarların göçmenlik tutumunu şekillendirebileceği tek kanal değildir. Eğitimli olan nitelikli göçmenler daha az eğitimli göçmenlere göre yüksek düzeyde etnik-ırksal hoşgörüyü ve ekonomik bilgi sergileme eğilimine sahip oldukları için daha fazla göç etme arzusu içerisindedirler (Olah vd., 2017; Hainmueller ve Hopkins, 2014; Hainmueller ve Hiscox, 2007; Dustmann ve Preston, 2007). Göçmenlerin ekonomik durumu, niteliği, yaşı, ailevi ve etnokültürel özellikleri gibi etmenler göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerini değiştirmektedir. Göçün işgücü piyasası üzerindeki etkileri büyük ölçüde yeni gelenler ve kullanılan yerel işçiler arasındaki ikame esnekliğinin değerlendirmelerine bağlıdır. Bununla birlikte, kitlesel bir göçmen akışının yerel işçilerin çalışma koşulları üzerinde genellikle kısa vadeli olumsuz bir etkisi olduğu belirtilmektedir (Borjas, 2013, s. 4-5). Bu durum son yaşanan küresel krizlerde de kendisini göstermiştir. İşgücü talebinin azalması nedeniyle göçmen akımı, işgücü piyasasındaki gerilimi güçlendirmiş ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, böyle bir etki genellikle vasıfsız işgücü ve yerel düzeyle sınırlı kalmıştır (Card, 2005).

Göçün uzun vadeli etkisi sadece istihdam üzerinde değil, aynı zamanda vasıfsız kişiler de dahil olmak üzere yerel işçilerin kazançları üzerinde de küçük oranda da olsa olumlu bir etkiye sahiptir. Yoğun olarak göç alan Kanada, ABD, İngiltere, İsviçre ve Lüksemburg gibi ülkelerde göçün istihdam düzeyine olumlu bir etkisi olduğu bilinmektedir (Docquier vd., 2014, s. 3-4, 42). İşe başlama ve şartların oluşum süreci, istihdam kalitesinin iyileştirilmesi ve yerel sakinlerin çoğunluğunun göçün etkisi altında gerçekleşen yukarı doğru sosyal hareketliliği ile yakından bağlantılıdır. Yeni gelen

göçmenler, düşük veya uygun olmayan nitelikleri de dahil olmak üzere işgücü piyasasında büyük zorluklarla karşılaştıklarında, daha kötü çalışma koşulları ve tazminatlarla karakterize edilen ve genellikle yerliler tarafından çok az talep gören işleri doldururlar. Bu durum sosyal olarak gerekli görülen bu emek işlerinin göçmenler tarafından işgal edilmesine ve böylece yerli işçilerin bu alanlardan kendi istekleriyle daha üretken ve iyi ücretli bir işe sahip olabilmek için ayrılmalarına veya istemeden yerlerinden edilmelerine neden olmaktadır. Örneğin, 2000-2010 yılları arasında Avrupa’da yer alan OECD ülkelerine göç eden uluslararası göçmenler özellikle Yunanistan, Danimarka ve Norveç’te vasıfsız işgücü alanındaki açık iş pozisyonlarının yaklaşık yarısını doldurdular. Bu süreç ilgili yıllarda işgücü piyasasına katılan ve daha yüksek nitelik düzeyindeki pozisyonlarda çalışan yerel işçilerin payındaki artış ile doğrudan ilişkilidir (OECD, 2012). Bu tür iyileştirmeler, göçmenlerin fiziksel emek alanında yoğunlaşması nedeniyle daha iyi ücretli iletişim becerileri ve belirli bilişsel yetenekler gerektiren mesleklere geçiş yapan yerel vasıfsız işçileri de ilgilendirmektedir. Ayrıca, yüksek oranda mesleki travma, ağır fiziksel emek, vardiyalı çalışma ve fazla mesai ile karakterize edilen işlerde göçmenlerin yerel işçilerin yerine geçmesi, yerel işçiler için sağlık risklerini azaltmaktadır (Peri ve Sparber, 2009, s. 157-160 ; Tsapenko, 2015, s. 445-446).

Göçmenlerin sosyo-ekonomik koşulları yerli işçilerin sosyo-ekonomik koşullarına göre daha düşüktür. Göçmen işsizlik oranları yerli işsizlik oranlarının yaklaşık iki katıdır. AB ülkelerinde işsizlik oranı yıllar itibarıyla genel olarak %12-16 arasında seyrederken bu oran göçmen işsizlik oranında %25-27 rakamlarını görmektedir. Bu yüzden göçmenler devletten daha yüksek oranda sosyal yardıma ihtiyaç duyarlar. Göçmenlere yapılan işsizlik yardımları yerli işçilere yapılan yardımların yaklaşık 1.5 katıdır. Göçmenler nedeniyle eski çökmekte olan kentsel mahallelerin, yeni kültür ve sosyal örgütlenme biçimleriyle zenginleştirilmiş dinamik olarak gelişen alanlara dönüştüğü bilinmektedir. Aynı zamanda, özellikle başka bir kültürden gelen göçmenlerin yoksul bölgelerde artan yoğunluğu, genellikle orada yaşayan yerel nüfusun yaşam koşullarını kötüleştirerek, suç oranını ve sosyal altyapı üzerindeki yükü artırmaktadır. Bu, göçmenlerin belirli bölgelere akması ile yerlilerin buralardan ayrılması arasında doğrudan bir bağlantının varlığı ile doğrulanmaktadır (OECD, 2020 ; Crowder, 2011).

Uluslararası göç hareketliliği hem göç alan hem de göç veren ülkelerdeki işgücü piyasalarını doğrudan etkilemektedir. Göç akımı sonucunda ilgili ülkelerdeki ücret düzeyleri değişmekte ve refah seviyeleri etkilenmektedir. Yeterli istihdam imkanına sahip olmayan veya tatmin edici düzeyde iş olanakları olmayan göç veren ülkelerde işsizlik oranları göç hareketliliği ile birlikte düşer iken, emek arzının işgücü piyasasında azalması ve rekabetin yavaşlaması nedeniyle ücretlerde yükselme eğilimi görülmektedir. Bu durum göç veren ülkelerdeki vasıfsız çalışanların lehinedir ve dışarıya göç hareketliliği ile birlikte refah düzeyi artmaktadır. Dışardan uluslararası göç alan ülkelerde ise vasıflı çalışan sayısının artması ile birlikte çıktı ve gelir düzeyinde bir yükselme gözlemlenir. Bunun yanında üretimin artması çevre kirliliğine neden olarak sürdürülebilir kalkınma adına da olumsuzluklar içerir. Göç alan ülkenin işgücü piyasasındaki artan emek arzı reel ücretlerdeki artışın yavaşlamasına sebep olmaktadır. Genel olarak bakıldığında göç alan ve işgücü talebini dışardan karşılayan bu ülkelerde refah düzeyi artarken, yerli çalışanların iş bulma olanağı göçmenlerden dolayı zorlaşmaktadır. Bu durum hükümetlerce iyi kontrol edilmediği sürece uluslararası göç alan bu ülkelerde işsizlik sorunu kendisini gösterecektir (Güney vd., 2013, s. 50). Bunun yanında emek piyasasında artan işgücü etkinliği ve verimliliği artırarak çıktı ve gelir düzeyinde iyileşmeye neden olmaktadır. Gelir seviyesinde yaşanan bu gelişme verimli yatırımlara yönlendirilirse yeni istihdam alanları oluşturularak hedef ülkedeki işsizlik oranını azaltabilmektedir.

2.4. Uluslararası Göç ve Dış Ticaret Arasındaki Etkileşim

Son dönemlerde iç savaş ve kötü ekonomik koşullar neticesinde gerçekleştirilen uluslararası göç hareketliliği küresel ticaret hacmini olumlu yönde etkilemektedir. Bu oluşan olumlu etkide göçmenlerin nitelikleri önemli bir faktördür. Vasıflı, dil bilen, eğitim seviyesi yüksek ve bir mesleği olan göçmenler göç ettikleri ülkede ekonomiye pozitif dışsallık sağlamaktadırlar. Nitelikli göçmenler ayrıca gerek göç ettikleri ülkede olsun gerekse yakın kültüre sahip olan diğer ülkelerde olsun tanıdıkları sayesinde ticari bir ağa da sahiptirler. Ticari ilişkilerin artması göç edilen ülkenin ticaret hacmi üzerinde pozitif bir etkiye neden olmaktadır. Bunun yanında uluslararası göç hareketliliğinin artması göç edilen ülkelerdeki nüfusu artıracığından mal ve hizmetlere olan talebi de etkilemektedir. Artan mal ve hizmet talebi ilgili ülkenin ihtiyaçları karşılayabilmek adına ithalat miktarını artırmasına yol açabilir. Göçmenler ile birlikte işgücü piyasasında

çalışabilecek olan insan sayısı arttığı için ücret konusunda rekabet artacak ve ücretler aşağıya doğru bir baskıya maruz kalacaklardır. Azalan ücret düzeyi işverenin maliyetini düşürecektir. Maliyetlerin azalması satılan ürünlerin fiyatlarının aşağıya doğru baskılanmasına neden olacak ve böylelikle dışarıya daha yüksek oranda ihracatta bulunulacaktır. Görüldüğü üzere uluslararası göçün hem ithalat hem de ihracat hacmi üzerinde olumlu bir etkisi olduğundan dış ticaret hacmi ile uluslararası göç arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu söylenebilmektedir (Head ve Ries, 1998, s. 49 ; Genç vd., 2011, s.1). Bu görüşlerin aksine uluslararası göçlerin dış ticaret üzerinde olumsuz etkisi olacağını savunan iktisadi görüşlerde vardır. Bu görüşlerin temelinde uluslararası göçmen artışı ile artan nüfus neticesinde kaynakların tükeneceği korkusu ve hayat standartlarında azalış olacağı düşüncesi yatmaktadır. Göçmen sayısındaki artışın göç alan ülkede gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediği ve artan talep dolayısıyla mal ve hizmet fiyatlarında yükselme olacağı başka bir ifadeyle enflasyon olgusunun ortaya çıkacağı belirtilmektedir. Göç veren ülke açısından bakıldığında ise beşeri sermaye kayıplarından dolayı üretim ve niteliğin azalacağı düşüncesi göçe karşı olumsuz görüşlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bir başka düşüncede uluslararası göç hareketliliğinin ülkeleri dışa bağımlı hale getireceğidir. Göç alan ülkede nüfus arttığı için ihtiyaçların karşılanabilmesi adına kısa vadede ithalata başvurusu veya göç veren ülkede yeterince nitelikli beşeri sermaye olmadığı için üretim azalmasından dolayı ürünlerin dışardan temin edilmesi gibi nedenlerden dolayı uluslararası göçün dış ticaret bağımlılığını artıracığı savunulmaktadır (Taylor, 2006, s. 2 ; De Haas, 2007, s. 4-5). Lung (2008) çalışmasında göçmenlere yönelik kötümser düşüncelerin, teknolojik gelişmeyi ve verimliliği hesaba katmadığını söylemektedir. Belirtildiği gibi artan nüfus hayat standartlarını olumsuz etkilememiş ve gıda üretimi nüfus artışından daha yüksek seyrettiği için kişi başına düşen gıda miktarı da artmıştır.

Küreselleşme ile beraber ülkeler ticaret politikalarında radikal değişikliklere giderek korumacı politikalar yerine liberal politikalar izlemeyi tercih etmeye başlamışlardır. Liberal politikalar sayesinde azalan ticari engeller, faktör ve ticaret hareketliliğini artırmıştır. Bu alandaki iktisadi tartışmalar gün geçtikçe artmakta ve uluslararası göçün ticaret üzerindeki etkisinin tespitine yönelik çalışmalar kendisini göstermektedir. Bu iki olgu arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik olarak ilk başta geleneksel ticaret teorisi ya da Hecksher Ohlin modeli ortaya atılmıştır. Bu teoride faktör

donatım hareketleri ile ticaret birbirlerinin yerine geçebilen iki olgudur. İkinci teorem Hecksher-Ohlin teoreminin Samuelson tarafından geliştirilmesi ile ortaya çıkan ve faktör fiyatlarının eşitliğine dayanan Hecksher-Ohlin-Samuelson teoremidir. Ülkeler arasında uzmanlaşma tam anlamıyla gerçekleştirilemediyse ticaret ile işgücü hareketliliği birbirinin ikamesi olabilmektedir. Faktör bolluğuna neden olan bu durum fiyatların azalmasına ve diğer ülke ile eşitlenmesine neden olur. Böylelikle emek yoğun bir mal ithal etmek ile işgücü ithal etmek arasında bir fark bulunmamaktadır. Yeni ticaret teorisi ise işlem maliyetlerini göz önünde bulundurarak uluslararası göç ve ticaret arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır (Faustino ve Leita, 2008).

Göçmenler anavatanları ile olan ilişkilerini devam ettirdikleri için göç alan ülke ile göç veren ülke arasındaki ticarete kolaylaştırarak katkı sağlamaktadırlar. Göç alan ülkenin sınırları dışında kalan bölgelerde yaşanan prosedür işlemlerinin ve ticaretin gerçekleştirilmesinde göçmenlerin önemli bir rolü vardır. Bütün bunlar iki ülke arasındaki ticaret hacmini olumlu yönde etkileyecektir. Göç alan ülkede ihracat işleri ile uğraşan kişiler göçmenler aracılığıyla elde ettikleri ticari kanallar, uygun maliyetli bilgi edinme ve dağıtım ağları gibi avantajlara sahip olurlar. İthalat işi ile ilgilenenler ise göçmenler sayesinde güvenilir bir tedarikçi temin etmiş olurlar. Bu sebeplerden ötürü uluslararası göçmenler kültürel bağlarını, sosyo-politik ve ekonomik ilişkilerini kullanarak dış ticarete işlem maliyetlerini azaltmaktadırlar (Head ve Ries, 1998, s. 49). Görüldüğü üzere ağ etkisi ve tercih etkisi dış ticarete kendisini göstermektedir. Ağ etkisi maliyetleri üzerinde azaltıcı bir etki doğurarak ihracat ve ithalatı etkilemekte iken, tercih etkisi yalnızca göç alan ülkenin ithalatını etkilemektedir. Bu bilgiler ışığında ağ etkisinin dış ticaret hacmi açısından tercih etkisinden daha etkili olduğu söylenebilir. Lin ve Yang (2017) çalışmalarında göçmenlerin ticaret üzerindeki etkilerinin daha çok bilgi sağladıkları için dolaylı olduğunu ve ticarete konu olan mallar üzerinde herhangi bir etkilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Göçmenler göç ettikleri ülkenin teknolojisinden ve üretim imkanlarından faydalanarak daha önceden kendi ülkelerinden ithal edilen ürünleri göç ettikleri ülkede üretmeye başlayabilirler. Bu durumda göçmenler dış ticareti olumsuz olarak etkilemiş olurlar. Göç edilen ülkede hayatlarını sürdüren göçmenler ihtiyaç duydukları ürünleri kendi ülkelerinden ithal etmek yerine yakın ilişki kurdukları göç ettikleri ülkenin vatandaşları ile üretmeyi tercih ederek ithalatı olumsuz yönde etkilemektedirler (Dunlevy ve Hutchinson, 1999, s. 1045). Göçmen ağlarının dış ticarete

belirsizliği azalttığı iki ülke arasında bilgi alışverişi sağladığı ve maliyetleri azalttığı bir gerçektir. Göçmenler uluslararası ticarete adeta bir aracı görevi görürler. Ticaret ve göç arasındaki ilişki incelendiğinde göçmen ağlarının genellikle ticareti olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Ancak göçmen ağlarının sayısı da bu etkide önem arz etmektedir. Göçmen ağlarındaki sayı çok yüksek olduğunda doygunluk ve tükenmişlik sendromu gibi ruhsal kavramlar işin içerisine girerek göçmenlerin ticaret üzerindeki etki boyutunu azaltabilirler (Domingo ve Silvente, 2013, s. 247-248).

2.5. Uluslararası Göç ve Kamu Harcamaları Arasındaki Etkileşim

Uluslararası göçün bir ülkenin harcama politikasını nasıl etkilediğine yönelik literatürde tartışmalar mevcuttur. Geleneksel vergi rekabeti teorisi, göçmenlerin ülkelerin harcama politikalarını kısıtladığını, çünkü işçilerin vergiler ve faydalardaki bölgeler arası farklılıklardan yararlanmak için göç etmek istediklerini savunmaktadır. Nitelikli işçiler vergilerin nispeten daha düşük olduğu dolayısıyla harcanabilir gelir seviyelerinin yüksek olacağı ülkelere göç etmek isteyeceklerdir. Hareket etme isteği zayıf olan vasıflı işçiler de devletin transfer harcamalarını göz önünde bulundurarak göç etme kararlarını vereceklerdir. Sonuç olarak artan göç hareketliliği göç alan ülkelerdeki kamu harcamalarını başlangıçtaki seviyeye göre daha da artıracaktır. Cremer ve Pestieau (2004) işgücü hareketliliği ve finansal dağıtım üzerine teorik literatürün bir araştırmasını yaptıkları çalışmalarında emek hareketliliğinin yaşandığı yerlerde harcamaların otarşik yönetimin gerçekleştirdiği harcamalardan daha düşük bir seviyede olduğunu belirtmektedirler. Artan göç hareketliliği ile birlikte kam harcamalarının azalma eğiliminde olduğunu iddia eden çalışmalarda mevcuttur. Göçün hedef ülkedeki bağımlılık oranını artması ile devletin kamu harcamalarını azaltabileceği savunulmaktadır. Burada göçmenlerin öncelikle düşük vasıflı oldukları ve dolayısıyla işsiz kalma olasılıklarının yüksek olduğu varsayımının bağımlılık oranını artıracığı unutulmamalıdır. Razin vd. (2002) çalışmalarında düşük vasıflı göçmenlerin ortalama vergi öncesi elde edilen gelire oranla bir azalmaya başka bir ifadeyle düşük gelir seviyesine yol açabileceğini gösterebilmek için mali kaçak etkisi adını verdikleri medyan seçmen modelini kullanırlar. Bu model göçün kamu bütçesinden elde edilen medyan seçmen faydası üzerindeki etkisini değerlendirerek harcamaları nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Razin vd. (2002) çalışmalarında özel mallara kamu mallarından daha fazla değer verilmesi halinde kamu harcamalarının azalmasının muhtemel olacağı belirtilmektedir.

Uluslararası göçün nüfusun heterojen yapısını artırması durumunda göçün kamu harcamalarını azaltabileceği düşünülmektedir. Devletlerin ırksal bileşimlerinin derecesi ile kamu harcamaları arasında negatif bir ilişki olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur (Orr, 1976; Alesina ve Spolaore, 1995; Ribar ve Wilhelm 1996; Poterba, 1997 ve Alesina, Baqir ve Easterly, 1999). Örneğin, Alesina ve Spolaore (1995) çalışmalarında etnik heterojenliğin yerli vatandaşların kamu harcamalarından dolayı elde ettikleri faydayı azalttığını vurgulamaktadırlar. Sonuç olarak devlet bunun farkına vardıktan sonra öncesine göre kamu yararına daha düşük düzeyde harcama yapmayı tercih eder. Alesina vd. (1999) çalışmalarında ABD’deki bir şehrin etnik olarak heterojenliği ne kadar fazla ise devlet okulları veya yollar gibi kamu harcamalarının nispeten daha az olduğu gösterilmektedir.

Göçmenlerin etnik açıdan yerli halktan büyük ölçüde farklılık gösterdiği toplumlarda göçmenlerin kamu mallarına yerli halktan daha az değer verdiği görülmektedir. Bu heterojenlik insanları anti-sosyal bir yapıya büründürebilmektedir. Yerli vatandaşlar göçmeleri farklı olarak algıyorlarsa kamu mallarının göçmenlerle paylaşılmasından rahatsızlık duyabilirler. Üstelik parasal veya başka bir şekilde gözlemlenebilir herhangi bir dezavantajla karşılaşmasalar bile yerli vatandaşlar anti sosyal bir tutum içerisine girebilirler. Başka bir ifadeyle yerli vatandaşlar kamu mallarına özel mallardan daha fazla bir değer verme düşüncesine sahip ise kamu harcamalarında bir azalma gözlemlenebilir. Bunun aksine yerli vatandaşlar tarafından özel mallara kamu mallarından daha fazla değer veriliyorsa kamu harcamalarından elde edilecek olan faydanın öneminin azalmasından dolayı kamu harcamaları artabilir (Alesina vd., 1999).

2.6. Uluslararası Göç ve Terörizm Arasındaki Etkileşim

11 Eylül 2001 tarihinde New York’ta meydana gelen terör saldırıları birçok alanda kalıcı bir etki oluşturdu. Bu olayla birlikte ortaya çıkan önemli bir sonuç göçün ulusal güvenlik meseleleriyle daha güçlü bir ilişki haline gelmesiydi. 11 Eylül saldırılarının ardından, terörizmi önlemeye yönelik tedbirler genellikle açıkça göç politikalarıyla ilişkilendirildi. Sonraki yıllarda terörle ilgili birçok yasa, yönetmelik ve uluslararası sözleşmeye tanık olunmaktadır. Sadece ABD’de değil, tüm dünyada devletler sınır ve göç

kontrollerini güçlendirmek ve güvenliği sıkılaştırmak için çalışmaktadırlar. Bahsedilen bu politikalar 11 Eylül öncesinde de gündemde olsa da bu olayla birlikte hükümetler güvenlik olgusuna daha fazla önem vererek bu politikaların uygulanmasını ve denetlenmesini hızlandırdılar. Bununla birlikte, bir dizi olay uluslararası terörizm tehdidinin devam ettiğini göstermektedir. 11 Eylül'den bu yana, Birleşik Krallık, Ürdün, Irak, Suriye, Endonezya, Filipinler, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerde ticari ve sivil hedeflere yönelik yüksek profilli saldırılar, önemli ölçüde can ve yaralanma kaybına neden olmuştur. Bu olaylar ilgili ülkelerde duygusal ve ekonomik açıdan büyük kayıplara yol açmıştır. Dünya'da artan terör saldırıları ABD, Kanada ve Avrupa Birliği ülkeleri gibi yoğun göç alan yerlerde göçmen akımını engelleyici ve denetim altına alıcı bir dizi politikaların uygulanmasına sebebiyet vermiştir. Taşımacı yaptırımları ile birleştirilmiş vize gereksinimleri; havaalanlarında uluslararası bölgelerin oluşturulması; başvuru sahiplerinin tecrit edilmesi ve yurtdışındaki askeri üslerde iltica başvurularının işlenmesi gibi politikaların yanında Türkiye, İran ve Pakistan gibi transit ülkelerde göçmen bürosu görevlilerinin veya havayolu irtibat görevlilerinin çalıştırılması gibi politikalar izlenilmiştir. Mallar, sermaye ve hizmetler, karmaşık küresel ağlarda dünya çapında daha hızlı ve daha az kısıtlamayla hareket ediyorsa, teröristler de öyle ve faaliyetleri, birçok ulusal kolluk kuvvetinin ulaşamayacağı bir uluslarüstü dinamik sergiliyor. Başka bir deyişle, seyahati, ekonomik ve kültürel alışverişi kolaylaştıran süreçlerin teröristler tarafından da istismar edilebileceğinin farkına gün geçtikçe varılmaya başlandı. Göç ve uluslararası terörizm arasındaki bu bağlantı nispeten yeni gelişmelerin bir sonucu olsa da göçün yeni bir olgu olmadığını ve genellikle hedef/ev sahibi ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasının hayati bir parçasını oluşturduğunu kabul etmek önemlidir. Göç, geleneksel olarak ve doğru bir şekilde, bir güvenlik meselesinden ziyade öncelikle ekonomik ve sosyal bir mesele olarak görülmelidir. Göçün güvenlik sorunlarıyla nasıl ilişkili olduğu çok boyutlu bir konudur. Uluslararası terörizm, sınır ötesi boyutları nedeniyle bir göç sorunu olarak da değerlendirilebilir. Sınır bütünlüğü (yasadışı niyetle giriş ve/veya ikamet), ulusal güvenlik, entegrasyon, etnik/çok kültürlü ilişkiler ve vatandaşlık dahil olmak üzere, göç politikasını doğrudan etkileyen bir dizi konuya değinmektedir. Uluslararası terörizm, aşırı uçlarda, giderek sınırsızlaşan bir dünyada ulusal göç politikalarının geçerli olmaya devam etme derecesinin bir testidir. Bununla birlikte, özellikle bir ülkeye kimin girip çıktığını

ve orada ikamet ettiğini yönetmeye ilişkin göç politikası, ulusal ve uluslararası kolluk kuvvetlerinin terörizme karşı harekete geçebileceği alanlardan yalnızca biridir. Daha da önemlisi, göçün güvenli hale getirilmesi bazı açılardan yersiz ve yararsızdır. Spesifik olarak, göç ve terörizm çok yakından veya basit bir nedensel tarzda bağlantılı olduğunda, politika reçetelerinin yanlış yönlendirilme veya hatta topluluk gerilimlerini artırarak ve sosyal uyumu tehlikeye atarak geri tepme riski vardır (Randahl, 2016; IOM, 2010).

Küresel ölçekte terörle mücadele önlemleriyle ilgili zorluklardan biri, evrensel olarak kabul edilmiş uygun bir “terörizm” tanımının formüle edilmesidir. Terörizm, BM Güvenlik Konseyi'nin 1566 sayılı Kararında: *“Sivillere karşı da dahil olmak üzere, ölüme veya ciddi bedensel yaralanmaya neden olma veya rehin alma niyetiyle işlenen suç eylemleri, genel kamuoyunda veya bir grup kişide veya belirli kişilerde bir terör durumunu kışkırtmak amacıyla, bir nüfusu sindirir veya bir hükümeti veya uluslararası bir kuruluşu herhangi bir eylemi yapmaya veya yapmaktan kaçınmaya zorlamak”* şeklinde tanımlanmaktadır. Terörizm kültürel, ekonomik, politik ve psikolojik güçlerin birleşiminden ortaya çıkan karmaşık ve aşırı bir siyasi eylemdir. Devletler, göçmenleri terörizmle yakından ilişkilendirerek göçmen topluluklarını düşmanlaştırabilir ve istemeden de olsa devlete karşı düşmanca duygular besletebilirler. Yanlış politikalar neticesinde yabancı düşmanlığında bir artışın gözlemlenmesi toplumlar arası şiddet riskini de artırabilir. Sonuç olarak göçmenlerin ülkeye girişleri engellenebilir veya caydırma politikaları izlenebilir. Böylelikle de ülkelerin göçün ekonomik faydalarından mahrum kaldıkları bir durum ortaya çıkar. Bunun yanında kendilerine uluslararası koruma arayan kişilerin meşru yollardan göç hareketliliği imkânı da azalır (IOM, 2010).

İnsan haklarının korunması ve güvenlik kontrolü arasında uygun dengeyi bulmak uluslararası sınırları daha güvenli hale getirmeye çalışan ülkeler için önemli bir zorluktur. Terörizmin yarattığı riskler ve terörist grupların göç yönetimi ve sınır kontrollerindeki zayıflıkları kullanma kapasiteleri konusunda ulusal hükümetlerin endişe duyması anlaşılabilir bir durumdur. Bu tarz zayıflıkların olduğu yerde güvenliğin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bununla birlikte alınan güvenlik önlemleri çoğunlukla izinsiz girişleri engellemek şeklindeyse devletlerin karşılaştıkları tehdit düzeyini gerekçelendirmeleri ve orantılı olmaları gerekmektedir. Göç yönetimi konusunun terörle mücadelede birincil araç olmadığı unutulmamalıdır. Öte yandan, sınır ötesi boyutları nedeniyle göç konusunun uluslararası terörizm konusuyla kesiştiği sınır sistemleri, seyahat belgeleri,

bilgi alışverişi, eğitim ve hükümetler arası diyalog ve işbirliği gibi alanların olduğunu da kabul etmek önemlidir. Sosyal açıdan sağlanan istikrar göç politikalarının etnik veya diğer çatışmalarının etkisini azaltmaktadır. Bu alanlardaki iyileştirmeler, güvenliğin artırılmasına ve daha iyi işleyen göç rejimlerine katkıda bulunarak insanların sınır ötesi hareketini kolaylaştırabilir. Bu amaç için uygulanan önlemlerin bazıları teknolojik olarak karmaşık ve son derece yenilikçi olabilmektedir. Göçmenlere yönelik izlenen politikaların terörle mücadelede merkezi noktada olmasa da özellikle kolluk kuvvetlerinin ve istihbarat önlemlerinin daha iyi uygulanmasını sağlamak adına katkı sağlayacağı bilinmektedir. Göçmenlik makamları ayrıca, göçmenlik statülerine bakılmaksızın göçmenlerle doğrudan temaslar kurarak ve diğer kolluk kuvvetleri ve göçmenlik kurumlarıyla ortak ağlar aracılığıyla ulusal/uluslararası istihbarata katkıda bulunabilmektedirler (Schmid, 2016; IOM, 2010).

Uluslararası göç konusunda çok taraflı işbirliğini sağlayabilmek için uluslararası ve bölgesel kurumların varlığı terör saldırıları ve göç hareketliliğinin kontrolünde önem arz etmektedir. Terörizmi önlemek için bilgi alışverişi ve uluslararası işbirliği, genellikle ikili anlaşmaların yanı sıra çok taraflı kurumlar aracılığıyla gerçekleşir. Bir dizi uluslararası, uluslar üstü ve bölgesel kuruluş, kolluk kuvvetlerinden terörle mücadele mevzuatına ve sınır güvenliğinde işbirliğine kadar çeşitli alanlarda geliştirilen girişimler için özellikle dikkate değerdir. BM Terörle Mücadele Komitesi (Counter-Terrorism Committee\CTC), ABD'deki 9/11 saldırılarından kısa bir süre sonra kabul edilen 1373 (2001) sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile kurulmuştur. Çok geniş anlamda, 1373 (2001) sayılı Karar, Devletlerin terörizmin finansmanına saldırılarını ve terör eylemlerine destek vermeyi reddetmelerini ve önlemlerini gerektirir. Ayrıca Devletlere, teröristlere güvenli bir sığınak vermeme, etkili sınır kontrolleri kurma, ulusal terörle mücadele yasalarını yürürlüğe koyma ve terör eylemleri gerçekleştirenleri adalete teslim etme görevlerini de yükler. Ayrıca devletleri terör eylemleriyle ilgili bilgi alışverişinde bulunmaya, terör eylemlerinin işlenmesini önlemek için işbirliği yapmaya çağırır. Komite, BM Üye Devletlerinin terörle mücadele mevzuatı, terörle mücadele finansmanı, sınır kontrolü, iç güvenlik ve kanun yaptırımı ve uluslararası işbirliği alanlarında kaydettiği ilerlemeyi açıkladığı raporlar sunmaktadır. Bu raporlarda güçlendirilmesi gereken alanlar belirtilerek önerilerde bulunulur. 2004 yılında kurulan Terörle Mücadele Komitesi İcra Müdürlüğü (Counter-Terrorism Committee Executive Directorate\CTED)

bu bağlamda özel bir öneme sahiptir. Diğer şeylerin yanı sıra, terörle mücadele alanındaki ilerlemeyi izlemek ve uygulamayla ilgili zayıflıkları tespit etmek için ülke ziyaretleri yapmaktadır. CTC ayrıca devletler ve kuruluşlar tarafından üstlenilen çeşitli terörle mücadele faaliyetlerini koordine etmek için çalışmaktadır. Devletlerin ve uluslararası kuruluşların terörle mücadele ile ilgili gelişmeleri ve konuları tartıştığı üst düzey toplantılar düzenlenir. CTC, devletlerin terörle mücadele kapasitesini oluşturmaya yönelik uzun ve kritik sürecin başlatılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, performans ve başarılar açısından CTC'nin önünde duran en önemli zorluk, terörle mücadele ederken devletlerin insan haklarını koruma yeteneğidir. CTC'nin terörle mücadelede gelecekteki başarısı, devletlerin terörle mücadele mevzuatlarını güçlendirirken insan hakları yükümlülüklerine ve hukukun üstünlüğüne uyma kapasitesini geliştirme isteklerine bağlıdır. INTERPOL, devletlerle olduğu kadar bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla da yakın çalışmaktadır. Şüpheli kişileri tespit edebilmek için devletler arasında bilgi alışverişinde kilit rol oynamaktadır. Esasen INTERPOL, aranan veya şüphelenilen kişiler ile çalıntı veya kaybolduğu bildirilen seyahat belgeleri hakkında bilgi vermeyi amaçlar. Bu ikiz görevleri gerçekleştirmek için INTERPOL, I-24/7 olarak bilinen küresel polis iletişim sistemini geliştirmiştir. Bu sistem, aranan kişilerle ilgili gerçek zamanlı sorgulamalara ve kolluk kuvvetleri arasında hızlı ve güvenli bilgi alışverişine olanak tanımaktadır. INTERPOL tarafından geliştirilen özellikle dikkate değer bir girişim, küresel Çalınan ve Kayıp Seyahat Belgesi (Stolen and Lost Travel Document\SLTD) veritabanıdır. Sürekli büyüyen bu veritabanı, 120'den fazla farklı ülkeden 13 milyondan fazla seyahat belgesinin kaydını içerir ve polis ve sınır kontrol memurlarının, kendilerine sunulan seyahat belgelerini veritabanına karşı otomatik olarak taramasını sağlar. Bu girişim, teröristlerin ve diğer suçluların, sahtekarlıkla değiştirilmiş seyahat belgelerini kullanarak tespit edilmekten kaçınmasını ve uluslararası sınırları geçmesini zorlaştırmaktadır. Ancak bu konuda gerçekten etkili olabilmesi için, SLTD veritabanının kolluk kuvvetlerine geniş çapta erişilebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle INTERPOL, havalimanlarındaki ve sınır geçişlerindeki yetkililerin INTERPOL'ün veritabanlarına doğrudan erişmesini sağlayan FIND/MIND sistemlerini geliştirmiştir. INTERPOL tarafından geliştirilen bir diğer program, terör grupları, organizasyon yapıları, üyelikleri ve finansmanları hakkında bilgi paylaşan küresel bir terörle mücadele irtibat görevlileri ağı oluşturan Füzyon Görev Gücü'dür (Fusion Task

Force). 1992 Maastricht Antlaşması uyarınca kurulan EUROPOL, üye devletlerin uyuşturucu, organize suç, terörizm ve insan kaçakçılığına ilişkin istihbaratına dayanan Avrupa Birliği (AB) çapında bir kanun uygulama destek mekanizmasıdır. Suçun önlenmesi, soruşturulması ve analizinde Üye Devletlere destek sağlar ve uygun tehdit ve risk değerlendirmesine izin verir. EUROPOL, istihbarat bültenleri ve analitik çalışma dosyaları ile operasyonel destek sağlamaktadır. Ayrıca potansiyel bir tehdit oluşturan terör olayları ve terör grupları hakkında yıllık eğilim raporları yayınlamaktadır. Düzensiz göçü kolaylaştıran ağlara yönelik araştırmaların yapılması da orta vadede görevi olarak tanımlanmaktadır. FRONTEX, AB dış sınırlarının yönetimi alanında AB Üye Devletleri arasındaki operasyonel işbirliğini koordine etmek amacıyla 2004 yılında kurulmuştur. Diğer görevler arasında üye devletlere ulusal sınır muhafızlarının eğitiminde yardımcı olmak, risk analizleri yapmak ve dış sınırların kontrolü ve gözetimi ile ilgili araştırmaların gelişimini takip etmek yer almaktadır. FRONTEX ayrıca Üye Devletlere sınır güvenliği ile ilgili alanlarda teknik ve operasyonel yardım sağlamaktadır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (The Organization for Security and Co-operation in Europe\OSCE-AGİT), terörizmi önlemeyi amaçlayan AGİT girişimlerinin koordinasyonu ve kolaylaştırılması için ayrı bir araç oluşturmuştur; Terörle Mücadele Birimi (Action Against Terrorism Unit - ATU). 2002 yılında kurulan ATU, terörle mücadele projelerinde teknik yardımın yanı sıra kapasite geliştirme ve eğitim ile katılımcı devletleri desteklemekle görevlendirilmiştir. Buna ek olarak, dış ortaklarla bağlantıları sürdürmekte ve katılımcı devletler ve diğer kuruluşlar için terörle mücadele bilgi kaynağı olarak hareket etmektedir. ATU ayrıca, terörle ilgili BM Sözleşmeleri ve Protokollerinin onaylanması ve uygulanmasında katılımcı devletlere yardımcı olmakta ve terörle ilgili cezai konularda yasal işbirliğini teşvik etmek için çalışmaktadır. 53 üyeli Afrika Birliği'nin terör ile mücadelede dayandığı temel Avrupa Birliği'nde 2002 yılında yürürlüğe giren terörü önleme ve mücadele etme sözleşmesidir. 2002 yılında Cezayir'de kabul edilen ilgili Eylem Planı, Üye Devletleri daha güvenli seyahat belgelerinin düzenlenmesi de dahil olmak üzere sınır kontrol kapasitelerini artırmaya, hukuk sistemlerini güncellemeye ve uyumlu hale getirmeye; ve terörün finansmanını engellemeye çağırılmaktadır. 2004 yılında Cezayir'de Afrika Terörizm Araştırma ve Araştırma Merkezi kuruldu. İşlevi, terörle mücadele yeteneklerini geliştirme çabalarında Üye Devletlere destek ve eğitim sağlamaktır. Görüldüğü üzere terörizm genellikle

sınırları aşan devletleri etkileyen uluslararası bir sorun olarak kabul edildiğinden, çoğu devlet başkalarıyla işbirliği yapmanın ve sınır güvenliği ve terörle mücadele önlemleri için daha sınırlı araçlara ve mali kaynaklara sahip olan devletlere yardım etmenin karşılıklı olarak yararlı olabileceğinin farkındadır. 1998 yılında Amerikan Devletleri Örgütü (Organization of American States\OAS) terörizme karşı savaşmak ve küresel işbirliğini artırmak amacıyla Amerikalılar Arası Terörizme Karşı Komiteyi (Inter-American Committee against Terrorism-CICTE) kurdu. Bilgi alışverişini geliştirmek, üye devletlere terörle mücadele mevzuatı taslağı hazırlamalarında yardımcı olacak teklifler formüle etmek, uluslararası terörle mücadele sözleşmelerinde evrensel uyumu teşvik etmek, sınır işbirliğini ve seyahat belgeleri güvenlik önlemlerini geliştirmek ve eğitim-kriz yönetimi programları geliştirmek CICTE'nin amaçları arasında yer alır. Kuzey Amerika Güvenlik ve Refah Ortaklığı (The Security and Prosperity Partnership of North America-SPP), 2005 yılında Kanada, Meksika ve ABD liderleri tarafından başlatılan bir girişimdir. Yalnızca sınır ötesi suç ve terörle ilgilenmese de yine de güçlü bir güvenlik unsuru oluşturmaktadır. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (The Asia-Pacific Economic Cooperation\APEC), Pasifik Kıyısındaki ekonomiler için bölgesel bir forumdur. APEC, birincil odak noktası ticaret ve yatırım konuları olmasına rağmen, Terörle Mücadele Görev Gücü (Counter- Terrorism Task Force\CTTF), Terörle Mücadele Eylem Planları (Counter-Terrorism Action Plans\CTAP) ve APEC Bölgesinde Ticaretin Güvencesi (Securing Trade in the APEC Region\STAR) gibi güvenlikle ilgili kurumlar da geliştirmiştir. Ayrıca APEC İş Hareketliliği Grubu (Business Mobility Group\BMG), kurulduğu 1997 yılından bu yana ticaret ve göçle ilgili güvenlik alanındaki bölgesel gelişmelere öncülük etmektedir. İzleme listeleri, suçlardan aranan veya suç şüphesi bulunan kişilerin bir ülkenin topraklarına erişimini kontrol etmek için yaygın olarak kullanılan bir araçtır. Yasaya göre, konsolosluk görevlileri vize vermeden önce veri tabanını kontrol etmelidir. Avustralya Göç Uyarısı Listesi, göçmenlik makamlarının geçerli bir vize verilmesini etkileyebilecek bilinen herhangi bir sorun olup olmadığını kontrol etmelerini sağlayan elektronik bir gözetleme veya erken uyarı sistemidir. Buna dayanarak ve ABD ile ortaklaşa Avustralya, BMG aracılığıyla Bölgesel Hareket Uyarı Listesi sisteminin (Regional Movement Alert List\RMAL) sürekli geliştirilmesinde öncü bir rol oynamıştır. Tamamen işlevsel bir RMAL sistemi, insanların sınır ötesi hareketini

izleyerek katılımcı ülkelerin terörle mücadele yeteneklerini güçlendirmektedir (IOM, 2010, s. 25-31).

2.7. Uluslararası Göç ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Etkileşim

Uluslararası göçün makro düzeyde hedef ülkelerdeki ekonomik göstergeler üzerindeki etkilerine önceki başlıklarda değinildi. Bu başlıklardan da anlaşıldığı üzere göçün hedef ülkeler üzerinde önemli etki ve sonuçları bulunmaktadır. Başta çıktı ve istihdam olmak üzere ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Uluslararası göçün makroekonomik etkileri göçün boyutuna, göçten önceki istihdam durumuna ve göçmenlerin niteliklerine bağlıdır. Uluslararası göçün boyutu mevcut istihdam oranı üzerinde küçük bir oranı teşkil ediyorsa ister mikro isterse de makro düzeyde hedef ülkedeki çıktı üzerinde önemli bir etkisi olmayacaktır. Ancak uluslararası göç hedef ülkedeki işgücü artışlarının büyük bir bölümünü oluşturuyorsa çıktı ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde önemli etkileri olacaktır. İşgücü piyasaları coğrafi faktörler ve bölgesel özellikler veya meslek, beceri ve sendikalaşma gibi işgücü nitelikleri nedeniyle bölümlere ayrılırsa, göçün istihdam üzerindeki etkisi olumlu olmayabilir. Göçmenlerin nitelikleri bu bağlamda önem kazanmaktadır. Nitelsiz işçilerin ülkelerinden göç etmeleri vatandaşı oldukları ülkelerde işsizliği azaltacağı için olumlu karşılanabilirken, hedef ülke açısından çıktı üzerinde önemli bir artışa yol açmayacağı için olumsuz karşılanabilmektedir. Nitelikli işçi göçleri ise hedef ülkelerde çıktı düzeyi artışına, zaman tasarrufuna ve ekonomik etkinliğin sağlanarak büyüme üzerinde olumlu etkilere yol açarken, vatandaşı oldukları ülkelerde nitelikli işgücü kaybından dolayı ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Beyin göçü ile ilgili literatürün odak noktası biraz farklıdır, çünkü göç verilen ülke için maliyetler ve makroekonomik düzeyde göç edilen ülke için faydalarla ilgilidir. Göçün çıktı ve istihdam üzerindeki etkisinin analizi, göçün kalıcı olduğunu varsayar. Ancak bu tür bir göç geçiciyse veya göçmenler bir süre sonra eve dönmeyi seçerse, yalnızca geri çekilmenin ilk etkisini değil, aynı zamanda yeniden girişin çıktı ve istihdam üzerindeki sonraki etkisini de analiz etmek gerekli hale gelir. Bir kez daha, eğer geri dönüş göçü, işgücündeki veya artı emeğin artışlarının bir oranı olarak küçükse, yeniden girişin çıktı ve istihdam üzerindeki etkisi, makro anlamda ihmal edilebilir olmasa da marjinal olacaktır. Göçmenler tarafından yurtdışındayken becerilerin kazanılması ve bu becerilerin dönüşte

kullanılması, elbette üretkenliği ve çıktıyı olumlu etkileyebilir (Watanabe, 1969; Sen, 1973 ; UNCTAD, 1975 ve Bhagwati, 1976).

Kendi ülkeleri açısından bakıldığında, uluslararası göçün ekonomik büyüme ve kalkınma için hem olumlu hem de olumsuz sonuçları vardır. Böyle bir analizde, kısa ve uzun vade arasında bir ayırım yapmak önemlidir. Uluslararası göçün kısa veya orta vadede ekonomik büyüme için en belirgin olumlu sonucu göçmenlerden gelen havalelerdir. Bu olgunun önemi yaygın olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için, işçi dövizleri, doğrudan yabancı yatırımdan daha az, ancak resmi kalkınma yardımından daha fazla, ikinci en büyük dış finansman kaynağı haline geldiği görülmektedir. Ayrıca, işçi dövizleri daha istikrarlı bir dış finansman kaynağıdır ve ülkeler arasında daha eşit bir şekilde dağıtılır. Ortalama olarak, işçi dövizleri geliştirmekte olan ülkeler için Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'nın %1'inden biraz fazlasına eşdeğerdir. Elbette bunların önemi ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bazı geliştirmekte olan ülkeler için, havaleler, ihracata kıyasla önemli bir döviz kazancı kaynağı ve borç servisinin veya cari hesap açıklarının finansmanının önemli bir kaynağıdır (Nayyar, 2008, s. 298).

İşçi dövizlerinin ilgi odağı olmayan makroekonomik etkisi belki daha da önemlidir. Göçmenlerin ayrılmasının iç üretimi azaltmadığı bir durumda, işçi dövizleri milli geliri artırmalıdır. Alternatif olarak, işçi dövizlerinin değeri, makul bir varsayım olan göçün bir sonucu olarak vazgeçilen geliri aştığı sürece, işçilerin göçü milli gelirde bir miktar artışa yol açmalıdır. Toplam tüketim harcamalarındaki bir artış şu sonuçlara yol açabilir: talebin kısıtlı olduğu bir durumda, çıktıda bir artışa yol açabilir; arz kısıtlı bir durumda, bir fiyat artışını teşvik edebilir veya ithalata yansıyabilir - tüketim harcamalarının ticarete konu olmayan mallar ile ticareti yapılan mallar arasındaki dağılımı, sonuç olarak enflasyonun ve ithalatın ilgili önemini belirleyecektir. Gelirdeki artış ile havalelere atfedilebilen tüketimdeki artış arasındaki fark tasarruf edilecektir. Tasarruf oranı, yurtiçi gelir ve dış gelirden tasarruf etme eğilimlerine bağlı olarak artabilir veya düşebilir. Tasarrufların kullanımı sadece seviyeyi değil, aynı zamanda yatırım karışımını da etkileyecektir. Sonuç olarak yatırımdaki artış, çarpan etkisi yoluyla çıktı ve gelirde daha fazla artışa yol açabilir. Göçmenlerden gelen havaleler ya tasarruf kısıtını ya da döviz kısıtını hafifletebilir, böylece ekonominin daha yüksek bir büyüme oranına ulaşmasını sağlayabilir. Bu bağlamda, işçi dövizlerinin iki önemli özelliğinden bahsetmek gerekir. Birincisi, havaleler ister doğrudan yatırım ister portföy yatırımı olsun,

yabancı sermaye akışlarının istikrarsızlığı veya oynaklığı ile karakterize edilmeyen, daha istikrarlı bir dış finansman kaynağı gibi görünmektedir. İkincisi, işçi dövizleri, ana ülkelerdeki büyümeye ilişkin olarak konjonktür karşısı görünmektedir. Bunun nedeni, ekonomik krizler sırasında tüketimi desteklemek için işçi dövizlerinin artabilmesi veya ülke içindeki ekonomik gerilemenin göçü tetikleyip işçi dövizlerini artırabilmesidir (Chenery ve Strout, 1966; Nayyar, 2008, s. 298-299).

Uluslararası göçün ekonomik büyüme için uzun vadede en belirgin olumsuz sonucu beyin göçüdür. Bu, uzun zamandır hem fark edilmiş hem de vurgulanmıştır. Beyin göçü, büyümeyi sınırlamak zorunda olan karşılıksız bir insan sermayesi transferini temsil eder. Sorun, uluslararası göçün işgücündeki artışların büyük bir bölümünü emdiği veya işgücü fazlasının küçük olduğu ve becerilerin kıt olduğu ekonomilerde daha da belirginleşebilir. Bu koşullarda işçi ihracı, büyüme ve gelişme için ciddi sonuçlar doğuracak şekilde işgücünün yalnızca niteliksel değil niceliksel olarak tükenmesine de yol açabilir. Emek ihraç eden bir ülkede, beşeri sermayenin tükenmesi, çeşitli nedenlerle ekonomik büyümeyi sınırlar. İlk olarak, yenilenmesi kolay olmayan kıt becerilerin kaybı vardır. İkincisi, profesyonel veya vasıflı işçilerin eğitimi veya öğretimi, yatırım yapılabilir kıt kaynakları emer, ancak eğitime yapılan kamu yatırımlarının getirileri topluma tahakkuk etmez. Üçüncüsü, göçmenlerin yerini alacak işçilerin eğitimi hem kaynaklar hem de zaman açısından ek maliyetler getirir. Dördüncüsü, gelir yelpazesinin üst ucundaki insanların göçü, özellikle doğrudan vergiler alanında, hükümet tarafından vazgeçilen gelir anlamına gelir (Nayyar, 1994).

Uluslararası göçün, kalkınma üzerinde olumlu etkileri olabilecek bazı uzun vadeli başka sonuçları da vardır. Ticaret alanında, göçmen bir nüfus, özellikle en önemli örneği etnik gıdalar olan, damak tadına özgü veya kültüre özgü tüketim malları alanında, ihracat talebi oluşturarak bir ihracat genişlemesine neden olabilir. Yatırım alanında, göçmenler, ister geri alınabilir mevduat, portföy yatırımı, isterse doğrudan yatırım şeklinde olsun, önemli bir sermaye girişi kaynağı olabilir. Ana ülke için, uluslararası göçle bağlantılı bu tür sermaye akışlarının yararları ve maliyetleri, bu girişlerin bileşimine ve doğasına bağlıdır. Turizm alanında, göç, öncelikle hedef ülke vatandaşlarında uyandırdığı ilgi ve ardından köklerini arayan yerleşik olmayan göçmenler arasında yüzeye çıkan ana ülkeye olan ilgi yoluyla turizmi canlandırabilir. Uluslararası göçün ülkeler arasındaki gelir dağılımı üzerindeki etkisi de önemli ölçüde göçmenlerin beceri kompozisyonuna bağlıdır.

Beyin göçü biçimindeki uluslararası göçün ülkeler arasındaki gelir dağılımını kötüleştirme eğiliminde olduğu açıktır. Ev sahibi ülkedeki göçmenler için faydaların özelleştirilmesi ve ana ülkede geride kalanlar için maliyetlerin sosyalleştirilmesi anlamına gelir. Aynı zamanda, sanayileşmiş dünyada ev sahibi ülkeler için faydaların içselleştirilmesi ve maliyetlerin dışsallaştırılması anlamına gelir ve bunun tersi de gelişmekte olan dünyadaki ana ülkeler için geçerlidir. Bu beyin göçü olgusu, ülkeler arasındaki gelir dağılımını kötüleştirebilir ve çoğu zaman da kötüleştirir. Küreselleşmenin ivmesi ile olağanüstü bir artış kaydeden profesyonellerin hareketliliğinin, ülkeler arasındaki gelir dağılımını da kötüleştirme eğiliminde olacağı da bir o kadar açıktır. Neredeyse sermaye kadar hareketli olan bu insanlar, gelişmekte olan dünyadaki düşük gelirli ülkelere sanayileşmiş dünyadaki yüksek gelirli ülkelere geçme eğilimindedir. Açıkçası, ulusötesi şirketler veya geri göç yoluyla bir beyin kazanımı, ülkeler arasındaki gelir dağılımını iyileştirebilir, ancak bu tür insanlar için gelirlerin küreselleşmesi göz önüne alındığında, aynı zamanda ülkeler içindeki gelir dağılımını daha da kötüleştirecektir. Bununla birlikte, ülkeler arasındaki gelir dağılımını iyileştirebilecek yeni sınır ötesi insan hareketleri vardır. Piyasalar ve küreselleşme ile bağlantılı olarak misafir işçilerin ve yasadışı göçmenlerin sayısındaki artış, ülkeler arasındaki gelir dağılımını, aksi durumda olacağından daha az eşitsiz hale getirebilir. Misafir işçiler ve kaçak göçmenler, yurt dışındayken sadece ailelerine havale göndermekle kalmıyor, birikimleriyle de evlerine dönmektedirler (Nayyar, 1994; Nayyar, 2008).

Ezcümle uluslararası göçün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi için göçün maliyet ve faydalarına bakarak bir analiz yapılması gerekir. Maliyet ve faydalar insanlar arasında asimetriktir. Ülke bazında düşünüldüğünde göç alan ülkede ekonomik açıdan bir refah artışı gözlemlenip ekonomik büyüme olumlu yönde seyretse bile göç veren ülke açısından bu durum tam tersi şeklinde olabilmektedir.

III. BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇ, TERÖRİZM VE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde uluslararası göç, terörizm ve makroekonomik göstergeler arasındaki ilişki ekonometrik yöntemlerle analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda ilk başta konu ile ilgili literatürde yapılan çalışmalara ve elde edilen bulgulara yer verilecektir. Sonrasında analizde kullanılacak olan panel veri yöntemi hakkında bilgi verilerek ekonometrik model açıklanacaktır. Analiz sonucunda elde edilen bulguların yorumlanmasıyla da bölüm son bulacaktır.

3.1. Literatür Taraması

Uluslararası göçün ekonomi üzerindeki etkisi araştırmacılar tarafından geniş bir perspektifte incelenmektedir. Genel olarak literatürde göçmenlerin işgücü piyasalarında ve bütçe harcamalarında oluşturdukları durumun yanı sıra gerçekleşen göç ile birlikte artan emek gücünün kısa vadede ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine yönelik bulgular sunulmaktadır. Uzun vadede uluslararası göçün sosyo-demografik unsurlara ve makroekonomik değişkenlere yönelik eğilimleri hakkında bulgu sunan çalışma sayısı azdır. İlgili literatürdeki önemli çalışmalara uluslararası göçün ekonomi-politik etkileri bölümünde yer alan başlıklarda değinilmiştir. Bu yüzden tekrara düşmemek adına orada yer verilen çalışmaların dışındaki araştırmalar içerik bazlı sınıflandırma yapılarak incelenecektir.

Uluslararası göçün işgücü piyasası üzerindeki etkisi, büyük ölçüde göçmenlerin niteliklerinin ekonominin yapısına ne ölçüde karşılık geldiğine ve ihtiyaçlarını ne oranda karşıladığına bağlıdır (Clark ve Drinkwater, 2008 ; Guseva vd., 2017). Ho ve Shirono (2015) çalışmalarında göçmenlerin aldıkları ücretlerin ve istihdam edilme olasılıklarının dil öğrenme ve eğitim durumlarının artması ile doğru orantılı olduğunu ve zamanla yerel halk ile aynı düzeyde ücret alma eğiliminin dil beceresi ve eğitim ile birlikte arttığını vurgulamaktadırlar. Varzhapetyan (2019) çalışmasında mesleki eğitimin işgücü piyasası üzerindeki olumlu etkisini savunurken; Aiyar vd. (2016) çalışmalarında eğitim seviyesinin artması halinde bile işgücü piyasasında boşlukların devam edebileceğine vurgu yapmaktadırlar. Chernova vd. (2019) çalışmalarında göçün sonuçlarını belirleyen

kilit faktör olarak, göçmenlerin yerel işgücü piyasasına mümkün olan en kısa sürede entegre olma yeteneğini göstermektedirler. İlgili çalışmada başarısız entegrasyon, göçmenler olumlu demografik özellikler gösterse ve ekonomik olarak aktif olsalar bile, göçmenlerin işgücü piyasasına katılımını yerel nüfus ortalamasından daha düşük oranlarda tutabileceği belirtilmektedir.

Genel olarak uluslararası işgücü göçü ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerden etkilenmektedir. Vakulenko (2015) ve Vakulenko vd. (2011) gibi çalışmalar 2001-2008 dönemi için Rusya özelinde yaptıkları panel veri analizinde istikrarlı göç akışlarına rağmen göçün belirleyicilerinin zaman içerisinde önemli ölçüde değişebileceğini belirtmektedirler. Zaychikova ve Lyubimova (2018) çalışmalarında gayrisafi milli hasıla ve suç endeksinin çıktı ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde derin etki yapan faktörler olduğunu söylemektedirler. Belotelov (2012) ve Inglehart vd. (2014) gibi çalışmalar özellikle eğitim gibi ekonomik olmayan faktörlerin küresel göç süreçlerini güçlü bir şekilde etkilediğini doğrulamaktadırlar.

Uluslararası göçün ekonomik büyüme üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkisi olduğu bilinmektedir. Örneğin, Van Der Mensbrugghe ve Roland-Holst (2009) çalışmalarında göçün olumlu etkisinin uluslararası kaynakların dağıtım etkinliğinin artırılmasıyla görülebileceğini savunmaktadır. Dustmann ve Frattini (2014) çalışmalarında göçün hedef ülkelerde olumlu finansal sonuçlar üretebileceğini iddia etmektedirler. Gagnon (2014) çalışmasında uluslararası göçün bağımlılık oranlarını azalttığını göstermektedir. Chellaraj vd. (2008), Toomsalu vd. (2019), Ponomarev ve Petrov (2019) gibi çalışmalar göçlerin yenilikleri teşvik edebileceği sonucunu desteklemektedirler. Bove ve Elia (2017) çalışmalarında uluslararası göçün hedef ülkenin heterojenliğinde bir değişikliğe yol açtığını belirtmektedirler.

3.2. Ekonometrik Yöntem

Panel veriler, zaman içindeki farklı kesitler hakkında gözlemler içeren verilerdir. Panel verilerini ülkeler, firmalar, bireyler ve demografik gruplar oluşturabilir. Tıpkı zaman serilerinde olduğu gibi panel veriler de kronolojik olarak düzenli sıklıkta toplanan gözlemleri içerir. Bunun yanında kesitsel veriler gibi panel veriler de bir grup birey arasındaki gözlemleri içerir. Panel verinin birtakım avantajları vardır: Panel veriler, grupların hem ortak hem de bireysel davranışlarını modelleyebilmektedir. Panel veriler

salt zaman serisi verilerinden veya kesit verilerden daha fazla bilgi, değişkenlik, verimlilik içerdii için daha güvenilir sonuçlar elde edebilmektedir. Panel veriler, zaman ve kesit verilerinin yapamayacağı istatistiksel etkileri algılayıp ölçebilmektedir. Panel verileri, grupların tek bir zaman serisinde toplanmasından kaynaklanabilecek tahmin yanlışlıklarını en aza indirebilmektedir. Bu üstünlükleri sayesinde panel veri analizi yönteminin kullanımı giderek artmaktadır. Sadece ekonomi alanında değil tıp ve epidemiyoloji, fizik, finans ve diğer sosyal bilim alanlarında da kullanılmaktadır. Panel veri, zaman içinde eşit aralıklarla bir araya getirilen ve kronolojik olarak sıralanan, birden fazla birimden elde edilen niceliklerin bir koleksiyonudur. Hem bireyleri hem de zaman gözlemlerini belirtmek için, panel veriler genellikle i alt indisi ve t alt indisi olarak zamana sahip gruplara atıfta bulunur. Örneğin, tüm zaman periyotları $t=1, \dots, T$ boyunca tüm i birimleri için bir panel veri gözlemi Y_{it} şeklinde ifade edilir (Baltagi, 2008; Tatoğlu, 2012).

Panel veri, dengesiz panel veri veya dengeli panel veri olarak da karakterize edilebilir: Dengeli panel veri kümeleri, tüm gruplar için aynı sayıda gözleme sahiptir. Dengesiz panel veri kümeleri, bazı gruplar için bazı zaman gözlemlerinde eksik değerlere sahiptir. Belirli panel veri modelleri yalnızca dengeli veri kümeleri için geçerlidir. Panel veri kümeleri dengesiz ise, yalnızca yatay kesitteki tüm bireyler için gözlemlerin olduğu ardışık periyotları içerecek şekilde yoğunlaştırılması gerekebilir (Tsionas, 2019, s. 2-5 ; Aptech, 2021).

Panel veri serisi modelleme, aynı grup içindeki veri gözlemleri arasındaki olası bağımlılığı ele almaya odaklanır. Aslında, panel veri modelleri ile zaman serisi modelleri arasındaki temel fark, panel veri modellerinin gruplar arasında heterojenliğe izin vermesi ve bireye özgü etkileri ortaya çıkarmasıdır. Araştırmacılar genellikle zaman içinde bir dizi kesit biriminin (örneğin insanlar, firmalar, ülkeler) çoklu gözlemleriyle veri kümelerini analiz eder. Örneğin, birden fazla şirketin üretimini veya birkaç yıl boyunca birden fazla ülkenin brüt ürününü kapsayan veriler olabilir. Bu panel veri serilerinin modellenmesi, yapılarına özgü metodolojilerden oluşan bir zaman serisi modelleme dalıdır (Aptech, 2021; Baltagi, 2008).

Panel veri yöntemleri iki geniş kategoriye ayrılabilir: Homojen (veya havuzlanmış) panel veri modelleri, model parametrelerinin bireyler arasında ortak

olduğunu varsayar. Heterojen modeller, model parametrelerinin herhangi birinin veya tamamının bireyler arasında değişmesine izin verir. Sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri, heterojen panel veri modellerine örnektir. Bu gruplar içinde, modelin bireyler arasındaki varyasyonu hakkında yapılan varsayımlar, hangi modelin kullanılacağı için birincil itici güçlerdir. Örneğin, basit bir doğrusal regresyon modelinde: $y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \epsilon_{it}$ homojen olduğu varsayımı altında sabit terim α gruplar ve zaman boyunca aynıdır. β katsayısı gruplar ve zaman boyunca sabittir. Gruplar arasındaki herhangi bir farklılık, modele yalnızca hata terimi ' ϵ ' aracılığıyla girer. Alternatif olarak, grupların regresörler üzerinde ortak katsayıları paylaştığına inanabiliriz, ancak sabit etkiler veya en küçük kareler kukla değişken (Least Square Dummy Variable -LSDV) modelinde yakalandığı gibi gruba özgü kesişimler vardır. $y_{it} = \alpha_i + \beta x_{it} + \epsilon_{it}$ şeklindeki bir model sabit terimleri (α_i) gruplara özgü olduğu için heterojen bir modeldir (Matyas ve Sevestre, 2008).

Bazı durumlarda gözlemlenemeyen birime özgü etkiler yoktur. Bu durum güçlü bir varsayım olup gruplar içindeki tüm gözlemlerin birbirinden bağımsız olduğunu ifade eder. Ekonometrik model $y_{it} = \beta x_{it} + \alpha + \epsilon_{it}$ şeklinde olur. Bu, bireysel gruplar içinde bağımlılık olmadığında, panel verilerinin büyük, havuzlanmış bir veri kümesi olarak ele alınabileceği anlamına gelir. Model parametreleri β ve α havuzlanmış sıradan en küçük kareler kullanılarak doğrudan tahmin edilebilir. Panel grupları içinde doğrusal bağımsızlık olası değildir ve havuzlanmış en küçük kareler, panel veri modelleri için nadiren kabul edilebilir (Matyas ve Sevestre, 2008).

Tek yönlü sabit etkiler panel veri modelinde gözlemlenemeyen zamana özgü veya bireye özgü etkileri içerir. Bu etkiler, atlanan değişkenleri yakalar. Bireye özgü etkilerin gözlemlenen özelliklerle ilişkili olduğunu varsayar. Bu işlem tarafından oluşturulan veriler için havuzlanmış en küçük kareler (EKK) tahminleri tutarsız olacaktır. Örnek olarak, gözlemlenemeyen bileşenin bireye özgü bir engelleme gibi davrandığı, bireye özgü etkilere sahip tek yönlü sabit etkiler modeli incelenecek olursa $y_{it} = \beta x_{it} + \alpha_i + \epsilon_{it}$ sabit terim α_i birimler arasında değişirken zaman içinde sabittir. Sabit etkiler modelinin temel özelliği, tahmin edilmesi gereken gerçek fakat gözlemlenemeyen bir etkiye sahip olmasıdır. Daha da önemlisi, havuzlanmış EKK kullanarak tahminde bulunulursa uygun şekilde hesaplama yapılmayacağı için tahminler tutarsız ve sapmalı olacaktır. Sabit etkiler modeli, paneldeki N gruplarının her biri için model parametresinin

ve birimlerin tahminini gerektirir. Bu genellikle üç tahmin tekniğinden biri kullanılarak elde edilir: grup içi tahmin, birinci dereceden farklar tahmini ve en küçük kareler kukla değişken (LSDV) tahmini. Bu tekniklerin ilk ikisi, tahminden önce bireysel etkilerin ortadan kaldırılmasına odaklanır. LSDV yöntemi, kukla değişkenler kullanarak bu etkileri doğrudan içerir (Baltagi, 2008 ; Aptech, 2021).

Tek yönlü rassal etkiler paneli veri modeli, birime özgü stokastik hata terimleri gibi davranan gözlemlenemeyen zamana özgü veya birime özgü etkileri içerir. Bu etkilerin gözlenen özelliklerle ilişkisiz olduğunu varsayar. Katsayılar sapmalı EKK tahminleriyle sonuçlanmaz ancak etkin olmayan parametre ve yanlış standart çıkarım araçlarına yol açabilir. Rassal etkiler modelinin ayırt edici özelliği, gerçek bir değere sahip olmayıp, tahmin edilmesi gereken parametrelerle rastgele bir dağılım izlemesidir. Rassal etkiler teriminin, model parametrelerinin havuzlanmış EKK tahminleriyle ilişkisiz ve yanlı olmayacağı varsayılır. Rassal etkiler terimi havuzlanmış EKK tahmincilerinin sonuçlarını etkileyerek t-stat gibi standart çıkarım araçlarının doğru olmayacağı anlamına gelen hata teriminin kovaryans yapısını etkiler. Rassal etkiler modeli, uygulanabilir genelleştirilmiş en küçük kareler (feasible generalized least squares-FGLS) kullanılarak tahmin edilmelidir. FGLS kullanılarak, birime özgü hata terimlerini açıklayan uygun hata yapısı modele dahil edilebilir (Wooldridge, 2010).

İki yönlü birim etkiler modeli hem zamana özgü etkilerin hem de birime özgü etkilerin varlığına izin verir. İki yönlü birim etkiler modeli şu şekilde temsil edilebilir: $y_{it} = \alpha_i + \beta x_{it} + \mu_i + \varphi_t + \epsilon_{it}$. Bu modelde μ_i gözlemlenemeyen herhangi bir birimlere özgü etkileri yakalar ve φ_t gözlemlenemeyen zamana özgü etkileri yakalar. Bu parametreler birime özgü etkilerin zamanla değişmediğini ve zamana özgü etkilerin ise birimler arasında değişmediğini ifade etmektedir (Wooldridge, 2010 ; Aptech, 2021).

İki yönlü sabit etkiler modeli μ_i ve φ_t parametrelerinin gözlemlenemez olduğunu ve modelin sabit etkiler ile tahmin edilmesi gerektiğini varsaymaktadır. Bu model tarafından oluşturulan verilerde havuzlanmış EKK tahmincisi sapmalı ve tutarsız olacaktır. φ_t parametresini yok sayan tek yönlü sabit etkiler modeli de sapmalı olacaktır. Tek yönlü sabit etkiler modeli gibi, bu model de kukla değişkenler dahil edilerek tahmin edilebilir. Ancak, iki yönlü sabit etkiler modelinde hem zaman periyotları hem de gruplar için kukla değişkenler dahil edilmelidir. Çoğu durumda, iki yönlü sabit etkiler modeline

dahil edilen kukla değişkenlerin sayısı, standart sıradan en küçük kareler tahminini hesaplama açısından işi zorlaştırır. Bunun yerine, iki yönlü sabit etkiler modeli hem gruplar içindeki hem de zaman periyotları içindeki varyasyonu ortadan kaldıran bir grup içi tahmin edici kullanılarak tahmin edilir (Baltagi, 2008; Wooldridge, 2010).

İki yönlü rassal etkiler modeli, hem μ_i hem de φ_t parametreleri gözlemlenemez, stokastik etkiler olduğunda gerçekleşir. μ_i ve φ_t parametrelerinin bağımsız olarak dağıtıldığını ve x_{it} ile ilişkisiz olduğunu varsayar. Bu işlem tarafından oluşturulan veriler için havuzlanmış EKK tahminleri sapmasız olacaktır. Ancak, tahminler etkin olmayacak ve ilgili standart hatalar ve t-istatistikleri sapmalı olacaktır. Tek yönlü rastgele etkiler modeli gibi, iki yönlü rastgele etkiler modeli de uygulanabilir genelleştirilmiş en küçük kareler (FGLS) veya maksimum olabilirlik tahmini (maximum likelihood estimation-MLE) kullanılarak tahmin edilebilir (Baltagi, 2008 ; Aptech, 2021).

Zaman serilerinin önemli bir bileşeni de bağımlı değişkenin bir dönem gecikmesinin modele dahil edilmesi ile oluşturulan dinamik modellerdir. Bu gecikmeli değişkenler, zaman içinde farklı noktalarda aynı veri kümesinin gözlemleri arasındaki otokorelasyonu yakalar. Panel veri kümeleri bir zaman serisi bileşeni içerdiğinden, panel verilerde otokorelasyon olasılığını ele almak da önemlidir. AR (1) terimini içeren bir birim etki modeli için: $y_{it} = \delta_{y_{i,t-1}} + \beta x_{it} + \epsilon_{it}$ hata terimi tek yönlü birim etkileri içermektedir $\epsilon_{it} = \mu_i + \gamma_{it}$. Hem y_{it} hem de $y_{i,t-1}$, zamanla değişmediği için μ_i parametresinin bir fonksiyonudur. Bu, bir regresör olarak $y_{i,t-1}$ 'in hata terimiyle ilişkili olduğu anlamına gelir. Sıradan en küçük kareler (EKK), seri korelasyon nedeniyle sapmalı tahminlere yol açacaktır. Dinamik panel veri modelleri en yaygın olarak Arellano ve Bond (1991) tarafından önerilen genelleştirilmiş momentler methodu (GMM) kullanılarak tahmin edilir (Matyas ve Sevestre, 2008, s. 603).

Küçük zaman dilimlerini kapsayan panel verilerde, durağanlık konusunda endişelenmeye pek gerek yoktur. Ancak, birçok makroekonomik panel veri serisinde olduğu gibi, panel veri daha uzun zaman dilimlerini kapsadığında, panel verinin durağanlığı test edilmelidir. Birçok panel veri modelleme tekniği için gerekli olan zayıf durağanlık sadece şunları gerektirir: bir seri, tüm zaman dilimlerinde aynı sonlu koşulsuz ortalamaya ve sonlu koşulsuz varyansa sahip olmalıdır. Serilerin otokovaryanslarının zamandan bağımsız olması gerekir. Durağan olmayan panel veri serileri, zayıf durağan

bir zaman serisinin koşullarını karşılamayan herhangi bir panel serisidir. Kısmen bu düşünceler nedeniyle, panel veri birim kök testlerini çevreleyen geniş bir araştırma ve literatür alanı geliştirilmiştir. Panel verilerde birim köklerin test edilmesi, birim köklerin mevcudiyeti için tek tek enine kesitlerin test edilmesinden daha fazlasını gerektirir. Panel veri birim kök testleri şunları yapmalıdır: hem gruplar arasında paylaşılan hareketlere hem de gruplar içinde birime özgü hareketlere izin verilmelidir. Panel sayısının (N) ve zaman periyotlarının (T) birbirine göre ne kadar hızlı büyüdüğüne bağlı olarak uygun bir asimptotik dağılım kullanılmalıdır. Yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı test edilerek birinci veya ikinci nesil panel birim kök testlerine başvurulmalıdır (Hsiao, 2014; Apteck, 2021).

3.3. Veri ve Ekonometrik Model

Dünya Bankası dünya ekonomilerini düşük, alt-orta, üst-orta ve yüksek gelirli ülkeler olmak üzere dört gruba ayırmaktadır. Bu sınıflandırma ülkelerin kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla (GSMH) verilerine göre yapılmaktadır. Sınıflandırmalar iki nedenden dolayı değişiklik gösterebilmektedir. Birincisi her ülkede ekonomik büyüme, enflasyon, döviz kurları ve nüfus artışı gibi faktörler kişi başına GSMH'yı etkileyebilmektedir. İkincisi gelir sınıflandırması eşiklerini sabit tutabilmek için yıllık enflasyon verileri dikkate alınmaktadır. Bunun için GSYH deflatörünün ağırlıklı ortalaması olan Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights-SDR) deflatörü kullanılmaktadır. Bu hesaplamalara göre kişi başına düşen GSMH 1046\$'dan az ise düşük gelirli, 1046\$-4095\$ arasında ise alt-orta gelirli, 4096\$-12695\$ arasında ise üst-orta gelirli ve 12695\$'dan fazla ise yüksek gelirli ülkeler olarak Dünya Bankası verilerince tanımlanmaktadır (Dünya Bankası, 2021). Birleşmiş Milletler'in Uluslararası Göç 2020 Öne Çıkanlar raporunda Türkiye'nin de yer aldığı üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin uluslararası göç hareketliliğinde önemli yeri olduğu vurgulanmaktadır. 2020 yılında düşük ve orta gelirli ülkeler Dünya'daki mülteci ve sığınmacıların %80'inden fazlasına ev sahipliği yapmıştır. Mülteciler ve sığınmacılar, yüksek gelirli ülkelerdeki tüm uluslararası göçmenlerin yaklaşık %3'ünü oluştururken, orta gelirli ülkelerde bu oran %25'i bulmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2021). Bu yüzden çalışmada

Türkiye'nin de içinde bulunduğu 55 üst-orta gelir grubunda yer alan ülkeler³ analize dahil edilmiştir. Analizde veri temininde sıkıntı yaşanılmayan 1986-2020 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. Uluslararası net göç (UGÖÇ) verisi Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı Nüfus dinamikleri veritabanından; kişi başına düşen reel gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH), tüketici fiyat endeksi-enflasyon (ENF), kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı (KH), dış ticaret açığı (DTA) ve işsizlik oranı (U) verileri Thomson Reuters Datastream veritabanından temin edilmiştir. Son olarak Küresel Terörizm Veritabanı'ndan analize dahil edilen ülkeler için terör saldırılarının sayısı çıkartılmış ve yıllar itibariyle gerçekleşen artış oranları modele terörizmin göstergesi (TERÖR) olarak dahil edilmiştir. Burada global terörizm endeksi verilerinin kullanılmamasının nedeni en son 2019 yılına ait verilerin olmasıdır. Çalışmada kullanılan statik ve dinamik ekonometrik modeller Denklem (1) ve (2)'de gösterilmektedir.

Statik Model:

$$UGÖC_{it} = \alpha_i + \delta_t + \beta_1 GSYH_{it} + \beta_2 ENF_{it} + \beta_3 KH_{it} + \beta_4 DTA_{it} + \beta_5 U_{it} + \beta_6 TERÖR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Dinamik Model:

$$UGÖC_{it} = \alpha_i + \delta_t + \beta_1 UGÖC_{i,t-1} + \beta_2 GSYH_{it} + \beta_3 ENF_{it} + \beta_4 KH_{it} + \beta_5 DTA_{it} + \beta_6 U_{it} + \beta_7 TERÖR_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Denklem (1) ve (2)'de yer alan α_i parametresi ülkelere özgü etkiyi gösterirken, δ_t parametresi zamana özgü etkiyi ifade etmektedir. ε_{it} parametresi de modele ait hata terimini temsil etmektedir. Modellerde UGÖÇ ve GSYH değişkenleri normalize edilerek

³ Amerikan Samoası, Arjantin, Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Bosna Hersek, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Dominik Cumhuriyeti, Dominika, Ekvador, Ekvator Ginesi, Ermenistan, Fiji, Gabon, Grenada, Guatemala, Guyana, Güney Afrika, Gürcistan, Irak, Jamaika, Karadağ, Kazakistan, Kolombiya, Kosova, Kosta Rika, Kuzey Makedonya, Küba, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Marshall Adaları, Mauritius, Meksika, Moldova, Namibya, Panama, Paraguay, Peru, Romanya, Rusya Federasyonu, Saint Vincent ve Grenadinler, Sırbistan, St. Lucia, Surinam, Tayland, Tonga, Tuvalu, Türkiye, Türkmenistan ve Ürdün.

logaritmaları alınmıştır. Analize dahil edilen değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Ekonometrik Modellerde Yer Alan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler & İstatistikler	UGÖÇ	GSYH	ENF	DTA	KH	U	TERÖR
Ortalama	-1834510	1.16E+13	6.898813	1.703044	15.21594	5.291367	5.035143
Medyan	-3568974	9.32E+12	5.671576	1.509868	15.37335	5.524930	5.020000
Maksimum	4362380	2.23E+13	22.56505	5.133606	16.94177	6.850181	6.320000
Minimum	-5605481	5.37E+12	1.492858	-1.543990	12.33627	3.814869	3.340000
Std. Sapma	3446615	5.64E+12	4.680964	1.506143	1.172016	0.843904	0.883973
Çarpıklık	0.665921	0.607565	1.354647	0.385275	-0.780506	-0.685643	-0.314783
Basıklık	1.668229	1.923198	4.843550	3.015643	3.077572	2.332337	1.963792
Toplam	-64207836	4.05E+14	241.4585	59.60653	532.5578	185.1978	176.2300
Gözlem Sayısı	1925	1925	1925	1925	1925	1925	1925

Tablo 2’den görüldüğü üzere UGÖÇ ve GSYH değişkenleri diğer değişkenlere göre daha yüksek aralıklarda verilere sahiptir. Bu yüzden modele normalize edilerek ve logaritmaları alınarak dahil edilmişlerdir. Böylelikle değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri birbirlerine daha yakın ölçekte olacağı için ampirik bulgulardan elde edilen sonuçların katsayıları daha doğru olacaktır. Standart sapmaları en yüksek olan değişkenler yine UGÖÇ ve GSYH’dır. Çarpıklık değerlerine bakıldığında KH, U ve TERÖR değişkenleri negatif değer aldıkları için sola çarpık serilerdir. Bunun yanında pozitif değer alan UGÖÇ, GSYH, ENF ve DTA değişkenleri de sağa çarpık serilerdir. Basıklık katsayılarına bakıldığında ENF, DTA ve KH değişkenlerinin diğer değişkenlere göre nispeten daha dik olduğu söylenebilir. 1986-2020 yılları arasındaki 35 yıllık dönemi kapsayan analizde 55 ülke bulunmasından dolayı gözlem sayısı 1925 olarak hesaplanmıştır.

Analize 55 ülke dahil edildiği için panelin homojen olması düşük ihtimal içermektedir. Ancak bu konuda yaşanılacak olası şüpheyi gidermek amacıyla Pesaran ve

Yamagata (2008) delta testine başvurulmuştur. Test sonucunda Δ ve Δ_{adj} testlerine ait p olasılık değerleri 0.000 çıkarak *eğim katsayıları homojendir* şeklindeki sıfır hipotezini kabul etmemektedir. Dolayısıyla panelde yer alan parametreler heterojendir.

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığının analiz edilmesi ve çıkan sonuca göre birinci veya ikinci nesil panel birim kök testlerinden birinin gerçekleştirilmesi gerekir. Aksi takdirde klasik panel tahmincileri ile elde edilen sonucun güvenilir olmayacağı Andrews (2005) ve Sarafidis ve Robertson (2009) gibi çalışmalarda belirtilmektedir. Bu yüzden analize ilk olarak yatay kesit bağımlılığının test edilmesi ile başlanacaktır. Tablo 3 yatay kesit bağımlılığına yönelik yapılan testlerin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri Sonuçları

Değişkenler & Testler	UGÖÇ	GSYH	ENF	DTA	KH	U	TERÖR
Breusch-Pagan LM	198.2892 (0.0000)	272.214 (0.0000)	287.1532 (0.0000)	374.1242 (0.0000)	483.7624 (0.0000)	235.8732 (0.0000)	482.982 (0.0000)
Pesaran scaled LM	4.8721 (0.0000)	12.6045 (0.0000)	14.7846 (0.0000)	25.7267 (0.0000)	35.6936 (0.0000)	11.89165 (0.0000)	62.1340 (0.0000)
Bias-corrected scaled LM	4.7212 (0.0000)	12.5340 (0.0000)	14.5285 (0.0000)	25.4233 (0.0000)	35.2876 (0.0000)	11.49125 (0.0000)	61.7340 (0.0000)
Pesaran CD	4.2137 (0.0000)	9.1247 (0.0000)	9.9743 (0.0000)	12.4720 (0.0000)	16.6278 (0.0000)	8.9911 (0.0000)	14.5205 (0.0000)

Not: Parantez içerisindeki değerler testlerin olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 3'te yer alan Breusch-Pagan LM, Pesaran Scaled LM, Bias-corrected scaled LM ve Pesaran CD test sonuçlarına göre analize dahil edilen değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Birim boyutunun zaman boyutundan büyük olduğu ($N > T$) veri setlerinde LM testlerinin önemli ölçüde bozulma gösterebileceği ve bu yüzden Pesaran (2004) CD testi sonuçlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Pesaran, 2004, s. 4). Pesaran CD test sonucuna bakıldığında “yatay kesit bağımlılığı yoktur” şeklindeki sıfır hipotez bütün değişkenler için kabul edilmemektedir. Başka bir

ifadeyle, analize dahil edilen değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır. Elde edilen bu sonuç doğrultusunda artık yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinin uygulanması gerektiği anlaşılmaktadır. Çalışmada yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testi olan ve Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CIPS (Cross-sectionally augmented IPS) panel birim kök testi kullanılmıştır. Pesaran CIPS panel birim kök testi sonuçlarına Tablo 4’te yer verilmektedir.

Tablo 4: Pesaran (2007) CIPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Pesaran CIPS Panel Birim Kök Testi			
	Düzey		Birinci Fark (Δ)	
	Sabitli	Sabit ve Trendli	Sabitli	Sabit ve Trendli
UGÖÇ	-0.967 (0.753)	-2.0695 (0.543)	-4.0997 *** (0.0031)	-4.0274 ** (0.0174)
GSYH	-0.0157 (0.950)	-2.4698 (0.339)	-3.6472 *** (0.0048)	-4.2628 *** (0.0027)
ENF	-1.7747 (0.386)	-3.143 (0.112)	-5.7695 *** (0.000)	-5.7196 *** (0.0003)
DTA	-2.0581 (0.262)	-1.8755 (0.645)	-6.5103 *** (0.000)	-6.4034 *** (0.000)
KH	-1.5544 (0.494)	-2.6201 (0.274)	-6.3386 *** (0.000)	-6.4049 *** (0.000)
U	-0.8654 (0.786)	-1.8755 (0.644)	-3.186 ** (0.0299)	-3.450 ** (0.0263)
TERÖR	-1.6047 (0.469)	-0.4920 (0.978)	-2.961 ** (0.0492)	-3.562 ** (0.037)
Parantez içerisindeki değerler p olasılık değerini ifade etmektedir. Uygun gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriterine göre 1 olarak belirlenmiştir. ***, **, * simgeleri ilgili değişkenlerin sırasıyla % 1, %5 ve %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.				

Tablo 4’te yer alan CIPS panel birim kök testi sonuçlarına bakıldığında düzey seviyede analize dahil edilen bütün değişkenlerin gerek sabitli de gerekse de sabitli ve trendli de durağan olmadıkları parantez içerisindeki p olasılık değerlerine bakılarak söylenebilmektedir. CIPS panel birim kök testinin sıfır hipotezi “Birim kök vardır ya da seri durağan değildir” şeklindedir. Düzey seviyede p olasılık değerleri 0.05 değerinden büyük olduğu için sıfır hipotezi kabul edilir. Böylelikle serilerin durağan olmadığı sonucuna ulaşılır. İlgili değişkenlerin birinci derece farkı alınarak durağanlıklarına bakıldığında bütün değişkenlerin sıfır hipotezini kabul etmediği başka bir ifadeyle değişkenlerin durağan olduğu sonucuna ulaşılır. Tablo 4’ten görüldüğü üzere sabitlide U

ve TERÖR değişkenleri %5 anlam düzeyinde, UGÖÇ, GSYH, ENF, DTA ve KH değişkenleri de %1 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Sabitli ve trendli'ye bakıldığında UGÖÇ, U ve TERÖR değişkenleri %5 anlam düzeyinde GSYH, ENF, DTA ve KH değişkenleri de %1 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. CIPS panel birim kök testi sonucuna göre analize değişkenlerin birinci derece farkı alınarak devam edilecektir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını test edebilmek için panel eşbütünleşme testlerine başvurulması gerekir. Bu amaç doğrultusunda Kao Kalıntı Panel Eşbütünleşme testi ile Pedroni Panel Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Tablo 5 analizde uygulanan panel eşbütünleşme testlerinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5: Pedroni ve Kao Panel Eşbütünleşme Testleri Sonuçları

PEDRONİ PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ				
Alternatif hipotez: Ortak AR katsayıları (boyut içi)				
	İstatistik	p Olasılık Değeri	Ağırlıklandırılmış İstatistik	p Olasılık Değeri
Panel v-İstatistik	3.036635	0.0988*	2.868412	0.0979*
Panel rho-İstatistik	-2.088908	0.0184**	-1.866248	0.0310**
Panel PP-İstatistik	-12.25082	0.0000***	-14.23573	0.0000***
Panel ADF-İstatistik	-9.144164	0.0000***	-6.307437	0.0000***
Alternatif hipotez: Bireysel AR katsayıları (boyutlar arası)				
	İstatistik	p Olasılık Değeri		
Grup rho-İstatistik	-0.162589	0.4354		
Grup PP-İstatistik	-17.65541	0.0000***		
Grup ADF-İstatistik	-5.119421	0.0000***		
KAO PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ				
	t-İstatistik	p Olasılık Değeri		
ADF	-8.983457	0.0000***		
Kalıntı Varyansı	15.5628			
HAC Varyansı	6.721391			

Not: ***, **, * simgeleri ilgili değişkenlerin sırasıyla % 1, %5 ve %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Eşbütünleşme testlerinde Barlett Kernel metodu kullanılmış olup Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 5’te yer alan Pedroni panel eşbütünleşme testi sonuçlarına bakıldığında “*seriler arasında eşbütünleşme yoktur*” şeklindeki sıfır hipotezi kabul edilmemektedir. Pedroni panel eşbütünleşme testinde yer alan 11 p olasılık değerinden sadece bir tanesi sıfır hipotezini kabul etmektedir. Grup-rho istatistiğinde sıfır hipotezi kabul edilirken, panel v ve panel rho testlerinde sırasıyla %10 ve %5 anlam düzeyinde, panel ve grup PP ve ADF testlerinde ise %1 anlam düzeyinde sıfır hipotezi kabul edilmemektedir. Böylelikle Pedroni panel eşbütünleşme testi analize dahil edilen değişkenler arasında uzun dönemde en az bir tane eşbütünleşik vektör olduğunu başka bir ifadeyle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Eşbütünleşmenin varlığını tespit edebilmek için uygulanan bir diğer test olan Kao panel eşbütünleşme sonucuna bakıldığında p olasılık değerinin “*seriler arasında eşbütünleşme yoktur*” sıfır hipotezini %1 anlam düzeyinde kabul etmediği görülmektedir. Kao panel eşbütünleşme testi sonucu da analize dahil edilen değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişkinin olduğunu söylemektedir. Değişkenler arasındaki bu ilişkinin büyüklüğünü ve birbirlerini nasıl etkilediğini tespit etmek amacıyla statik panel veri analizi yöntemlerinden Havuzlanmış EKK, Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler tahmincilerine başvurulmuştur. Tablo 6 statik panel veri analizi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 6: Statik Panel Veri Tahmincileri Sonuçları

<i>Ekonometrik Model:</i>				
$UGÖC_{it} = \alpha_i + \beta_1 GSYH_{it} + \beta_2 ENF_{it} + \beta_3 KH_{it} + \beta_4 DTA_{it} + \beta_5 U_{it} + \beta_6 TERÖR_{it} + \varepsilon_{it}$				
Tahminciler & Değişkenler	Havuzlanmış EKK	Rassal (Tesadüfi) Etkiler (RE)	Sabit Etkiler (FE)	Standart Hataları Düzeltilmiş Panel (PCSEs)
D.GSYH_{i,t}	0.374 (0.000) ***	0.404 (0.000) ***	0.5305 (0.000) ***	0.427 (0.000) ***
D.ENF_{i,t}	-0.009 (0.066) *	-0.011 (0.008) ***	-0.0114 (0.045) **	-0.0117 (0.017) **
D.KH_{i,t}	0.0201 (0.509)	0.004 (0.867)	0.0633 (0.094) *	0.006 (0.092) *
D.DTA_{i,t}	-0.0637 (0.000) ***	-0.0676 (0.000) ***	-0.1314 (0.000) ***	-0.0663 (0.000) ***
D.U_{i,t}	-0.0857 (0.035) **	-0.0852 (0.0101) **	-0.0839 (0.043) **	-0.0890 (0.026) **
D.TERÖR_{i,t}	-0.2140 (0.000) ***	-0.2080 (0.000) ***	-0.175 (0.000) ***	-0.194 (0.000) ***
Sabit Terim	-9.440 (0.000) ***	-10.112 (0.000) ***	-13.625 (0.000) ***	-10.881 (0.000) ***

Tanımlayıcı Testler				
Gözlem Sayısı	1870	1870	1870	1870
R ²	0.574	0.581	0.591	0.593
Wald Ki-Kare\F	104.997 (0.000)	105.874 (0.000)	106.863 (0.000)	106.971 (0.000)
Rassal Etkiler için Breusch Pagan LM Testi	167.323 (0.000)			
Hausman Spesifikasyon Testi		63.483 (0.000)		
White Testi			182.345 (0.000)	
AR (1) Süreci İçin Wooldridge Testi			78.234 (0.000)	

Not: ***, **, * simgeleri ilgili değişkenlerin sırasıyla % 1, %5 ve %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Parantez içerisindeki değerler p olasılık değerini göstermektedir.

Statik panel veri analizi sonuçlarına ilk olarak havuzlanmış EKK tahmincisi değerlendirilerek başlanacaktır. Havuzlanmış EKK sonuçlarına göre ekonometrik modelde bağımlı değişken olan uluslararası net göç (UGÖÇ) ile GSYH ve KH değişkenleri arasında pozitif; ENF, DTA, U ve TERÖR değişkenleri arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. GSYH, DTA ve TERÖR değişkenleri %1 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkarken; U değişkeni %5 anlam düzeyinde ve ENF değişkeni de %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. KH değişkeni ise havuzlanmış EKK tahmincisi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı çıkmamaktadır. Rassal Etkiler tahmincisi ile ekonometrik model tahmin edildiğinde bağımlı değişken UGÖÇ ile GSYH ve KH değişkenleri arasında pozitif; ENF, DTA, U ve TERÖR değişkenleri arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. GSYH, ENF, DTA ve TERÖR değişkenleri %1 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkarken; U değişkeni %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. KH değişkeni havuzlanmış EKK tahmincisinde olduğu gibi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Hangi tahminci sonuçlarının daha etkin olduğunu anlayabilmek adına literatürde tanımlayıcı testler yapılır. Havuzlanmış EKK ve Rassal Etkiler tahmincilerinden hangisinin daha güçlü sonuçlar verdiğini tespit edebilmek için Rassal Etkiler için Breusch Pagan LM testine başvurulmaktadır. Bu testin sıfır hipotezi rassal etkilerin olmadığı yönündedir. Test

sonucuna bakıldığında bu sıfır hipotezinin kabul edilmediği yani rassal etkilerin modelde olduğu sonucuna ulaşılır. Bu yüzden havuzlanmış EKK ve rassal etkiler tahmincileri arasında bir tercih yapılması gerektiğinde rassal etkilerin seçilmesi uygun olacaktır. Rassal etkiler tahmincisi havuzlanmış EKK tahmincisine göre daha etkin sonuçlar vermektedir. Sabit etkiler tahmincisi sonuçlarına bakıldığında bağımlı değişken UGÖÇ ile GSYH ve KH değişkenleri arasında pozitif; ENF, DTA, U ve TERÖR değişkenleri arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. GSYH, DTA ve TERÖR değişkenleri %1 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkarken; ENF ve U değişkenleri %5 anlam düzeyinde ve KH değişkeni de %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Dikkat edileceği üzere KH değişkeni sabit etkiler tahmincisinde diğerlerinden farklı olarak istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Daha önce Havuzlanmış EKK tahmincisine göre daha etkin sonuçlar verdiği tespit edile Rassal Etkiler tahmincisi ile Sabit Etkiler tahmincisi arasında hangisinin tercih edilmesi gerektiğine yönelik literatürde başvuru testlerin başında Hausman Spesifikasyon testi gelmektedir. Hausman spesifikasyon testi “*rassal etkiler tahmincisi daha tutarlı ve etkindir*” sıfır hipotezini test eder. Hausman spesifikasyon testi p olasılık değerine bakıldığında sıfır hipotezinin kabul edilmediği yani sabit etkiler tahmincisinin daha etkin olduğu sonucuna ulaşılır. Dolayısıyla Havuzlanmış EKK, Rassal Etkiler ve Sabit Etkiler tahmincilerinden hangisinin seçileceği sorusuna yapılan testler neticesinde Sabit etkiler olarak cevap verilir. Sabit etkiler tahmincisi diğer tahmincilere göre daha etkin sonuçlar vermektedir. Artık nihai tahminci modelinde yapısal sorun olup olmadığı test edilmelidir. Bu amaç doğrultusunda Wooldridge ve White testlerine başvurularda modelde otokorelasyon ve değişen varyans gibi yapısal sorunlar olup olmadığı analiz edilmelidir. Wooldridge ve White testi sonuçlarına bakıldığında “*Otokorelasyon yoktur*” ve “*Değişen varyans yoktur*” şeklinde sıfır hipotezleri kabul edilmemektedir. Başka bir ifadeyle sabit etkiler tahmincisi sonuçlarında otokorelasyon ve değişen varyans gibi yapısal sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelebilmek için standart hataları düzeltilmiş panel tahmincisi (PCSEs) kullanılarak sabit etkiler modeli yeniden tahmin edilmeli ve elde edilen sonuçlar yorumlanmalıdır. Nihai model olarak seçilen standart hataları düzeltilmiş panel tahmincisi sonuçları değerlendirildiğinde bağımlı değişken UGÖÇ ile GSYH ve KH değişkenleri arasında pozitif bir ilişki bulunurken; ENF, DTA, U ve TERÖR değişkenleri arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. GSYH, DTA ve

TERÖR değişkenleri %1 anlam düzeyinde; ENF ve U değişkenleri %5 anlam düzeyinde ve KH değişkeni %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmektedir. Uluslararası net göç üzerinde en büyük etkiyi 0.427 katsayısı ile GSYH göstermektedir. Onu sırasıyla TERÖR, U, DTA, ENF ve KH değişkenleri izlemektedir.

Statik panel veri analizi sonuçlarından elde edilen bulgular literatürde yer alan beklentiler ile örtüşmektedir. Ancak gerçekte iktisadi analizlerin karmaşık yapısından dolayı kullanılan yöntemler statik olmak yerine dinamik olmalıdır. Çünkü ekonomik göstergeler ve iktisadi ajanlar zamanla değişebilmektedir. Zaman olgusunun dahil edilmediği analizler gerçekte örtüşmeyen veya örtüşse bile güvenilir olmayan sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu yüzden iktisadi olayların dinamik yapısını da analize dahil edebilmek için bağımlı değişken olan UGÖÇ'ün bir dönem gecikmesi modele bağımsız değişken olarak eklenmiştir. Böylelikle bağımlı değişkende meydana gelen değişimin ne kadarının kendisinden olduğu yani geçmiş dönemlerdeki değerinden kaynaklandığı anlaşılabilecektir. Bu amaç doğrultusunda analize Arellano-Bond (1991) tarafından geliştirilen dinamik panel veri analizi yöntemlerinden biri olan Panel Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) ile devam edilecektir. Dinamik GMM modelinde analizde kullanılacak araç değişkenlerin seçimi önem arz etmektedir. Bunun için literatürde AR (1) - AR (2), Sargan ve Hansen J testleri kullanılmaktadır (Roodman, 2006). Bu testler neticesinde araç değişkenlerin geçerli olup olmadığı tespit edilerek analize devam edilmelidir. Bu çalışmada literatürde çoğunlukla başvuru olan bu testlerin hepsi uygulanacaktır. Tablo 7 Tek ve İki Aşamalı Arellano Bond Dinamik GMM tahmincisi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 7: Arellano-Bond Dinamik Panel GMM Tahmincisi Sonuçları

<u>Ekonometrik Model:</u> $UGÖC_{it} = \alpha_i + \delta_t + \beta_1 UGÖC_{i,t-1} + \beta_2 GSYH_{it} + \beta_3 ENF_{it} + \beta_4 KH_{it} + \beta_5 DTA_{it} + \beta_6 U_{it} + \beta_7 TERÖR_{it} + \varepsilon_{it}$		
Tahminciler & Değişkenler	Tek Aşamalı Dinamik GMM	İki Aşamalı Dinamik GMM
D.UGÖC _{i,t-1}	0.315 (0.051)*	0.295 (0.001)***
D.GSYH _{i,t}	0.211 (0.041)**	0.246 (0.000)***
D.ENF _{i,t}	-0.006 (0.074)*	-0.005 (0.023)**

D.KH_{i,t}	0.009 (0.707)	0.007 (0.087)*
D.DTA_{i,t}	-0.045 (0.005)***	-0.043 (0.000)***
D.U_{i,t}	-0.047 (0.217)	-0.044 (0.033)**
D.TERÖR_{i,t}	-0.169 (0.000)***	-0.161 (0.000)***
Sabit Terim	-5.009 (0.076)*	-6.069 (0.000)***
Gözlem Sayısı	1870	1870
Wald Ki-Kare	1762.34 (0.000)	1812.54 (0.000)
Sargan Test	374.4482 (0.000)	15.3456 (0.9983)
Hansen J Test	212.9426 (0.000)	14.8647 (0.4634)
AR (1) Süreci İçin Arellano-Bond Testi		-1.4763 (0.0287)
AR (2) Süreci İçin Arellano-Bond Testi		0.0486 (0.5372)

Not: ***, **, * simgeleri ilgili değişkenlerin sırasıyla % 1, %5 ve %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Parantez içerisindeki değerler p olasılık değerini göstermektedir.

Tablo 7’de yer alan Arellano-Bond Tek Aşamalı Dinamik GMM sonuçlarına bakıldığında ilgili literatür ile örtüşmeyecek şekilde KH ve U değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmamaktadır. Bunun yanında tek aşamalı GMM tahmincisi modeline yönelik araç değişkenlerin geçerliliği test eden Sargan ve Hansen J testlerine bakıldığında “Araç değişkenler geçerlidir” şeklindeki sıfır hipotez her iki test için de kabul edilmemektedir. Dolayısıyla tek aşamalı dinamik GMM tahmincisi yerine iki aşamalı dinamik GMM tahmincisine başvurulması daha doğru olacaktır. Tablo 7’de iki aşamalı dinamik GMM sonuçları incelendiğinde bağımlı değişkenin bir dönem gecikmesi olan $UGÖÇ_{i,t-1}$ değişkeni, GSYH, DTA ve TERÖR değişkenleri %1 anlam düzeyinde; ENF ve U değişkenleri %5 anlam düzeyinde ve KH değişkeni %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Görüldüğü üzere modele dahil olan bütün değişkenler istatistiksel olarak anlamlıdır. İki aşamalı dinamik GMM tahmincisi modelinin bir bütün olarak anlamlı olduğu Wald Ki-Kare testi sonucundan anlaşılmaktadır. Araç değişkenlerin geçerliliğine yönelik yapılan testlere bakıldığında Sargan ve Hansen J testlerinin “Araç değişkenler geçerlidir” şeklindeki sıfır hipotezini kabul ettikleri görülmektedir. Bunun yanında literatürde sıklıkla başvuru alan AR (1) ve AR(2) süreci için Arellano-Bond Testi sonuçları incelendiğinde de araç değişkenlerin

geçerli olduğu söylenebilmektedir. AR(1) süreci için sıfır hipotezinin kabul edilmemesi ve testin istatistiğinin negatif olması hesaplama yönteminden kaynaklanmaktadır. Burada önemli olan AR (2) süreci için Arellano Bond testi sonucunun sıfır hipotezi kabul etmesidir ki Tablo 7’den de bu sonuç tasdik edilebilmektedir. Sonuç olarak iki aşamalı dinamik GMM tahmincisi genel olarak anlamlı olup kullanılan araç değişkenler geçerlidir. Bağımlı değişken UGÖÇ ile $UGÖÇ_{i,t-1}$, GSYH ve KH değişkenleri pozitif bir ilişki içerisinde iken; ENF, DTA, U ve TERÖR değişkenleri negatif bir ilişkiye sahiptir. Bağımlı değişken üzerinde en fazla etkiyi kendisinin bir dönem gecikmesi olan $UGÖÇ_{i,t-1}$ gösterirken, onu sırasıyla GSYH, TERÖR, U, DTA, KH ve ENF değişkenleri izlemektedir.

Analiz sonucunda gerek statik panel gerekse de dinamik panel tahmincilerinden elde edilen bulgular, ilgili literatürde yer alan çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Örneğin, uluslararası net göç ile kişi başına düşen reel gayrisafi yurtiçi hasıla başka bir ifadeyle ekonomik büyüme arasında analiz sonucunda elde edilen pozitif ilişki literatürde Dustman vd. (2005), Boubtane vd. (2011), Boubtane vd. (2013), Sevinç vd. (2016), Gür (2017), Dao vd. (2018), Tarasyev ve Jabbar (2018), Furlaretto ve Robstad (2019) Engin ve Konuk (2020) ve Milicevic vd. (2021) gibi çalışmalarda gözlemlenmektedir. Uluslararası net göç ve enflasyon arasında tespit edilen negatif ilişki uzun dönem için Leon-Ledesma ve Pirachi (2004), Mumtaz ve Surico (2012), Akgündüz vd. (2015) ve Kohlscheen vd. (2020) gibi çalışmalarda da tespit edilmektedir. Uluslararası net göç ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürde çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu yüzden ekonomik büyümenin arttığı durumda ilgili ülkeye uluslararası net göçün de artacağı düşüncesiyle kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişki literatürde çok sayıda çalışma tarafından vurgulanmaktadır. Bunlara Kolluri vd. (2000), Kar ve Taban (2003), Oktayer ve Susam (2008), Gül ve Yavuz (2010), Wu vd. (2010), Akıncı vd. (2013), Jiranyakul (2013), Lahirushan ve Gunasekara (2015), Joshua (2019), Chu vd. (2020) ve Arvin vd. (2021) çalışmaları örnek gösterilebilir. Uluslararası net göç ve dış ticaret açıkları arasında analiz sonucunda negatif ilişki tespit edilmiştir. Benzer bulgular Al-Fawwaz (2016), Siddique vd. (2017), Blavasciunaite vd. (2020) ve Mansuri (2021) gibi çalışmalarda da görülmektedir. Çalışmanın analizinde tespit edilen bir diğer bulgu ise işsizlik oranı ve uluslararası net göç arasındaki negatif ilişkidir. Uluslararası net göç

ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişkiden yola çıkarak işsizlik oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakıldığında Garavito (2002), Semmler ve Zhang (2005), Knotek (2007), Andrei vd. (2009), Kitov (2011), Ruxandra (2015), Soylu vd. (2018), Sahnoun ve Abdennadher (2019) ve Kitov (2021) gibi çalışmalarda benzer negatif ilişkiye ulaşılmıştır. Terör saldırılarının uluslararası net göç üzerindeki olumsuz etkisi analiz sonucu elde edilen bulgulardan da görülmektedir. Uluslararası net göçün proksisi olarak ekonomik büyüme düşünüldüğünde, ilgili literatürde Blomberg (2004a-2004b), Tavares (2004), Gaibulloev ve Sandler (2011), Akıncı vd. (2014), Younas (2015), Qamar (2020) ve Uğurlu ve Karabulut (2021) gibi çalışmalar terörizmin olumsuz etkilerini açıklamaktadırlar.

SONUÇ

Uluslararası göç çok maliyetli olduğu için dünya nüfusunun küçük bir kısmı zaruri durumların dışında göç etme eğilimindedirler. Genellikle göç olgusunda hedef ülke olarak gelir seviyesi yüksek olan gelişmiş ekonomiler tercih edilmektedir. Bu kararda gelişmiş ülkelerin sahip olduğu iyi makroekonomik göstergelerin, politik istikrarın, terör ve şiddetin yokluğunun etkisi büyüktür. Göçmenler toplam kazanımlarının büyük ve planladıkları iyi hayat koşullarının gerçekleşmesinin hızlı olduğu hedef ülkelere göç etmeyi amaç edinmektedirler. Uluslararası göç hareketinin temel belirleyicilerinden olan temel makroekonomik göstergeler aynı zamanda uluslararası göçün gerçekleştiği hedef ülkede göçmenlerin etkisiyle de değişebilmektedir. Benzer şekilde huzur arayışı içerisinde olan göçmenler hedef ülkedeki terör ve şiddetin yokluğuna da dikkat etmektedirler. Görüldüğü üzere makroekonomik göstergeler, terör saldırıları ve uluslararası göç arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşimin iyi bir şekilde anlaşılabilir olarak tahlil edilmesi ve elde edilen bulgular doğrultusunda hükümette karar vericilere politika önermelerinde bulunulması önem arz etmektedir. Ancak bu şekilde olası tehlikeler bertaraf edilerek ekonomide etkinlik ve verimlilik sağlanabilmektedir. Uluslararası göçün hedef ülke bakımından kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmesi ilgili ülkenin makroekonomik sonuçlarını da iyileştirmektedir. Bu açıdan analizdeki bulguların incelenmesi konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Çalışmada elde edilen bulgular incelendiğinde, uluslararası göç ile ekonomik büyümenin bir göstergesi olan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum uluslararası göçün boyutuyla doğrudan ilişkili olabilir. Uluslararası göç, hedef ülkedeki işgücü artışlarının büyük bir bölümünü oluşturuyorsa çıktı ve dolayısıyla GSYH üzerinde pozitif bir etki olacaktır. Tabi burada göçmenlerin niteliklerinin de önemli bir yeri vardır. Nitelikli işgücünün hedef ülkeye gelmesi çıktı düzeyi artışına, zaman tasarrufuna ve ekonomik etkinliğin sağlanarak üretim ve büyüme üzerinde olumlu etkilere yol açarken, vatandaşı oldukları ülkelerde nitelikli işgücü kaybından dolayı ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Uluslararası göçün uzun vadede en belirgin olumsuz sonucunun beyin göçü olduğu ve beyin göçünün hedef ülkede verimi ve etkinliği artırarak çıktı üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu bilinmektedir. Göçmenler daha iyi hayat şartlarını yakalayabilmek adına gelir seviyesi düşük olan ülkelere ziyade gelir seviyesi nispeten daha iyi olan ülkelere göç etmeyi

tercih etmektedirler. Dolayısıyla gerek statik gerekse de dinamik panel veri analizinde elde edilen uluslararası göç ve GSYH arasındaki pozitif ilişki teoriyle örtüşür şekilde beklenen katsayı işaretini vermektedir.

Uluslararası göç ile enflasyon arasında statik ve dinamik panel veri analizi bulgularında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Göçmenler daha iyi ekonomik şartlarla hayatlarını sürdürmek istediklerinden yerli halka göre çalışma istekleri ve süreleri daha fazladır. Çalışmak isteyen kişi sayısının ve çalışma arzusunun fazla olmasından dolayı piyasada ücretler azalma eğilimine girebilir. Ücretlerin azalması maliyetleri ve fiyatları aşağıya çekeceğinden enflasyon oranında azalma görülebilir. Bunun yanında gelen göçmen sayısındaki artış emek arzını artırdığı için üretimi artırarak piyasada bir arz fazlası oluşmasına neden olabilir. Arz fazlasının neticesinde piyasada fiyatlar genel seviyesinde aşağıya doğru bir eğilim gözlemlenebilir. Bunun yanında göçmenler daha iyi satın alma gücüne sahip olabilmek adına fiyatlar genel seviyesinin göreceli olarak daha düşük olduğu ülkelere göç etme eğilimindedirler. Enflasyon oranının artması uluslararası göçü olumsuz yönde etkilemektedir. Göçmenler reel gelir düzeylerini artırmak adına enflasyonu göz önünde bulundurarak göç edecekleri hedef ülkeye karar verirler. Bu durumlar uluslararası göç ve enflasyon arasındaki negatif ilişkiyi açıklayabilmektedir.

Uluslararası göç ile kamu harcaması arasında gerçekleştirilen statik ve dinamik analizler neticesinde pozitif bir ilişki bulunmuştur. Uluslararası göç hareketliliğinde bulunan nitelikli işçiler vergilerin nispeten daha düşük olduğu dolayısıyla harcanabilir gelir seviyelerinin yüksek olacağı veya transfer harcamalarının fazla olduğu ülkelere doğru göç etme eğilimindedirler. Bu yüzden artan göç hareketliliği, hedef ülkedeki kamu harcamalarını öncesine göre artırmaktadır. Göçmenleri göç etmeyi düşündükleri hedef ülkedeki kamu harcamalarının ki bunun içinde karşılıksız olarak yapılan transfer harcamaları da dahildir cezbetmektedir. Yüksek kamu harcamaları ve dolayısıyla yüksek devlet yardımlarından faydalanabilmek isteyen göçmenler kamu harcamalarının yüksek olduğu ülkelere göç hareketliliği gerçekleştirmektedirler. Bu durumda uluslararası göç ve kamu harcamaları arasındaki negatif etkileşimi açıklamaktadır.

Uluslararası göç ve dış ticaret açığı arasında statik ve dinamik panel veri analiz sonuçlarında negatif bir ilişki bulunmuştur. Bunun nedeni olarak nitelikli göçmenlerin hedef ülkenin ekonomisine sağladığı pozitif dışşallık gösterilebilir. Nitelikli göçmenler

ayrıca gerek göç ettikleri ülkede olsun gerekse yakın kültüre sahip olan diğer ülkelerde olsun tanıdıkları sayesinde ticari bir ağa da sahiptirler. Ticari ilişkilerin artması göç edilen ülkenin ticaret hacmi üzerinde pozitif bir etkiye neden olmaktadır. Dolayısıyla hedef ülkenin dış ticaret açığı bu pozitif etkiden dolayı azalmaktadır. Bunun yanında uluslararası göç hareketliliğinin artması hedef ülkedeki nüfusu ve mal-hizmet talebini artıracaktır. Göçmenler ile birlikte işgücü piyasasında çalışabilecek olan insan sayısı arttığı için ücret konusunda rekabet artacak ve ücretler aşağıya doğru bir baskıya maruz kalacaklardır. Azalan ücret düzeyi işverenin maliyetini düşürecektir. Maliyetlerin azalması satılan ürünlerin fiyatlarının aşağıya doğru baskılanmasına neden olacak ve böylelikle dışarıya daha yüksek oranda ihracatta bulunulacaktır. Görüldüğü üzere uluslararası göç ile birlikte ihracatta yaşanan artış hedef ülkenin dış ticaret açığını azaltacaktır. Ayrıca rasyonel göçmenler tarafından dış ticaret açığı artan ülkelere doğru göç hareketliliği pek istenilen bir durum değildir. Dış ticaret açığının artması o ülkenin ekonomisinin kırılgan olmasına, döviz kurunda oynaklığa ve ekonomik istikrarsızlığa yol açabileceği düşüncesiyle daha iyi bir yaşam arzusu taşıyan göçmenler tarafından istenilen bir durum değildir. Bu durum uluslararası göç ve dış ticaret açığı arasındaki negatif etkileşimi açıklamaktadır.

Uluslararası göç ve işsizlik arasındaki ilişkiye bakıldığında analiz sonuçlarında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Göçmenlerin ekonomik durumu, niteliği, yaşı, ailevi ve etnokültürel özellikleri gibi etmenler göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerini değiştirmektedir. Göçün işgücü piyasası üzerindeki etkileri büyük ölçüde yeni gelenler ve kullanılan yerel işçiler arasındaki ikame esnekliğinin değerlendirmelerine bağlıdır. Hedef ülkedeki artan emek gücü ekonomideki çıktı düzeyini ve dolayısıyla gelirleri de artırmaktadır. Her ne kadar yerli çalışanların iş bulma olanağı göçmenlerden dolayı zorlaşsa bile bu durumu iyi bir şekilde kontrol eden hükümetlerde işsizlik sorununun azaldığı görülecektir. Çünkü artan işgücü dolayısıyla yükselen çıktı veya gelir düzeyi etkin alanlara yatırım olarak kanalize edilirse yatırımların yayılma etkisi ile yeni istihdam alanları oluşacaktır. Oluşan bu yeni istihdam alanlarından göçmenler gibi yerli çalışanlarda faydalananak iş sahibi olabileceklerdir. Kısacası, çalışmada elde edilen negatif ilişki üst orta gelir grubundaki ülkelerde emek piyasasında genel olarak hükümet kontrolünün yeterli olduğu ve uluslararası göçün işsizlik üzerinde olumlu etkisi olabileceğini göstermektedir. Bunun yanında artan işsizlik oranı uluslararası göçmenlerin

hedef ülke kararları üzerinde doğrudan etkilidir. İşsizlik oranındaki artış ilgili ülkenin çekiciliğini azaltır. Zaten kötü hayat koşullarından kurtulmak ve gelir seviyelerini artırmak isteyen göçmenler hedef ülkede işsiz kalma olasılığını göz önünde bulundurarak göç hareketliliğinde bulunurlar. Göçmenlere göre hedef ülkede işsizlik sorunu derinden yaşanılmamalıdır. Aksi taktirde uluslararası göç hareketliliği gelir seviyesinde bir artış sağlamayacağı için mantıklı olmamaktadır. Görüldüğü üzere uluslararası göç ve işsizlik arasında negatif bir etkileşim bulunabilmektedir.

Uluslararası göç ile terör saldırıları arasında statik ve dinamik panel veri analizi sonuçlarında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra ülkeler artan terör saldırılarını engelleyebilmek adına birçok yasa, yönetmelik ve uluslararası sözleşmeye tanık olmuşlardır. İç karışıklık, savaş ve terör saldırılarından dolayı göç etme zorunda kalan göçmenlerin baktıkları ilk şey can güvenliklerini sağlayabilecekleri ve geçimlik ekonomiye sahip olabilecekleri bir ülke bulmaktadır. Göç etmek istenilen hedef ülkedeki terör saldırılarının artması bu ülkeyi göçmenler açısından itici kılmaktadır. Terör saldırılarının olumsuz ekonomik etkilerini yaşamamak adına daha huzurlu ve refah seviyesi daha yüksek ülkelere göç etme arzusu içerisine girerler. Bunun yanında kendi ülkelerinde artan terör saldırıları da kişilerin göç etme isteğini artırmaktadır. Analizde modele bağımsız değişken olarak konulan terör saldırıları sayısının artması ilgili ülkeye uluslararası göçün azalacağını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle terör aktivitelerinin artması ülkelerin göç konusunda çekiciliğini azaltmaktadır. Analizde elde edilen negatif ilişki de bu önermeyi desteklemektedir.

Çalışmaya konu olan üst orta gelir grubundaki ülkeler ekonomik olarak belirli potansiyele sahip olan ve gün geçtikçe de orta gelir tuzağından kurtulmak için mücadele eden ülkelerdir. Uluslararası göç eğilimlerini doğrudan etkileyen makroekonomik göstergeler aynı zamanda göçmenlerin gelmesiyle de etkilenmektedir. Genellikle göçmen kabul eden ülkeler için geçici olarak göçmenlerin kabulü kültürlerin karışmasından ve kaynaşmasından kaynaklanan dinamik kazanımlar konusunda iyi olmasına rağmen büyük oranda bütünleşme konusunda isteksiz oldukları görülmektedir. Bu yüzden göç veren ve göç alan ülkelerdeki gelir düzeyi farkının azaltılması ve yaşanan zorlukların belirlenerek uygun politikaların izlenilmesi önemlidir. Çalışmada elde edilen bulgular detaylı bir araştırma ile farklı ekonometrik yöntemler kullanılarak irdelenmesi ileride yapılacak araştırmaların konusunu oluşturabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F., Shik, A., Vanza, R., Cheung, A. M., George, U. ve Stewart, D. E. (2005). Voices of South Asian Women: Immigration and Mental Health. *Women & Health*, 40(4), pp. 113-130.
- Aiyar, M. S., Barkbu, M. B. B., Batini, N., Berger, M. H., Detragiache, M. E., Dizioli, A., ... ve Topalova, P. (2016). *The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges*. International Monetary Fund.
- Akdeniz, E. B. ve Öz, F. (2009). Koruyucu Ruh Sağlığı Açısından Göç Ve Kadın. *Kriz Dergisi*, 17(1), s. 27-36.
- Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B. ve Bay, A. (2002). Zorunlu İç Göç: Ruhsal ve Toplumsal Sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3(2), s. 97-103.
- Akgündüz, Y., Van den Berg, M., ve Hassink, W. H. (2015). The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of The Syrian Refugee Crisis in Turkey. *IZA Discussion Paper No. 8841*.
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), s.58-83.
- Akıncı, M., Akıncı, G. Y. ve Yılmaz, Ö. (2013). Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Bursa Uludağ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt:32, sayı:2.
- Akıncı, M., Akıncı, G. Y. ve Yılmaz, Ö. (2014). Terörizmin Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Panel İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), s.1-26.
- Aksu, H. ve Sevil, Ü. (2010). Göç ve Kadın Sağlığı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), s.133-138.
- Al-Fawwaz, T. M. (2016). Determinants of External Debt in Jordan: An Empirical Study (1990–2014). *International Business Research*, 9(7), pp.116-123.

- Alesina A. ve Spolaore E. (1995). On the Number and Size of Nations, *NBER Working Paper No. 5050*, March. Revised: October.
- Alesina, A., R. Baqir ve W. Easterly (1999). Public Goods and Ethnic Divisions. *The Quarterly Journal of Economics*, pp. 1243-1284.
- Algan, N., ve Künçek, Ö. (1998). Transboundary Population Movements: Refugees, *Environment and Politics in The Turkish Yearbook of International Relations*, (28), pp. 75-103.
- Andrei, D. B., Vasile, D. ve Adrian, E. (2009). The Correlation Between Unemployment And Real GDP Growth A study case on Romania. *Analele Universității Din Oradea*, 316.
- Andrews, D. W. (2005). Cross-section Regression With Common Shocks. *Econometrica*, 73(5), pp. 1551-1585.
- Aptech (2021). *Introduction to The Fundamentals of Panel Data*. Erica. Link: <https://www.aptech.com/blog/introduction-to-the-fundamentals-of-panel-data>
Erişim Tarihi: 20.08.2021.
- Arellano M. ve Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment. *The Review of Economic Studies*, Vol. 58, No. 2: pp. 277-297.
- Arvin, M. B., Pradhan, R. P. ve Nair, M. S. (2021). Are There Links Between Institutional Quality, Government Expenditure, Tax Revenue And Economic Growth? Evidence from Low-Income and Lower Middle-Income Countries. *Economic Analysis and Policy*, 70, pp. 468-489.
- Bhagwati, J. (ed.) (1976). *The Brain Drain and Taxation: Theory and Empirical Analysis*. Amsterdam: North Holland.
- Balkır C, Karaman Z.T. ve Kırkulak B. (2009). *Turkey, The New Destination For International Retirement Migration*. In *Migration and Mobility in Europe: Trends, Patterns and Control*. s.8-38 <https://doi.org/10.4337/9781849802017>.

- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data* (Vol. 4). Chichester: John Wiley & sons.
- Bank, A., Fröhlich, C. ve Schneiker, A. (2017). The Political Dynamics of Human Mobility: Migration Out of, As and Into Violence. *Global Policy*, 8, pp. 12-18.
- Belotelov, N. V. (2012). Model of Interregional Population Migration. *Modeling, Decomposition and Optimization of Complex Dynamic Processes*, 27 (1), pp. 88-96.
- Birleşmiş Milletler-BM (1951). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi* <http://www.refworld.org> web adresinden temin edildi. Erişim Tarihi: 30.03.2020.
- Birleşmiş Milletler-BM (1978). *United Nations Demographic Yearbook, 1977*. New York: United Nations.
- Birleşmiş Milletler-BM (2021). *International Migration 2020 Highlights*, Link: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/international_migration_2020_highlights_ten_key_messages.pdf, Erişim Tarihi: 01.09.2021.
- Bhugra, D., Gupta, S., Bhui, K., Craig, T. O. M., Dogra, N., Ingleby, J. D., ... ve Tribe, R. (2011). WPA Guidance on Mental Health and Mental Health Care in Migrants. *World Psychiatry*, 10(1), 2.
- Blavasciunaite, D., Garsviene, L., ve Matuzeviciute, K. (2020). Trade Balance Effects On Economic Growth: Evidence from European Union Countries. *Economies*, 8(3), 54.
- Blomberg, S. B., Hess, G. D., ve Orphanides, A. (2004a). The Macroeconomic Consequences of Terrorism. *Journal of Monetary Economics*, 51(5), pp.1007-1032.
- Blomberg, S. B., Hess, G. D., ve Weerapana, A. (2004b). Economic Conditions and Terrorism. *European Journal of Political Economy*, 20(2), pp. 463-478.

- Borjas, G. (2013). *Immigration and The American Worker*. Washington, DC: *Center for Immigration Studies*.
- Boubtane, E., Coulibaly D. ve Rault C. (2011). Immigration, Unemployment and Growth in the Host Country: Bootstrap Panel Granger Causality Analysis on OECD Countries, *Discussion Paper No:5853*, IZA, Germany.
- Boubtane, E., Coulibaly D. ve Rault C. (2013). Immigration, Growth, and Unemployment: Panel VAR Evidence from OECD Countries, *Review of Labour Economics and Industrial Relations*, Vol. 27, pp. 399-420.
- Bove, V. ve Elia, L. (2017). Migration, Diversity and Economic Growth. *World Development*, 89, pp. 227-239.
- Burgdorfer, F. (1931). Migration across the Frontiers of Germany. In: Willcox, W. F. (Ed.). *International Migrations, Volume II: Interpretations*. NBER, pp. 313-389.
- Card, D. (2005). Is the New Immigration Really So Bad?. *The Economic Journal*, 115(507), F300-F323.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration*, Mcmillan, London.
- Chellaraj, G., Maskus, K. E. ve Mattoo, A. (2008). The Contribution of Skilled Immigration and International Graduate Students to U.S. Innovation. *Review of International Economics*, 16 (3), pp. 444-462.
- Chenery, H. B. ve Strout, A. (1966). Foreign Assistance and Economic Development. *American Economic Review*, 56: pp. 679-733.
- Chernova, Y. V., Andronova, I. V., Degtereva, E. A., Zobov, A. M. ve Starostin, V. S. (2019). Integration Processes in The Eurasian Economic Union (EAEU): The Influence of Macroeconomic And Political Factors. *Revista Espacios*, 40(16).
- Chu, T. T., Hölscher, J. ve McCarthy, D. (2020). The Impact of Productive and Non-Productive Government Expenditure on Economic Growth: An Empirical

- Analysis in High-Income Versus Low-To Middle-Income Economies. *Empirical Economics*, 58(5), pp. 2403-2430.
- Clark, K. ve Drinkwater, S. (2008). The Labour-Market Performance of Recent Migrants. *Oxford review of economic policy*, 24(3), pp. 495-516.
- Cremer, H. ve P. Pestieau (2004), Factor Mobility and Redistribution: A Survey. *Handbook of Regional and Urban Economics*, vol. 3. North-Holland, Amsterdam.
- Crowder, K., Hall, M., ve Tolnay, S. E. (2011). Neighborhood Immigration And Native Out-Migration. *American Sociological Review*, 76(1), pp. 25-47.
- Çayan, O. (2018). *Uluslararası İşgücü Göçü ve İşsizlik Üzerine Etkisi: 2009-2015 Yılları Arası Türkiye İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (27).
- Dao, T. H., Docquier, F., Parsons, C. ve Peri, G., (2018). Migration and Developments: Dissecting the Anatomy of The Mobility Transition. *Journal of Development Economics*, 132, pp. 88-101.
- De Haas, H. (2007). Remittances, Migration and Social Development: A Conceptual Review of The Literature, *Social Policy and Development Programme Paper Number 34*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Docquier, F., Ozden, Ç., ve Peri, G. (2014). The Labour Market Effects of Immigration and Emigration in OECD countries. *The Economic Journal*, 124(579), pp. 1106-1145.
- Domingo, G. S. ve Silvente, F. R. (2013). Re-examining The Migration–Trade Link Using Province Data: An Application of The Generalized Propensity Score, *Economic Modelling*, 32, 247-261. Doi: 10.1016/j.econmod.2013.02.002.

- Dunlevy, J. A., ve Hutchinson, W. K. (1999). The Impact of Immigration on American Import Trade in The Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries. *The Journal of Economic History*, 59(4), pp. 1043-1062.
- Dustmann, C., Fabbri, F. ve Preston, I. (2005). The Impact of Immigration on the British Labour Market. *The Economic Journal*, 115(507), F324-F341.
- Dustmann, C. ve Preston, I. P. (2007). Racial and Economic Factors in Attitudes to Immigration. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 7(1).
- Dustmann, C. ve Frattini, T. (2014). The Fiscal Effects of Immigration to The UK. *The Economic Journal*, 124(580), F593-F643.
- Dünya Bankası (2021). New World Bank Country Classifications by Income Level: 2021-2022 Link: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-countryclassifications-income-level-2021-2022>, Erişim Tarihi: 27.08.2021.
- Dwyer, P. J. (2000). Movements to some purpose? An Exploration of International Retirement Migration in the European Union. *Education and Ageing*, 15(3), pp. 353-377.
- Ekholm, K. ve Friedman, J. (2003). “Eski Dünya Sistemlerinde Sermaye Emperyalizmi ve Sömürü”. Editörler: A. G. Frank ve B. K. Gills. *Dünya Sistemi* içinde. Ankara: İmge Kitapevi.
- El-Hinnawi, E. (1985). Environmental Refugee. *United Nations Environmental Program*. Nairobi, Kenya.
- Engin, C. ve Konuk, T. (2020). Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Göçün İşsizlikte ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), s. 103-123.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Bağlam, İstanbul.

- Faustino, H. C., ve Leita, N. C. (2008). Immigration and Trade in Portugal: A Static And Dynamic Panel Data Analysis. *Technical University of Lisbon, Working Paper*, WP 31/2008/DE/Socius.12/2008/DE/Socius.
- Furlaretto, F., ve Robstad, O. (2019). Immigration and the Macroeconomy: Some New Emprical Evidence. *Review of Economics Dynamics* (34), pp. 1-19.
- Gaibullov, K. ve Sandler, T. (2011). The Adverse Effect of Transnational and Domestic Terrorism on Growth in Africa. *Journal of Peace Research*, 48(3), pp. 355-371.
- Gagnon, J. (2014). Demographic Change and the Future of the Labour Force in the EU27, Other OECD Countries And Selected Large Emerging Economies. *OECD Publishing*.
- Garavito, C. (2002). La ley de Okun en el Perú: 1970-2000. Pontificia Universidad Católica Del Perú, *Departamento De Economia*. [PDF] 184.168.109.199.
- Genc, M., Gheasi, M., Nijkamp, P. ve Poot, J. (2011). The Impact of Immigration on International Trade: A Meta-Analysis. *IZA Discussion Papers 6145. Institute for the Study of Labor (IZA)*.
- Guseva, V. E., Arbenina, T. I., Chernova, V. Y., Bagratuni, K. Y., Danilina, M. V., Vanyurikhin, P., ... ve Bagramova, G. E. (2017). A method for the analysis and optimization of the matrix of professional competencies in fuel and energy complex (FEC). *Problemy Endokrinologii*, 63, pp.219-226.
- Gül, E. ve Yavuz, H. (2010). AB'nin Yeni Üyeleri ile Türkiye'de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1996-2008 Dönemi. *Maliye Dergisi*, 158, s.164-178.
- Güney, T., Tuncer, G. ve Kılıç, R. (2013). Uluslararası Göçün İşgücü Piyasasındaki Ücret Düzeyi Üzerine Etkileri: Bir Literatür Araştırması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (35), s. 41-53.
- Gür, N. (2017). Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi, *SETA*, 224, s.1-24.

- Gyulai, G. (2012). Statelessness in The EU Framework for International Protection. *European Journal of Migration and Law*, 14(3), pp. 279-295.
- Hainmueller, J. ve Hiscox, M. J. (2007). Educated Preferences: Explaining Attitudes Toward Immigration in Europe. *International Organization*, 61(2), pp. 399-442.
- Hainmueller, J. ve Hopkins, D. J. (2014). Public Attitudes Toward Immigration. *Annual Review of Political Science*, 17, pp. 225-249.
- Head, K. ve Ries, J. (1998). Immigration and Trade Creation: Econometric Evidence From Canada. *The Canadian Journal of Economics*, 31(1), pp. 47-62.
- Ho, G. ve Shirono, K. (2015). The Nordic Labor Market Model And The Role Of Labor Mobility and Migration. *Резюме доповіді*: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp15254.pdf>.
- Hsiao, C. (2014). *Analysis of Panel Data* (No. 54). Cambridge University Press.
- ILO (2020). Türkiye Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklara Destek Programı, *International Labor Organization*.
- Inglehart, R. F., Ponarin, E. D. ve Ravlik, M. V. (2014). Regression Models in Evaluation of International Migration Factors. *Sociological Studies*, 11(367), pp. 22-31.
- IOM (International Organization for Migration) (2010). *International Terrorism and Migration*, http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/tcm/international_terrorism_and_migration.pdf.
- IOM (International Organization for Migration) (2020). World Migration Report 2020. McAuliffe, M., Khadria, B., Bauloz, C., Nguyen, M., Qu, S., Kitimbo, A., ... ve Acosta, D, 2019, *Geneva: International Organization for Migration*.
- Jiranyakul, K. (2013). *The Relation Between Government Expenditures and Economic Growth in Thailand*. Available at SSRN 2260035.

- John, M. (2019). Venezuelan Economic Crisis: Crossing Latin American and Caribbean Borders. *Migration and Development*, 8(3), pp. 437-447.
- Joshua, U. (2019). An ARDL Approach to The Government Expenditure and Economic Growth Nexus in Nigeria. *Academic Journal of Economic Studies*, 5(3), pp.152-160.
- Kar M. ve Taban S. (2003). Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(03).
- Kara, Y. (2008). *Uluslararası Göç ve İşçi Dövizlerinin Belirleyenleri: Türkiye Örneği*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilimdalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Keleş, R. (1998). *Kent Bilim Terimleri Sözlüğü*, 2.bs., Ankara: İmge Kitabevi.
- Kentleşme Şurası (2009). *Kent, Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*, Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- Kitov, I. (2011). Okun's Law Revisited: Is There Structural Unemployment in Developed Countries?. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1883003>.
- Kitov, I. (2021). The Link Between Unemployment and Real Economic Growth in Developed Countries. *arXiv preprint arXiv:2104.04595*.
- Knotek, E. S. (2007). How useful is Okun's law?. *Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City*, 92(4), 73.
- Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), s. 163-184.
- Kohlscheen, E., Mehrotra, A. N., ve Mihaljek, D. (2020). Residential Investment and Economic Activity: Evidence From The Past Five Decades. *International Journal of Central Banking*, 16, 6.

- Kolluri, B. R., Panik, M. J., ve Wahab, M. S. (2000). Government Expenditure And Economic Growth: Evidence From G7 Countries. *Applied Economics*, 32(8), pp. 1059-1068.
- Kumar, A., Reshmi, R. S., ve Hemalatha, N. (2016). Effect of Women's Migration on Urban Children's Health in India. *International Journal of Migration, Health and Social Care*.
- Lahirushan, K. P. K. S., ve Gunasekara, W. G. V. (2015). The Impact of Government Expenditure on Economic Growth: A Study of Asian Countries. *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 9(9), pp. 3152-3160.
- León-Ledesma, M. ve Piracha, M. (2004). International Migration and The Role of Remittances in Eastern Europe. *International Migration*, 42(4), pp. 65-83.
- Lee, Everett S. (1966). A Theory of Migration, *Demography* 3(1), pp. 47-57.
- Lin, X. ve Yang, X. (2017). From Human Capital Externality to Entrepreneurial Aspiration: Revisiting The Migration-Trade Linkage. *Journal of World Business*, 52, pp. 360-371. Doi: 10.1016/j.jwb.2016.11.001
- Lung, S. M. (2008). The Impact of International Migration on International Trade: An Empirical Study of Australian Migrant Intake From Asian Countries, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Victoria Universitesi.
- Mansuri, J. (2021). The Impact of Trade Deficit in Nepalese Economy. *Journal of Management*, 4(1), pp. 65-80.
- Mátyás, L. ve Sevestre, P. (Eds.). (2008). The Econometrics of Panel Data: Fundamentals And Recent Developments in Theory And Practice (Vol. 46). *Springer Science & Business Media*.
- McNeill, W. H. (2003), William McNeill'in Önsözü, *Dünya Sistemi*, (der.) Frank, G. Gills, B. İmge, Ankara.

- Mihi-Ramirez, A., ve Kumpikaite, V. (2014). Economics Reason of Migration From Point of View of Students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 109, pp. 522-526.
- Miličević, V., Knežević, D., ve Bubaš, Z. (2021). The Contribution Of Migration To Economic Growth: The Example of The City of Zagreb. *Emc Review-Časopis Za Ekonomiju*, 21(1), pp. 201-216.
- Mumtaz, H. ve Surico, P. (2012). Evolving International Inflation Dynamics: World and Country-specific Factors. *Journal of the European Economic Association*, 10(4), pp. 716-734.
- Nayyar, D. (1994). *Migration, Remittances and Capital Flows*. Delhi: Oxford University Press.
- Nayyar, D. (2008). *International Migration And Economic Development*. Narcis Serra & Joseph E Stiglitz (Eds) the Washington Consensus reconsidered. Towards a New Global Governance, pp. 277-305.
- OECD. Publishing, & Organisation for Economic Co-operation and Development. (2012). *International Migration Outlook 2012*. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD).
- OECD. Publishing, & Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). *International Migration Outlook 2020*. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD).
- Oktayer, N., ve Susam, N. (2008). Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), s. 145-164.
- Oláh, J., Halasi, G., Szakály, Z., Popp, J. ve Balogh, P., (2017). The Impact of International Migration on the Labor Market – A Case Study from Hungary. *Amfiteatru Economic*, 19(46), pp. 790-805.

- Ordenez M. F. (2007). Immigration and the Inflation Moderation Debate at The Symposium “The Phillips Curve and The Natural Rate Hypothesis”, *Kiel Institute for the World Economy*, Kiel, 3 June.
- Orr, L. (1976). Income Transfers as a Public Good: An Application to AFDC. *American Economic Review*, vol. 66, pp. 359-371.
- Özcan, Y. Z. (1998). *İçgöçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Bazı Sorunlar, Türkiye’de İçgöç*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 78-91.
- Özer, İ. (2004). Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme. Ekin Kitabevi.
- Özerim M.G. (2012). Emekli Göçleri Rotasında Türkiye: Avrupalı Emekli Göçmenlerin Türkiye’yi Tercih Etme Nedenleri ve Türkiye Algıları. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 28(7), 3.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Nobel Yayıncılık.
- Qamar, I. (2020). The Relationship between Terrorism and Economic Growth: The Relationship between Terrorism and Economic Growth. *International Journal of Business and Management Sciences*, 1(3), pp. 44-52.
- Peri, G., ve Sparber, C. (2009). Task Specialization, Immigration, And Wages. *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(3), pp. 135-69.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), pp. 265-312.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration, *Amerikan Sociological Review*, Vol: 23.
- Petersen W. (1975). *Population*, 3rd ed. New York: Macmillan.
- Ponomarev, V. A. ve Petrov, M. V. (2019). Territorial Interaction is The Basis For The Development of a Small Innovative Enterprise and Other Territorial Enterprises. *Radio Industry*, 29(1), pp. 61-66.

- Poterba, J. (1997). Demographic Structure and The Political Economy of Public Education. *Journal of Policy Analysis and Management*, vol. 16, pp. 48-66.
- Pumariiega, A. J., Rothe, E., ve Pumariiega, J. B. (2005). Mental Health of Immigrants and Refugees. *Community Mental Health Journal*, 41(5), pp. 581-597.
- Randahl, D. (2016). Refugees and Terrorism. *PAX et Bellum Journal*, 3(1), pp. 46-56.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. In: *Journal of the Statistical Society of London*. Published By: Wiley. Volume: 48. No: 2. pp.167-235. <https://doi.org/10.2307/2979181>, <https://www.jstor.org/stable/2979181>.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of The Royal Statistical Society*, Second Paper, Volume: 52. No:2. pp. 241-305. <https://doi.org/10.1111/j.2397-2335.1889.tb00043.x>
- Razin, A., E. Sadka ve P. Swagel (2002). Tax Burden And Migration: A Political Economy Theory and Evidence. *Journal of Public Economics*, vol. 85, pp. 167-190.
- Ribar, D. ve M. Wilhelm (1996). Welfare Generosity: The Importance of Administrative Efficiency, Community Values and Genuine Benevolence. *Applied Economics*, vol. 28, pp. 1045-1054.
- Roodman, D. (2006). How to Do xtabond2: An Introduction to “Difference and System GMM in Stata. *The Center for Global Development Working Paper Series*, No. 103.
- Ruxandra, P. (2015). The Specifics Of Okun’s Law In The Romanian Economy Between 2007 and 2013. *Annals Economy Series*, 1, pp. 50-53.
- Sahnoun, M., ve Abdennadher, C. (2019). Causality Between Inflation, Economic Growth and Unemployment in North African Countries. *Economic Alternatives*, 1, pp. 77-92.

- Sarafidis, V., ve Robertson, D. (2009). On The Impact of Error Cross-Sectional Dependence in Short Dynamic Panel Estimation. *The Econometrics Journal*, 12(1), pp. 62-81.
- Schmid, A. P. (2016). Links between Terrorism and Migration. International Centre For Counter Terrorism (ICCT) *ICCT Research Paper*.
- Semmler, W. ve Zhang, W. (2005). The Impact of Output Growth, Labor Market Institutions, and Macro Policies on Unemployment. *Working paper, SCEPA*.
- Sen, A. K. (1973). 'Brain Drain: Causes and Effects', in B. R. Williams (ed.), Science and Technology in Economic Growth. London: Macmillan.
- Sevinç, H., Bozkurt, E., Kürü, S., ve Sevinç, D. E. (2016). Ekonomik Büyüme ve Göç İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkelere Dayalı Bir Analiz. *International Conference On Eurasian Economies 2016*, s. 398-403.
- Shishehgar, S., Gholizadeh, L., DiGiacomo, M., ve Davidson, P. M. (2015). The Impact of Migration on The Health Status of Iranians: An Integrative Literature Review. *BMC International Health And Human Rights*, 15(1), pp. 1-11.
- Siddique, H. M. A., Ullah, K., ve Haq, I. U. (2017). External Debt and Economic Growth Nexus in Pakistan. *International Journal of Economics and Empirical Research*, 5(2), pp. 73-77.
- Sipahi, E. B. ve Tekin, S. (2016). Akdeniz’de İklim Değişikliği ve Çevresel Güvensizlik Kıskaçında İklim Mültecileri. *Uluslararası Akdeniz’de Çevresel Güvenlik Konferansı. KKTC İmaj Yayınevi*, s. 44-79.
- Solgun, C. ve Durat, G. (2017). Göç ve Ruh Sağlığı. *Journal of Human Rhythm*, 3(3), s. 137-144.
- Somerville, W., Sriskandarajah, D., ve Latorre, M. (2009). United Kingdom: A Reluctant Country of Immigration. *Migration Policy Institute*, 21.

- Soylu, Ö. B., Çakmak, İ. ve Okur, F. (2018). Economic growth and unemployment issue: Panel data analysis in Eastern European Countries. *Journal of International Studies*, 11(1), pp. 93-107.
- Stouffer, Samuel. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance. *American Sociological Review*, 5(6), pp. 845-867.
- Tarasyev, A. A., ve Jabbar, J. B. (2018). Dynamic Modeling of Labor Migration Impact on the Economic System Development. *IFAC Papers OnLine*, 51(32), pp. 407-412.
- Tatoğlu, F. Y. (2012). *Panel Veri Ekonometrisi*. Beta Yayınevi.
- Tavares, J. (2004). The Open Society Assesses Its Enemies: Shocks, Disasters and Terrorist Attacks. *Journal of Monetary Economics*, 51(5), pp.1039-1070.
- Taylor, J. E. (2006). International Migration and Economic Development. *In International Symposium on International Migration and Development*, June (pp. 28-30).
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, F. (2011). Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç. *Selçuk Üniversitesi/Seljuk University Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty of Letters* (25). s. 91-100.
- Toomsalu, L., Tolmacheva, S., Vlasov, A. ve Chernova, V. (2019). Determinants of Innovations in Small and Medium Enterprises: A European and International Experience. *Terra Economicus*, 17(2).
- Tsapenko, I. P. (2015). Social Effects of Immigration. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 85(5), pp. 443-452.
- Tsionas, M. (Ed.). (2019). *Panel Data Econometrics: Empirical Applications*. Academic Press.

- Tümtaş, M. S., ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), s. 1347-1359.
- Uğurlu S. ve Karabulut K. (2021). *Terörizmin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisine Yönelik Ampirik Bir Çalışma*. Editör: Şahin Karabulut, İktisadi, Mali ve Finansal Uygulamaların Ampirik Sonuçları Cilt 1 - İktisat Uygulamaları, 213-230, Gazi Kitabevi.
- Uluslararası Göç Küresel Komisyonu. (2005). Global Commission on International Migration. *Migration in an Interconnected World: New Directions For Action*. The Commission.
- UNCTAD (1975). *The Reverse Transfer of Technology: Economic Effects of the Outflow of Trained Personnel from Developing Countries*. New York: United Nations.
- Vakulenko, E. S., Mkrtchyan, N. ve Furmano V. K. (2011). Econometric Analysis of Internal Migration in Russia. *Montenegrin Journal of Economics, Economic Laboratory for Transition Research (ELIT)*, 7(2), pp. 21- 33.
- Vakulenko, E. S. (2015). Econometric Analysis of Internal Migration Factors in Russia. *Regionalnye issledovaniya= Regional Studies*, 4(50), pp. 83-95.
- Van der Mensbrugghe, D. ve Roland-Holst, D. (2009). Global Economic Prospects For Increasing Developing Country Migration into Developed Countries, *MPRA*, Link: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/19233/>.
- Varzhapetyan, A. G., Semenova, E. G., Fomina, A. V., Balashov, V. M. ve Balashova, K. V. (2019). Assessing The Quality and Effectiveness of Additional Vocational Education. *Revista ESPACIOS*, 40(02).
- Wallerstein, I. (2000), *Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu, Irk Ulus Sınıf*, Metis, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2003), *Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri, Dünya Sistemi*, Der. Frank, G. Gills, B. İmge, Ankara.

- Watanabe, S. (1969). The Brain Drain From Developing to Developed Countries. *Int'l Lab. Rev.*, 99, 401.
- Wilpert, C. (1998). Migration and Informal Work in The New Berlin: New Forms of Work or New Sources of Labour?. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 24(2), pp. 269-294.
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric analysis of cross section and panel data*. MIT press.
- Wu, S. Y., Tang, J. H., ve Lin, E. S. (2010). The Impact of Government Expenditure on Economic Growth: How Sensitive to The Level of Development?. *Journal of Policy Modeling*, 32(6), pp.804-817.
- Yılmaz A. (2014). Uluslararası Göç Çeşitleri Nedenleri ve Etkileri Turkish Studies: International Periodical For The Languages, *Literature and History of Turkish or Turkic*. ss.3-11.
- Zaychikova, N. A. ve Lyubimova, M. M. (2018). Building an Econometric Multifactor Model of International Migration. *International Journal of Advanced Studies*, 8(3-2), pp. 95-107.